

Milites, servientes & coterelli – Palkkasotilaat kuningas Henrik II:n Englannissa 1154–1189

Pro gradu -tutkielma
19.3.2019
Tero Juutilainen
Yleinen historia
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department	
Tekijä – Författare – Author Tero Juutilainen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Milites, servientes & coterelli – Palkkasotilaat kuningas Henrik II:n Englannissa 1154–1189			
Oppiaine – Läroämne – Subject Yleinen historia			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year 03/2019	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 74	
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Pro gradu – tutkielmani käsittelee kuningas Henrik II:n hallintokautta (1154–1189) Englannissa ja pyrkii vastaamaan kysymyksiin, missä palkkasotilaita käytettiin, miten palkkasotilaita hankittiin ja kuka oli vastuussa niiden hankkimisesta. Aikaisemmissa tutkimuksissa on paneuduttu lähinnä kronikoiden tarjoamiin kuvauksiin. Kronikat eivät kuitenkaan ole monessa suhteessa luotettavia, sillä useimmissa tapauksissa sotilaiden määrät saattavat olla hyvin liioiteltuja ja niiden olettamukset palkkasotilaiden alkuperästä puolueellisia tai jopa virheellisiä. Tutkielman lähdeaineistona käytän Englannin kuninkaan tilikirjoja, jotka ovat säilyneet kuningas Henrik II:n ajalta yhtenäisenä sarjana. Tilikirjat luotiin valtionkonttorin vuosittaisissa istunnoissa, joissa tarkastettiin kreivikuntien hallinnosta vastuussa olevien voutien rahankäyttöä. Mikäli voudit ovat olleet tekemisissä palkkasotilaiden rekrytoinnin tai palkanmaksun kanssa, tilikirjoissa pitäisi tästä olla maininta. Michael Mallet määrittelee palkkasotilaan sotilaana, joka saa palkkaa eli hyötyä sotimisesta ja joka on jollain tapaa ulkopuolinen tilanteelle.</p> <p>Henrik II:n ensimmäinen sotaretki Walesiin käynnistyi kesällä 1157, ja suurin osa hänen armeijastaan koostui feodaalivelvoitteisista joukoista. Tilikirjojen perusteella mukana oli pieni osasto palkattuja jousimiehiä. Seuraavalle sotaretkelle Walesiin vuonna 1665 Henrik II valmistautui selvästi pidemmän aikaa. Armeija koostui niin feodaaliritareista kuin palkkasotilaista. Tilikirjoissa ei mainita palkkasotilaita suoraan, mutta heille on teetetty ja lähetetty varusteita.</p> <p>Henrik II:n sotaretki Irlantiin muodostaa oman kokonaisuutensa, sillä se suuntautui meren yli. Kronikoiden perusteella armeijassa oli palkkasotilaita, mutta tilikirjoista ei löydy näistä mainintaa. Sen sijaan paljon erilaisia varusteita ja ruokaa on lähetetty melkein jokaisen kreivikunnan alueelta Irlantiin.</p> <p>Henrik II:n poikien kapinan aikana mantereelta on tullut Englantiin palkkasotilaita, mutta tarkat määrät jäävät pimentoon. Tilikirjojen perusteella palkatut joukot ovat enimmäkseen toimineet linnoissa, jolloin heidän palkkansa on maksanut paikallinen vouti. Muutamissa merkinnöissä mainitaan kuninkaan omiksi ritareiksi tunnistettavia henkilöitä, jotka ovat toimineet palkkasotilasjoukkojen saattajina. Lähdeaineiston perusteella ei kuitenkaan saa varmuutta, että kyseiset henkilöt olisivat olleet varsinaisia rekrytoijia.</p> <p>Henrik II:n nuorimman pojan, Juhanan, matkassa Irlantiin on kulkenut paljon hallintoon erikoistuneita henkilöitä. Lisäksi tilikirjoista löytyy mainintoja flaamilaisista palkkasotilaista, jotka ovat lähteneet Englannista.</p> <p>Useat tilikirjojen merkinnät jättävät tulkinnan varaa siihen, olivatko kaikki palkkioita saaneet sotilaat todellisia palkkasotilaita, vai esimerkiksi vain feodaaliritareita, joille maksettiin ylimääräistä korvausta pitkittyneestä sotilasvelvoitteesta. Ilman lisälähteitä tarkempia määritelmiä on kuitenkin hankala tehdä. Lähdeaineiston osalta pimentoon näyttää jäävän mahdolliset rekrytointiverkostot, joiden kautta palkkasotilaat ovat päätyneet kosketuksiin kuninkaan edustajien kanssa. Näyttää kuitenkin siltä, että vaikka tilikirjojen perusteella voudit ovat maksaneet joillekin palkkasotilailla, suurin osa on mennyt todennäköisesti kuninkaan oman kassan kautta.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords palkkasotilaat – kuningas Henrik II – rekrytointi – kuninkaan tilikirjat			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampuksen kirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1 Tutkimuskysymys ja raja	2
1.2 Aiempi tutkimus	3
1.3 Lähteet	4
2. Englanti osana Henrik II:n alueita	8
2.1 Kiertelevä hallitsija	9
2.2 Englannin eroavaisuudet	11
3. Kuninkaan armeija	17
3.1 Feodaaliarmeija – muutakin kuin ritareita	17
3.2 Feodaaliarmeijan heikkoudet	20
3.3 Palkkasotilaan määritelmä	22
4. Sotaretket Walesissä	26
4.1 Henrikin ensimmäinen koitos kuninkaana	27
4.2 Englanti jää ilman kuningasta	33
4.3 Uusi yritys rauhoittaa tilanne rajalla	38
5. Irlanti – uusi aluevaltaus	45
6. Kaikki vastaan yksi – Henrikin poikien kapina 1173–1174	50
6.1 Englannin ja mantereiden välistä liikehdintää	51
6.2 Linnojen miehitys	55
6.3 Kenttäarmeijan sotilaat, oliko heitä?	59
7. Irlanti - Prinssi Juhanan koetinkivi	63
8. Johtopäätökset	67
Lähdeluettelo	69
Alkuperäislähteet	69
Tutkimuskirjallisuus	72

1. Johdanto

Euroopan keskiajan taistelukenttiä ajatellaan helposti ritareiden hallitsemana kokonaisuutena eikä täysin perusteetta. Keskiaikaisen feodaaliarmeijan pohjan muodostivat vasallisuhteiset ritarit, mutta heidän rinnallaan taisteli myös paljon muun tyyppisiä ja taustaisia sotilaita, joista kaikki eivät suinkaan olleet osa varsinaista feodaalijärjestelmää. Selvimpänä esimerkkinä tästä ovat palkkasotilaat, joihin kiinnitän huomiota tässä tutkielmassa.

Palkkasotilaat alkoivat korvata feodaaliritareita taistelukentillä 1100-luvun kuluessa yhä kasvavissa määrin. Yleisesti palkkasotilaista puhuttaessa mainitaan, että he olivat suurimmaksi osaksi ylimyerheiden nuorimpia, joille ei ollut tiedossa perintöä. He olivat kuitenkin saaneet hyvän sotilaallisen kasvatuksen. Taatakseen itselleen tulevaisuuden monet heistä pyrkivät löytämään itselleen suojelijan, joka ottaisi heidät seurueeseensa ja mahdollisesti tarjoaisi jossain vaiheessa maa-alaa kiitokseksi palveluksistaan.¹

Palkkasotilaat olivat aikalaisyhteiskunnassa sekä tärkeitä että halveksittuja. Heitä käytettiin ahkerasti läpi 1100-luvun, mutta heitä pidettiin alhaisina ja barbaarisina sotilaina. Katolisen kirkon kolmas lateraanikonsiili meni vuonna 1179 jopa niin pitkälle, että kielsi palkkasotilaiden käytön.² Heidän raakalaismainen maineensa perustui osaltaan siihen, että he tulivat tunnetuksi kirkkojen ja kirkon alueiden häpäisijöinä. Kronikoissa tuomittiin ankarasti palkkasotilaat, sillä heidät yleensä koettiin syylliseksi kirkon omaisuuden tuhoamiseen, vaikka tavalliset ritarit saattoivat hyvin syyllistyä myös siihen. Moraalisista tuomioista huolimatta palkkasotilaat tarjosivat hallitsijoille monia sellaisia etuja, mihin muut sen ajan joukot eivät pystyneet.

Normanniajan Englanti (n. 1066–1216) tarjosi palkkasotilaille paljon mahdollisuuksia. Jo Vilhelm Valloittajan (Englannin kuningas 1066–1087) mukana Englantiin saapui useita uskaliaita yrittäjiä sekä palkattuja sotilaita, joista osa jäi onnistuneen valloitusretken seurauksena Englantiin. Myös Vilhelmin seuraajat käyttivät ahkerasti palkkasotilaita, erityisesti Henrik I (Englannin kuningas 1100–1135) ja Tapani (Englannin kuningas 1135–1154). Palkkasotilaiden suosiota on osittain selitetty sillä, että Henrik ja Tapani eivät aina luottaneet tarpeeksi vasalleihinsa.³

Kuningas Henrik II ei eronnut edeltäjistään. Henrik II:sta monografian kirjoittanut W.L. Warren mainitsee, että Henrikin sotilaallinen menestys riippui pitkälti juuri palkkasotilaista.⁴ Warrenin näkemys edustaa

---

¹ Oksanen 2008, s. 264–265.

² Mallet 1999, s. 214.

³ Epäluottamukselle oli syynsä. Henrik I ja Tapani joutuivat molemmat useamman kapinan kohteeksi. Kuningas Tapani käytti ahkerasti flaamilaisia palkkasotilaita. Yksi hänen luotetuimmista komentajistaan oli Vilhelm Ypresiläinen, joka oli myös alun perin itse palkkasotilas. W.L. Warren 2000, s. 27.

⁴ Warren 2000, s. 232.

kenties äärilaitaa, sillä muut tutkijat ovat olleet asteittain varovaisempia.⁵ Yksi syy näkemyseroille on se, että Henrikillä oli useita alueita hallittavanaan ja taisteluja käytävänä, joista jokainen erosi hieman toisistaan. Selvää on, että Henrik II:n ja hänen poikiensa hallintokausiin ajoittuu murros, jossa palkkasotilaista tulee yhä pysyvämpi ja tärkeämpi osa aikakauden armeijoita.⁶

1.1 Tutkimuskysymys ja rajaus

Tutkielmassani tarkastelen palkkasotilaita 1100-luvun jälkipuoliskolla Henrik II:n aikana alueella, joka vastaa noin suunnilleen nykyistä Englantia.⁷ Tarkoitukseni on selvittää, missä palkkasotilaita käytettiin, miten ja mistä palkkasotilaita hankittiin ja kuka oli vastuussa heidän hankkimisesta.

Tutkielmani rajaus ajoittuu vuosiin 1154–1189, eli Henrik II:n aikakauteen Englannin kuninkaana, sillä vasta tältä ajalta on säilynyt yhtenäinen sarja Englannin kreivikuntien taloudenpitoa käsitteleviä tilikirjoja (pipe rolls, the Great Rolls of the Pipe).⁸ Kreivikunnista vastuussa olleet voudit toimivat kuninkaan edustajina paikallistasolla ja käyttivät rahaa kreivikunnan sekä kuninkaan tarpeiden mukaisesti. Täten on mahdollista, että vouti on myös osallistunut palkkasotilaiden hankintaan. Tällöin siitä pitäisi myös olla maininta tilikirjoissa.

Tilikirjojen lisäksi aikakaudelta on säilynyt aikalaiskronikoita, joita on pääasiassa käytetty lähteenä, kun on pyritty selvittämään, miten palkkasotilaita on käytetty. Tulkitsemalla kronikoitsijoiden käyttämiä ilmaisuja on saatu suhteellisen selvä käsitys siitä, miten ja milloin palkkasotilaita on käytetty. Kronikat eivät kuitenkaan ole monessa suhteessa luotettavia, sillä useimmissa tapauksissa sotilaiden määrät saattavat olla hyvin liioiteltuja ja niiden olettamukset palkkasotilaiden alkuperästä tai käyttötarkoituksesta saattavat olla puolueellisia tai jopa virheellisiä.⁹ Lisäksi kronikat eivät kerro palkkasotilaiden aiheuttamista kustannuksista.

Varsinaisia rekrytointilistauksia ei aikakaudelta ole säilynyt. Varhaisin Englantia koskeva sotilasluettelo on vasta vuodelta 1215 Juhana I:n hallintokauden lopulta.¹⁰ Tilikirjat eivät korvaa rekrytointilistauksia, sillä niitä ei oltu suunniteltu sotilastarpeisiin. Niiden tehtävä oli pitää kirjaa siitä, mihin voudit olivat käyttäneet kruunun rahoja. Tilikirjoihin ei palkkasotilaiden osalta ole keskitetty tarpeeksi huomiota. Väitän, että

---

⁵ Hosler ei ole valmis menemään yhtä pitkälle eikä myöskään Beeler. Kts. John D. Hosler, *Henry II: Medieval soldier at War* ja John Beeler, *Warfare in Anglo-Norman England* (1966). H.G. Richardson ja G. O. Sayles puolestaan on W. L. Warrenin linjoilla kirjassaan *The Governance of Medieval England* (1964).

⁶ Hosler 2005, s. 33.

⁷ Englanti rajautuu karkeasti katsottuna lännessä Walesiin, pohjoisessa Skotlantiin ja etelässä sekä idässä mereen.

⁸ Henrik II:n ensimmäiseltä vuodelta tilikirjaa ei ole säilynyt kokonaan.

⁹ Esimerkiksi Roger Hovdenilainen mainitsee Henrikillä olleen käytössä 20 000 brabantilaista sotilasta vuoden 1173 huhtikuussa, mikä on selvästi yläkanttiin. Howden, s. 384. Monet kronikoitsijoista olivat kirkonmiehiä, jolloin kirkkoihin kohdistuneita väkivaltaisuuksia nostettiin kronikoissa varsin mittavasti esille.

¹⁰ S.D. Church on esitellyt rekrytointilistausta tarkemmin artikkelissaan ” *The Earliest English Muster Roll, 18/19 December 1215*” teoksessa *Historical Research*. Blackwell publishers: 1994.

tutkimalla rahankäyttöä on mahdollista selvittää tarkemmin palkkasotilaiden hankintaan liittyviä kysymyksiä, vastuutahoja ja jopa hankintareittejä.

Tarkastelun kohteena on erityisesti Henrikin kaksi isompaa sotaretkeen Walesissä vuosina 1157 ja 1165, Henrikin hyökkäykseen Irlantiin 1170-luvun alkupuolella, Henrikin poikien nostattamaan kapinaan (1173–1174) sekä Henrikin nuorimman pojan, Juhanan, yritykseen ottaa Irlanti hallintaan. Sotaretkien yhteydestä on todennäköisintä löytää jälkiä palkkasotilaista.

1.2 Aiempi tutkimus

Henrik II on ollut useamman tutkimuksen kohteena. Keskeisenä tutkimuksena voidaan pitää W.L. Warrenin monografiaa, joka käsittelee laajasti Henrik II:ta.¹¹ Warrenin tutkimus on toiminut sittemmin useamman tutkimuksen lähtökohtana ja hän on myös päivittänyt sitä jonkin verran vuosien saatossa.

Palkkasotilaiden käytöstä on tehty paljon tutkimusta nimenomaan koskien normanniajan Englantia. Palkkasotilaiden tutkimuksessa eräänä käännekohtana pidetään J.O. Prestwichin julkaisemaa esseetä *War and Finance in the Anglo-Norman state*, jossa Prestwich nosti huomion keskipisteeksi kuninkaan omat ritarit (household knights).¹² Warren C. Hollister, Frank Stenton, Michael Powicke, H.G. Richardson ja G. O. Sayles ovat puolestaan keskittyneet hallintoon ja järjestäytymiseen läänitysten kautta.¹³ Näistä Warren C. Hollisterin ja Michael Powicken huomiona on erityisesti ollut sotilaallinen hallinto ja sotilaalliset velvoitteet. Samalta aikakaudelta mainittakoon myös John Beelerin teos *Warfare in England*, joka enemmässä määrin on käyttänyt tilikirjoja lähteenään.¹⁴ J.O Prestwich on omassa tutkimuksessaan keskittynyt erityisesti Henrik II:n edeltäjien aikakausiin kuten myös Frank Stenton.

Tämän tutkielman osalta mielenkiintoisimpia tutkimuksia ovat julkaisseet John D. Hosler sekä Paul Latimer, jotka molemmat ovat lähestyneet aikakautta perinteisemmän sotahistorian näkökulman kautta. Teoksessaan *Henry II: Medieval Soldier at War* Hosler pyrkii sijoittamaan Henrik II:n komentajan taidot aikakauden mittapuulle ja todistamaan, että Henrik oli itse asiassa aika kyvykäs komentaja. Lyhyemmissä artikkeleissaan hän on puolestaan kiinnittänyt huomioita erityisesti Walesiin ja Henrikin käyttämiin walesilaisiin sotilaisiin muualla mantereella. Hosler on toistanut John Francen väitettä siitä, että

---

¹¹ W.L. Warren, *Henry II*. Ensimmäinen painos ilmestyi 1973. Käyttämäni versio on uudistettu painos vuodelta 2000.

¹² France 1999, s. xii. Essee on uudelleenjulkaistu John Francen toimittamassa kokoelmassa *Medieval warfare 1000–1300* (1999). Kts. Prestwich, J.O 1999.

¹³ Warren C. Hollister, *Military organization of Norman England* (1965). Frank Stenton, *English Feudalism 1066–1166* (1961). Michael Powicke, *Military obligation in Medieval England* (1962). H.G. Richardson ja G.O Sayles, *The Governance of Medieval England. From the Conquest to Magna Carta* (1965).

¹⁴ John Beeler, *Warfare in England 1066–1189* (1966).

palkkasotilaita rekryttiin yksittäin. Väitettä ei kuitenkaan ole perusteltu asiakirjalähteiden kautta, mikä asettaa sille epävarmuutta.¹⁵

Paul Latimer on puolestaan lähestynyt aihetta erityisesti resurssien kautta.¹⁶ Latimer on valottanut parissa artikkelissa, miten kuningas keräsi varoja esimerkiksi Walesin sotaretkeä varten, kuinka paljon sotaretki on kustantanut ja miten sotilaita on hankittu. Hän on perinteisten kronikoiden lisäksi tukeutunut vahvasti tilikirjojen tarjoamaan tietoon.

1.3 Lähteet

Tutkielman pohjana käytän Englannin kuninkaan tilikirjoja (pipe rolls, lyh. PR). Tilikirjojen päällimmäisenä tarkoituksena oli huolehtia siitä, että kuningas sai hänelle oikeutetut tulot. Samalla ne kuitenkin paljastavat myös sen, mihin kuningas käytti rahaa.

Vouti (lat. *vicecomes*)¹⁷ oli vastuussa siitä, että hän maksoi kuninkaalle vuosittain kreivikunnan laskettuja tuloja (farm) vastaavan summan. *Farmiin* kuului tuloja läänityskartanoista (*demesne manors*), kreivikunnan oikeusistunnoista, pitäjän oikeuksista ja muista ajan tavan mukaisista maksuista.¹⁸ Voudin vuosittain maksama summa oli ennalta määrätty ja vakio: kaikki mikä jäi yli, oli voudille henkilökohtaista tuloa.¹⁹ Vouti toki joutui kuluttamaan rahaa kuninkaan nimissä. Näistä maksuista vouti pyysi vuosittaisissa auditoinneissa helpotusta nimenomaan *farmia* vastaan täten vähentäen hänen maksettavaa summaansa. Voutien valvominen ja auditointien järjestäminen oli erillisen instituution, valtionkonttorin (*exchequer*) vastuulla.²⁰

Tilikirjojen ja voutien osalta tilivuosi alkoi noin nykyisen lokakuun alusta ja jatkui seuraavan vuoden syyskuuhun asti.²¹ Tarkastus koostui kahdesta istunnosta. Tilivuoden puolessa välissä, noin pääsiäisen tienoilla, pidettiin ensimmäinen istunto, jossa vouti maksoi ennakoitujen laskelmien mukaisesti noin puolet vaaditusta rahasummasta. Vouti sai maksustaan tosittien (*tally*), joka piti ottaa mukaan seuraavaan,

---

¹⁵ Hoslerin *Henry II: Medieval Soldier at war* (2007) on Henrik II:sta sotilaallisesta näkökulmasta kirjoitettu monografia. Tässä tutkimuksessa viitatuut muut Hoslerin artikkelit ovat *Henry II's Military Campaigns in Wales, 1157 and 1165* (2004) ja *Revisiting mercenaries under Henry Fitz Empress, 1167–1188* (2008).

¹⁶ Latimer on julkaissut tämän tutkielman kannalta erityisesti kaksi mielenkiintoista artikkelia, joissa ensimmäisessä hän käsittelee nimenomaan vuoden 1165 Walesin kampanjaa. Toisessa hän puolestaan perehtyy pipe rollien kautta vuoden 1173–1174 sotaan. Katso lähdeluettelosta Latimer ja Latimer 2015.

¹⁷ Lähteissä käytetty termi on *vicecomes*, mikä viittaa hänen asemaansa *comesin* eli kreivin rinnalla tai tietyissä tapauksissa yläpuolella.

¹⁸ Poole 1912, s. 128.

¹⁹ Poole 1912, s. 129.

²⁰ Introduction 1884, s. 52–53. Valtionkonttorin toimintaa valaisee 1100-luvun lopulla kirjoitettu *Dialogus de Scaccario-ohjekirja*. Ohjekirjan kirjoittaja on mitä todennäköisimmin ollut Rikhard Fitz Nigel. Rikhardin tiedetään toimineen pitkään valtionkonttorissa, minkä lisäksi hänen isänsä oli ollut mukana sen toiminnassa jo Henrik I:n aikana. Kirja on kirjoitettu oppilaan ja opettajan käymän haastattelun muotoon, mutta todennäköisesti kyse on retorisesta keinosta. Kirja valottaa käytännön järjestelyjen lisäksi myös eri viranhaltijoiden tehtäviä pipe rollien muodostuksessa. Poole 1912, s. 3.

²¹ Poole 1912, 152. Michaelmas, eli arkkienkeli Mikaelin juhlaa vietetään 29. syyskuuta.

varsinaiseen istuntoon.²²

Syyskuun istunto oli virallisempi ja tilikirjojen kannalta tärkeämpi. Jokaisen kreivikunnan voudit astuivat vuoron perään erillisen neuvoston eteen ja esittivät oman kreivikuntansa tilikirjat. Istunnossa oli paikalla ylituomari (justiciar, lat. iustitia), kansleri (chancellor, lat. cancellarius) ja rahastonhoitaja (treasurer, lat. thesaurarius) sekä heidän kirjurinsa. Heidän lisäksi paikalla oli konnetaabeli (constable, lat. constabularius), marsalkka (marshall, lat. marescallus), kaksi kamaripalvelijaa (chamberlain, camerarius), laskija (calculator, lat. calculatorius) sekä muita kuninkaan määräämiä henkilöitä.²³

Tässä yhteydessä vouti myös esitti menoja, joita hän oli tehnyt kuninkaan nimissä tai luvalla ja pyysi niistä hyvitystä.²⁴ Kun kaikki merkinnät oli käyty läpi ja hyvitykset todistettu, tehtiin asiasta merkintä pergamentille, laskettiin luvut yhteen ja merkittiin lopputulos ylös. Mikäli kaikki täsmäsi, merkittiin ”In thesauro liberavit” (on maksanut kassaan) ja maksettu summa, sekä ”et quietus est” (on päättynyt). Jos taas jäi vielä maksettavaa tai oli maksanut liikaa, asia merkittiin tilikirjaan ja otettiin huomioon seuraavan vuoden tarkastuksessa.²⁵

Tilikirjojen kirjaukset ovat muodoltaan samanlaisia, vaikka itse kreivikuntien järjestys vaihtelee. Ensin mainittiin voudin ja kreivikunnan nimi sekä kuinka paljon hän antoi tiliä (reddit compotum). Sen jälkeen seurasi tarkempi erittely siitä, mitkä hän sai hyvitettyä eli anteeksi. Tähän kuului niin lahjoitukset temppeliritareille, almut, läänitykset kuin myös erilaiset velvollisuuksien aiheuttamat menot, kuten sotilaiden kustannukset, kuljetuskustannukset tai viinin toimittaminen.²⁶ Tämän jälkeen seurasi tulot kuninkaan metsistä sekä oikeudellisten tulojen kerääminen, jotka piti kerätä henkilöiltä itseltään. Näiden kohdalla vouti oli vain vastuussa siitä, että velat tulivat kerätyksi. Voudin tuli myös ilmoittaa, mikäli hän ei jostain syystä saanut niitä kerätyksi.²⁷

Tilikirjojen luotettavuus oli jo aikalaisille ehdottoman tärkeää, sillä ne toimivat myös todistusaineistona jostain velasta tai velan maksusta.²⁸ Tästä syystä niiden valmisteluihin käytettiin paljon aikaa. Varsinaiset tilikirjat olivat rahastonhoitajan vastuulla. Kirjuri kirjoitti tilikirjat rahastonhoitajan sanelun mukaan. Läsnaölleella kanslerilla oli myös oma kirjurinsa, jonka tehtävänä oli kirjoittaa riippumaton kopio tilikirjasta, niin kutsuttu kanslerin tilikirja.²⁹ Kanslerin tilikirjoja säilytettiin eri paikassa. Mikäli näiden kahden kirjan välillä huomattiin ristiriitaisuuksia tai voutien antamassa tilissä huomattiin muita ongelmia, lopullinen päätös tehtiin ilmeisesti tilaisuuden jälkeen läsnaölleiden aatelisten tai muiden kuninkaan luotettujen

²² Dialogus, s. 111–113. Poole 1912, s. 137–140.

²³ Dialogus, s. 27–45.

²⁴ Tilannetta kuvataan siten, että kuningas oli velkoaja ja vouti oli velkaantunut. Introduction 1884, s. 43.

²⁵ Poole 1912, s. 154–173.

²⁶ Merkintöjen kirjavuus vaihtelee kreivikunnittain. Bartlett antaa esimerkin Staffordshirestä. Bartlett 2000, s. 171.

²⁷ Warren 1987, s. 269–271.

²⁸ Introduction 1884, s. 43.

²⁹ Kopiot tunnetaan nimellä kanslerin tilikirjat (chancellors rolls). Poole, s. 113.

kesken tai konsultoiden kuningasta.³⁰ Mikäli kyseessä oli pieni tekstillinen virhe kopioiden välillä, kyseinen sana tai tekstin osa alleviivattiin ja kirjoitettiin uudestaan. Mitään ei saanut pyyhkiä pois.³¹ Tilaisuuden virallinen valvoja ja kuninkaan edustaja oli ylituomari, ellei kuningas itse ollut paikalla.

Tarkkaa tietoa siitä, milloin valtionkonttori on aloittanut toimintansa, ei ole. Varhaisin varma todiste on kuningas Henrik I:n ajalta säilynyt tilikirja, joka käsittelee tilivuotta 1129–1130 (PR30 Henrik I).³² Se on ainoa tilikirja, joka on säilynyt ennen Henrik II:n kuninkuutta. Se on tästä syystä saanut paljon huomiota tutkijoiden piirissä. Kuningas Tapanin aikakaudelta tilikirjoja ei ole säilynyt, mutta todennäköisesti valtionkonttori on myös silloin ollut toiminnassa. Tästä on pidetty todisteena sitä, että toiminta saatiin Henrik II:n aikana nopeasti pystytettyä takaisin jaloilleen.³³

Valtionkonttori on ollut olemassa vain Henrikin pohjoisimmilla alueilla Normandiassa ja Englannissa.

Normandian tilikirjat muistuttavat tyyliltään hyvin paljon Englannin vastaavia, mikä on saanut mm.

Richardsonin ja Saylesin argumentoimaan sen puolesta, että instituutiot on perustettu samaan aikaan.³⁴

Ensimmäiset säilyneet Normandian tilikirjat ovat vuodelta 1180.³⁵

Yhtä mielenkiintoista kuin se, että mitä lähteet voivat meille kertoa, on se, mihin ne eivät anna vastausta.

Tilikirjat eivät pidä sisällään kaikkia kuninkaan menoja, sillä auditointi, jonka yhteydessä tilikirjat kirjoitettiin, oli tarkoitettu vain voudeille. Kuninkaalla oli myös oma kassa, josta tarpeen vaatiessa saatettiin maksaa monia menoja esimerkiksi kuninkaan seurueen (retinue) aiheuttamia kustannuksia. On mahdollista, että myös palkkasotilaiden kustannuksia on katettu tätä kautta.³⁶

Tilikirjat on kirjoitettu latinaksi. Sanoja on lyhennetty paljon ja esimerkiksi sijapääätteet ovat yleensä jätetty pois. Sijapääätteet joudutaan siis pitkälti päättelemään kontekstista. Pipe Roll Society on editoinut Henrik II:n aikakauden tilikirjat ja melkein kaikki löytyvät digitoituna Archive.org-palvelusta.³⁷ Editioissa on käytetty apuna kanslerin tilikirjoja ja sanat on jätetty niiden kirjoitusasua vastaavaan muotoon, eli lyhennettyinä. Vasta Pipe Roll Societyn julkaisu numero 26 (PR23 Henrik II) on ensimmäinen editio tilikirjasta, jossa lyhennykset ovat avattuina.

---

³⁰ Introduction 1884, s. 38. Paikalla olleet saattoivat vaihdella.

³¹ Osittain taustalla oli lampaan nahasta tehty pergamentti, joka ei kestänyt tekstin poistamista. Introduction 1884, s.40.

³² Tilikirjat numeroidaan hallitsijan hallintovuoden mukaan. Pelkkä merkintä PR 30 voisi täten viitata esimerkiksi Henrik I:n tai Henrik II:n hallintokauteen. Hallintovuosi lasketaan sen mukaan, milloin tilikirja varsinaisesti kirjoitettiin. Tässä tutkimuksessa lähteenä on käytetty vain Henrik II:n ajan tilikirja, joten erillisellä merkinnällä hallitsijasta ei ole tarvetta.

³³ Kts. esim. Beeler 1966, s. 164.

³⁴ Richardson ja Sayles 1964, s. 165–166.

³⁵ Vincent 2013, s. 3.

³⁶ Kts. esimerkiksi Smith 2010, s. 131.

³⁷ Henrikin ensimmäisen hallintovuoden tilikirja ei ole säilynyt kokonaan. Warren, s. 266. Lisäksi vuoden 1188–1189 tilikirjaa ei ole digitoitu eikä sitä ollut saatavilla tätä tutkimusta varten.

Henkilöiden nimien kohdalla olen käyttänyt suomenkielistä versiota, mutta mikäli se on osoittautunut hankalaksi, käytän latinaa eli lähteissä mainittua versiota. Tosin mikäli sama henkilö esiintyy useampaan kertaan, olen hänestä käyttänyt vain yhtä versiota, vaikka nimi olisi kirjoitettu eri vuosina eri tavalla. Paikkojen nimistä olen käyttänyt tuttuja versioita, mikä helpottanee lukijaa esimerkiksi tapahtumien sijoittamisessa. Paikkojen nimet ovat esimerkiksi kreivikuntien kohdalla hyvin pitkälti samat kuin nykyisin, mutta ne eivät todennäköisesti täysin vastaa nykyisiä alueita.

Tilikirjojen lisäksi olen käyttänyt apuna myös muutamia aikakauden kronikoita. Kronikoiden kautta olen pyrkinyt valaisemaan muun muassa sotaretkien taustoja. Kronikoiden avulla on myös joissakin tapauksissa mahdollista selvittää yksittäisten henkilöiden historiaa. Kronikoista erityisesti Giraldus Cambrensiksen (Gerald of Wales) kronikka valoittaa varsin laajasti Henrik II Irlannin sotaretkiä. Roger Hovdeniläisen kronikka puolestaan jonkin verran jälkimmäistä sotaretkiä Walesiin.

2. Englanti osana Henrik II:n alueita

Tutkielman tarkasteluväli rajoittuu Henrik II:n aikaan Englannin kuninkaana (1154–1189). Henrik II ei missään vaiheessa ollut vain Englannin kuningas. Englanti oli vain yksi alue muiden Henrik II:n hallitsemien alueiden joukossa. Englannin kuningas oli Henrik II:n titteleistä korkea-arvoisin, mutta kuninkuuden lisäksi hän oli Anjoun kreivi isältänsä saamansa perinnön kautta sekä Normandian herttua. Lisäksi hän onnistui samaan avioliiton kautta hallintaansa Akvitanian ja poikansa Geoffrey'n avioliiton kautta Bretagnen.³⁸

Henrik II oli rikkaampi maanomistaja mantereen alueidensa puolesta kuin Ranskan kuningas, vaikka oli hänen vasallinsa. Valtansa huipulla Henrik II hallitsi aluetta, joka ulottui Skotlannin rajoilta aina Etelä-Ranskaan asti. Alueet muodostivat sekalaisen tilkkutäkin erityisesti hallinnollisesti.³⁹ Henrik II ei luonut alueiden välille yhtenäistä hallintoa, vaan jokaisella alueella oli omat miehensä, jotka olivat kotoisin alueelta, ja jotka vastasivat siitä Henrikin ollessa poissa.⁴⁰

Englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa puhutaan yleisesti Henrikin (ja myöhemmin hänen poikiensa Rikhardin ja Juhanan) hallitsemasta alueesta tai aikakaudesta termeillä *Angevin empire* ja *Angevin period* Henrikin isän tittelin mukaan.⁴¹ Vastaavasti Henrik II:n edeltäjiin (Vilhelm Valloittajasta lähtien) Englannin kuninkaina on viitattu anglonormanneina,⁴² mikä korostaa puolestaan englantilaisen yhteiskunnan rakennetta anglosaksien ja normannien yhdistelmänä. Kuninkaan vaihtuminen tarjoaa helpon aloitusvuoden tutkimukselle, mutta olisi virheellistä olettaa, että tuosta vuodesta alkaisi jonkinlainen uusi yhteiskunta tai kulttuuri.⁴³ Monet anglonormannisen ajan tutkijat ovat myös tiedostaneet tämän ja tästä syystä monien tutkimuksien aikarajaus on venytetty vuoteen 1166 asti tai siitä pidemmälle aina vuoteen 1216 asti.⁴⁴

---

³⁸ Bretagne on Normandian läntinen rajanaapuri. Akvitalia sijaitsee Etelä-Ranskassa Atlantin rannikolla. Anjou puolestaan rajoittuu pohjoisessa Bretagneen sekä Maineeseen.

³⁹ Alueista ainoastaan Normandialla ja Englannilla oli sadan vuoden ajan ollut yhtenäisempää historiaa sekä hallintoa, sillä kuningas oli ollut samaan aikaan Normandian herttua ja Englannin kuningas. Lisäksi useampi normanni omisti maata Kanaalin kummaltakin puolen.

⁴⁰ Warren 2000, s. 229; Richardson and Sayles, s. 167.

⁴¹ Angevin on suomeksi Anjou. Henrik II:n isä oli Anjoun kreivi, Geoffrey Anjoulainen.

⁴² Hosler 2007, s. 3.

⁴³ Henrik II, kuten myös hänen edeltäjänsä kuningas Tapani, oli äitinsä kautta sukua Vilhelm Valloittajalle ja täten itsekin normanni. Henrik II piti itseään enemmän ranskalaisena kuin englantilaisena tai normannina. Henrikin ja Tapanin sukujuurista kts. Warren 2000, s. 15 ja 43. Henrikin ranskalaisuudesta on maininnut Eljas Oksanen. Oksanen 2013, s. 40.

⁴⁴ Beelerin *Warfare in England* -kirja käsittelee ajanjaksoa 1086–1189 ja Richardson ja Saylesin kirja *The Governance of Medieval England* puolestaan ajanjaksoa 1066–1215. Stenton on rajannut kirjassansa *English feudalism* tarkastelemaansa ajanjakson vuosiin 1066–1166. Stentonin rajausta perustuneen Henrik II:n toteuttamaan kyselyyn päävasalleillaan, jossa hän kyseli, kuinka paljon vasallit olivat velkaa ritareita kruunulle hänen isänsä aikana ja kuinka paljon he olivat antaneet pois maata sen jälkeen. Kts. Warren, s. 275.

Viimeaikaisissa tutkimuksissa muistetaan myös korostaa, että molemmat termeistä ovat itse asiassa hyvin hankalia, eivät vastaa todellisuutta ja ovat anakronistisia.⁴⁵ Monesti termejä tunnutaan käyttävän vain niiden helppouden takia: ovathan ne pintapuolisesti helposti lähestyttäviä. Suurin ongelma termin *Angevin empire* kohdalla on se, että se luo mielikuvan yhtenäisestä alueesta, mitä ei pystytä todentamaan lähteiden kautta.⁴⁶

Tässä luvussa tarkastelen Henrik II:n hallitsemaa Englantia ja palkkasotilaiden rekrytoimisen mahdollistamia olosuhteita. Henrik ei pystynyt yksin hallinnoimaan kaikkea puhumattakaan siitä, että hän olisi itse johtanut kaikkia sotajoukkoja tai ollut mukana rekrytoimassa jokaista palkkasotilaita. Hänen hallinnoimansa alue oli yksinkertaisesti liian suuri siihen. Tästä syystä tarkastelen seuraavaksi kuningas Henrik II:n liikkuvaa hallintoa ja sen eroja suhteessa manneralueiden hallintoon.

2.1 Kiertelevä hallitsija

Henrik II:lla ei ollut varsinaista hallintokaupunkia vaan hän hallitsi alueitaan liikkumalla aktiivisesti paikasta toiseen. Hovi ja muu väki seurasivat perässä. Liikkumiselle oli pari syytä. Ensinnäkin se oli ainoa tehokas tapa tuoda omaa arvovaltaa alueelle. Toinen syy oli se, että vain harva alue pystyi ylläpitämään pidempää jaksoa kuningasta ja hänen seurueettaan.⁴⁷ Kuninkaan seurue saattoi olla pienimmillään muutamia kymmeniä henkilöitä, mutta suurimmillaan jopa 100 henkilöä.⁴⁸ Kuninkaan seurue on käsitteenä joustava ja yleisesti tähän katsotaan kuuluneen kuninkaan mukana liikkuneet luotetut, korkea-arvoisimmat hovin jäsenet sekä kuninkaan omia ritareita. Edellä mainittuun 100 henkilöön pitää taten vielä lisätä erinäiset palvelijat, jotka huolehtivat muun muassa ruuan keittämisestä. Lisäksi korkea-arvoisimmilla hovin jäsenillä saattoi olla omat seurueensa ja hovinsa mukanaan, jolloin liikkuneiden henkilöiden määrä saattoi helposti tuplaantua.

Henrikin liikkeet heijastavat myös hänen poliittisia painopisteitään. Henrik II:n tavoitteet eivät erityisemmin olleet Englannissa tai sen naapuriseuduilla vaan mantereella. Henrik II vietti Englannissa vain 14 vuotta hallitsijaurastaan.⁴⁹ Mantereella hän solmi erilaisia liittolaisuussuhteita ja pyrki varmistamaan asemaansa Ranskan kuningasta vastaan sekä turvaamaan riittävää perintöä pojillensa.⁵⁰

---

⁴⁵ Gillingham käyttää kirjassaan *Angevin Empire* sivun problematisoidessaan kirjansa otsikkoa. Muita esimerkkejä on esimerkiksi Warren ja Hosler aiemmin mainituissa monografioissaan sekä Eljas Oksanen teoksessaan *Flanders and the Anglo-Norman realm* (2012). Anglonormanni -termi on myös hankala, sillä se on vasta 1800-luvulta, kuten Oksanen huomauttaa. Oksanen 2013, s. 1–3.

⁴⁶ Kts. esim. Hosler 2007, s. 222.

⁴⁷ Gillingham 2001, s. 72; Bartlett, s. 141. Bartlett toteaa, että olisi ollut logistisesti haastavaa tuoda vaadittava ruokamäärä kulloisenkin majapaikkaan.

⁴⁸ Bartlett 2000, s. 131.

⁴⁹ Frame 2012, s. 1.

⁵⁰ Henrikin aluelajajennukset tapahtuivat pääasiassa mantereella (Bretagne, Poitou sekä Akvitania), jotka hän myöhemmin antoi poikiensa Geoffreyn (Bretagne) ja Rikhardin (Poitou) hallittavaksi. Warren 2000, s. 121 ja 229.

Varsinaista virkamieskoneistoa Henrikillä ei ollut vaan Henrik hallitsi nimenomaan oman hovinsa sekä taloutensa (household) kautta. Hovin kokoonpano oli hyvin joustava ja siihen voidaan katsoa kuuluneen aina kulloisenakin hetkenä kuninkaan seurassa olleet luotetut neuvonantajat tai muut seuralaiset. Hoviin saattoi kuulua myös erilaisia vieraita ja muita arvohenkilöitä, joita kuningas oli pyytänyt luokseen. Talous (household) oli osa hovia, mutta siihen katsotaan kuuluneen päivittäisten rutiinien pyörittämiseen vaaditut henkilöt esimerkiksi keittäjiä ja tallipoikia, mutta myös valtakunnan korkea-arvoisimpia virkoja.

Mistään pysyvistä tehtävistä ei ollut kyse huolimatta virallisen kuuloisista nimikkeistä, kuten konnetaabeli (constable), hovimarsalkka (marshall), kansleri (chancellor). Tehtävään nimitetyt henkilöt olivat kuninkaan luotettuja, ystäviä, ja kuningas saattoi vaihtaa heidän tehtäviään.⁵¹ Joitain yleisiä vastuualueita voidaan hahmottaa, mutta nimikkeiden ja tehtävien kanssa pitää olla tarkkana.

Esimerkiksi konnetaabeli tai hovimarsalkka oli vastuussa kuninkaan omista sotilaista (household knights), palkkasotilaista ja heidän palkoistaan.⁵² Kamari (chamber) vastasi puolestaan muun muassa kuninkaan henkilökohtaisesta omaisuudesta ja rahoista,⁵³ ja on ehkä yksi oleellisimmista yksiköistä tämän tutkielman kannalta. Kamari on toiminut valtionkonttorin lähtökohtana, sillä kuninkaan talous oli yhtä kuin valtion talous. Valtionkonttorin eriytyminen kamarin toiminnasta on tapahtunut 1100-luvun alkupuolella. Kamarin toiminnasta ei ole jäänyt tältä ajalta materiaalia, joten täysin varmoja emme voi olla siitä, kuinka iso merkitys kamarilla oli kuninkaan talouden ja käytettävissä olevien rahamäärien osalta.⁵⁴ Huolimatta kamarin ja valtionkonttorin eriytymisestä on todennäköistä, että kamarin kautta kulki edelleen suuria rahavirtoja.

Taloutta (household) pyörittävät henkilöt eivät olleet W. L. Warrenin mukaan yleensä kovin korkea-arvoisia vaan selvästi alempaa statusta.⁵⁵ Tämä näkyy erityisesti siinä, että vain harvoin kuninkaan talouden jäsenet todistavat kirjeitä tai käskyjä. Sen sijaan todistajana on yleensä muita aatelisia, jotka kuningas oli kutsunut hoviinsa, tai heillä oli muita asioita hoidettavanaan kuninkaan kanssa.⁵⁶

Hallinnollisessa mielessä kuninkaan ongelma oli se, että hän ei voinut olla kahdessa paikassa samaan aikaan. Kuninkaan tavoittaminen saattoi olla haastavaa ja kestää kauan, sillä etäisyydet aikakauden matkustustavoilla olivat pitkiä. Kirjeet olivat ainoa tapa pitää yhteyttä eri alueiden välillä ja erilaisia kirjeitä välitettiin tiuhaan tahtiin ympäri maita ja mantoja, mikäli ei ollut mahdollista tavata kasvokkain.⁵⁷ Kirjeiden

---

⁵¹ Gillingham 2001, s. 68.

⁵² Gillingham 2001, s. 68.

⁵³ Warren 1987, s. 78.

⁵⁴ Gillingham 2001, s. 67–68.

⁵⁵ Taloutta pyörittäneet henkilöt olivat palkollisia, jotka saivat palkkionsa rahassa tai luontaistuotteina. Kts. esim. Constitutio, s. 199.

⁵⁶ Warren 1987, s. 79.

⁵⁷ Bartlett 2000, s. 141.

avulla vouti pystyi todistamaan, että hän todella oli kuluttanut rahaa kuninkaan nimissä eikä omasta mielihohteestaan.

Kirjeet eivät pystyneet ratkaisemaan kaikkia ongelmia vaan oli selvää, että eri alueilla piti olla kuninkaan sijainen. Normandiassa ja Anjoussa oli olemassa jo valmiina tätä varten tehtävä ja nimike sen senesalkki (*senescallus*), mutta tämänkaltainen tehtävä ei koskaan siirtynyt Englantiin.⁵⁸

Englantilainen yhteiskuntajärjestelmä poikkesi monilta osin mantereen linjasta johtuen varmasti osittain sen hyvin erilaisesta historiasta. Anglosaksiset herrat oli syrjäytetty valtakunnan johdosta ja moni oli myös kuollut taisteluissa. Anglosaksisen yhteiskunnan perusteet jäivät kuitenkin elämään. Normannit loivat, tietoisesti tai tiedostamatta, rakenteen, joka yhdisti hieman molempia. Englannin omaleimaisesta yhteiskuntajärjestelmästä oli etua nimenomaan kruunulle. Merkittävin etu oli se, että kreivikuntiin ja vouldin asemaan perustunut veronkanto oli suhteellisen tehokas. Lisäksi feodaalisuus oli myös kehittynyt Vilhelm Valloittajan ajoista rajoitetumpaan suuntaan kuin mantereella, mistä on osoituksena kreivien kaventunut asema eri kylä- ja lääniyhteisöissä. Tärkein ero oli se, että Englannissa Henrik II oli kuningas. Hän ei edes nimellisesti ollut vastuussa kenellekään muulle, mikä muutti vaaditun hallinnon luonnetta.

2.2 Englannin eroavaisuudet

Englannin hallinnosta ja sen feodaalisesta luonteesta on käyty kiivasta keskustelua tutkijoiden piirissä. Keskustelun pääpainopiste on ajoittunut vuoteen 1066 ja sitä välittömästi seuranneisiin uudistuksiin. Eritoten kyse on ollut siitä, toivatko normannit mukanaan feodalismia Englantiin vai voidaanko anglosaksista yhteiskuntaa pitää jollain tapaa esifeodaalisena.⁵⁹ Kysymys on kietoutunut osaksi keskustelua normannien vaikutuksesta Englannin kehitykseen: olivatko he uudistajia vai mukautuivatko he vain jo olemassa oleviin tapoihin. Tässä tutkielmassa ei ole tarkoituksenmukaista käydä koko kyseistä keskustelua läpi, vaan nostaa vain muutamia keskeisiä asioita esille.

Vilhelm Valloittajan otettua vallan Englannissa vuonna 1066 kuninkaasta tuli kertaheitolla suurin maanomistaja, sillä hän määräsi kaikki maat kuuluvaksi kruunulle.⁶⁰ W.L. Warrenin mukaan kuningas jakoi suurimman osan maasta luotetuille seuraajille sekä kirkolle niin, että hänelle jäi noin viidesosa valtakunnan maista. Vastineeksi läänityksestä vastaanottava osapuoli lupasi toimittaa tarvittaessa sotateita, lähinnä ritareita.⁶¹ Läänitysten jakaminen tarkoitti sitä, että Vilhelm luopui osasta omasta vallastaan, sillä läänityksen saaja sai oikeuden hallinnoida maitaan suhteellisen vapaasti.

---

⁵⁸ Warren 1987, s. 101.

⁵⁹ Warren Hollister on valoitannut kirjassaan *Military organization of Norman England* keskustelun taustoja. Hollister 1965, s. 1–13.

⁶⁰ Warren 1987, s. 55.

⁶¹ Warren 1987, s.55.

Anglosaksisella ajalla Englannissa oli ollut omat kreivikunnat (shiret).⁶² Warrenin mukaan Vilhelm ei halunnut luopua niistä hallinnollisina yksikköinä vaan ne jäivät melkein ennalleen.⁶³ Täten Englannin yhteiskuntajärjestelmästä muodostui erilainen kuin mantereella. Päävasallien (tenants-in-chief) saamat läänitykset olivat tilkkutäkkejä, jotka olivat hajautettuina eri kreivikuntien alueelle. He olivat yhteisönsä vaikutusvaltaisia jäseniä, mutta hajautus takasi sen, että yksittäinen Vilhelmin vasalli ei pystynyt hallitsemaan liian suurta yksittäistä aluetta.⁶⁴ Hyvänä esimerkkinä vastakkaisesta kehityksestä voidaan pitää Ranskaa, jossa kuningas oli antanut esimerkiksi Normandian yhden herttuan hallittavaksi. Tämä vaikeutti poliittisesti ja sotilaallisesti Ranskan kuninkaan toimintaa kyseisellä alueella ja takasi myös Normandian herttualle enemmän vaikutusvaltaa Ranskan asioihin.

Kreiveillä oli tästä huolimatta valtaa ja mahdollisuutta kerätä isoja sotilasjoukkoja. Kuningas joutui aina tasapainoilemaan omien intressiensä ja vasalliansa intressien välillä. Varmistaakseen heidän tukensa Henrik neuvotteli monesti päävasalliansa kanssa ennen isompia päätöksiä. Tästä hyvänä esimerkkinä on kokoontuminen syksyllä 1164 Northamptonissa, jossa maallikkovasallit lupasivat toimittaa osan joukoista seuraavan vuoden Walesin kampanjaa varten.⁶⁵

Läänitysjärjestelmän ulkoinen ja oikeudellinen tunnusmerkki saattoi olla maa-alan luovuttaminen, mutta samalla luotiin myös sosiaalisempi herra-vasalli -suhde uskollisuudenvalan kautta. Suhde ei ollut yksipuoleinen vasallin alistuminen herran valtaan vaan kyseessä oli vastavuoroisuudesta. Herra tarjosi suojelusta ja vasalli palveluksiaan. Jouko Nurmiainen on käyttänyt tästä termiä mieheksiotto, hommage, mikä kuvaa tilannetta hyvin. Herra otti vasallin omaan piiriinsä.⁶⁶ Suhteen olemassaolo oli tärkeä yhteiskunnallinen sidos suku- ja kyläyhteisöjen rinnalla. Vasallin kapinoiminen kuningasta vastaan oli vähintään moraalisesti tuomittavaa. Toisaalta vasallin oman vasallin osallistumista kapinaan ei voitu suoranaisesti pitää tuomittavana, sillä hän oli vain seurannut omaa herraansa.⁶⁷ Yhtä tärkeätä kuin oli herran ja vasallin välinen suhde olivat myös suku- ja perhesidokset. On tärkeätä muistaa, että hallinnon rakenne saattoi perustua läänitykseen, mutta ihmiset olivat joka tapauksessa sidoksissa toisiinsa myös muilla tavoin, jotka eivät suinkaan olleet aikalaisille merkityksellisiä.

Englannin hallinnossa merkittävään asemaan nousivat voudit (sheriffs, lat. vicecomes), jotka olivat kuninkaan linkki paikalliselle tasolle. Kreivi, latinaksi *comes* oli tuttu termi normanneille, joten lienee ollut tehokkainta kutsua vouteja nimenomaan latinankielisellä termillä *vicecomes* viitaten kirjaimellisesti kreivin

---

⁶² Voudin hallinnoimaa aluetta kutsuttiin kreivikunnaksi (shire). *Shire*-termi on yleisesti suomennettu kreivikuntana. Kreivin titteli tuli kreivikunnan nimestä, mutta kreivin läänitykset olivat hajautettuna useamman kreivikunnan alueella.

⁶³ Warren 1987, s. 59.

⁶⁴ Warren 1987, s. 56.

⁶⁵ Latimer.

⁶⁶ Nurmiainen 1997, s. 64.

⁶⁷ Nurmiainen 1997, s. 65.

sijaiseen.⁶⁸ Anglonormannien valtakauden aiheuttama piirre yhteiskuntaan olikin heille tutun ranskalaisen tavan ja vanhan anglosaksisen tavan yhdistäminen. Erityisesti tämä tulee esille juuri edellä mainittujen nimitysten kautta.

Kreivikuntien koko ja sen sisältämä alue saattoi vaihdella vuodesta toiseen varsinkin Henrik II:n valtakauden alkupuolella. Alkuvuosien tilikirjoissa ei mainita läheskään kaikkia kreivikuntia mitä myöhemmin, minkä lisäksi osa alueista on merkitty eri alueiden yhteyteen eri vuosina. Yhdellä kreivikunnalla saattoi olla yksi tai useampi vouti ja yksi vouti saattoi hallinnoida useampaa kreivikuntaa. Lontoon ja Middlesexin alueella oli selvästi oma statuksensa, sillä alueella on melkein poikkeuksetta toiminut kaksi tai kolme voutia, mikä käy ilmi tilikirjoista. Yleisesti ottaen alueella oli vain yksi vouti, mutta voudilla saattoi olla myös virallisia apulaisia.⁶⁹ Tämä oli epäilemättä tarpeen, sillä voudit eivät suinkaan aina olleet kreivikuntansa alueella vaan saattoivat liikkua kuninkaan mukana. Esimerkiksi Bertran Verdunilainen lähti Juhanan mukana Irlantiin 1180-luvun puolivälissä, vaikka oli Chesterin alueen vouti.⁷⁰

Voutien tehtävät olivat moninaisia aina veronkeruusta, alueen sotilaallisesta voimasta huolehtimisen kautta oikeuden ylläpitoon. Vouti myös huolehti siitä, että kuninkaan käskyt ja määräykset tavoittivat kaikki asianosaiset. Joissain paikoissa vouti myös huolehti kuninkaan linnoista tai muista hänelle osoitetuista alueista. Voudin tehtävistä ei maksettu erikseen palkkiota vaan vouti oli oikeutettu osaan tietyistä sakkorangaistuksista sekä mahdollisesti ylijäämään. Voudin tehtävä oli Henrik II:n hallintokauden loppupuolella haluttu ja ilmeisen tuottoisa, sillä moni oli valmis maksamaan viran saannista.⁷¹

Morris on huomannut, että alkuvaiheessa Henrikillä ei ollut juuri luotettavia miehiä voudeiksi, joten monella voudilla on useampi alue ja he saattoivat olla yhteiskunnan hierarkiassa korkealla.⁷² Parin ensimmäisen vuoden jälkeen tilanne hiljalleen muuttui ja voutin virka toimi ponnahduslautana muihin tehtäviin.⁷³ Voudit olivat ennen kaikkea kuninkaan miehiä, mistä on osoituksena muun muassa vuonna 1170 toteutettu tutkinta voutien toiminnasta. Tutkinnan tarkoituksena oli tutkia, olivatko voudit käyttäneet asemaansa väärin ja aiheuttaneet oikeuden rappeutumista. Tutkimuksen seurauksena suurin osa voudeista menetti virkansa.⁷⁴ Boorman toisaalta on osoittanut, että vaikka kyseinen vuosi on pitkään toiminut

---

⁶⁸ Samanlaisia esimerkkejä on havaittavissa muualta. Tutkimuksissa paljon käytetty jaarli viittaa käytännössä kreivin arvoon, mutta sitä ei käytetä alkuperäislähteissä tällä ajanjaksolla. Alkuperäislähteissä jaarleista puhutaan *comes*-termillä. W.L. Warren on selventänyt asiaa englanninkielisestä tutkimuskirjallisuudesta käsin. Kts. Warren 1987, s. 57–58.

⁶⁹ Morris 1927, s. 115.

⁷⁰ Kts. luku 7.

⁷¹ Morris, s. 114.

⁷² Esimerkiksi tilikirjoissa mainitaan kreivi Patrik, joka toimi Wiltshiren alueen voutina aina vuoteen 1160 asti. PR2, s. 68. PR3, s. 88, PR4, s. 126, PR5, s. 38, PR6, s.16.

⁷³ Esimerkkinä tästä on esimerkiksi Rannulf Glanvilleläinen, joka aloitti vuotina ja päättyi lopulta ylituomariksi. Rannulfista lisää myöhemmin.

⁷⁴ Morris, s. 111–118.

vedenjakana voutien rooleja tarkasteltaessa, ei irtisanottujen voutien määrä ollut erityisen poikkeuksellinen vaan myös aikaisempina vuosina vouteja vaihtui kerralla yllättävän paljon.⁷⁵ Syitä vaihdoksiin saattoi olla monia eikä niitä ole aina saatavilla. Väärinkäytökset olivat vain yksi mahdollisuus.⁷⁶

Vaikka Henrik II:n aikana nimenomaan voutien oikeudelliset toimet sekä vastuut lisääntyivät, tämän tutkielman osalta kiinnostus kohdistuu voutien rooliin alueen sotilaallisena koordinaattorina sekä rahan käyttäjänä. Vouti käytti kuninkaan nimissä rahaa muun muassa linnojen varustamiseen, maksoi korvauksia sotilaille linnapalveluksesta sekä keräsi kilpiveroja ja muita vastaavia maksuja.⁷⁷ Kaikkia tuloja hän ei suinkaan toimittanut suoraan valtionkonttoriin vaan osan rahoista piti jäädä hänelle itselleen käyttövaraksi tulevia kuluja varten. Näin rahaa ei tarvinnut erikseen lähetellä eri puolille maata yksittäisten kulujen maksamiseksi.

Anglonormannit olivat varakkaita, mutta jatkuva ongelma oli kolikoiden metallipitoisuuksien väärentäminen. Väärentäminen tarkoitti sitä, että rahan arvo laski. Henrik pyrki valvomaan kolikoiden painamista entistä tarkemmin, mistä on osoituksena painopajojen luvanvaraisuus ja ylimääräisten hajottaminen.⁷⁸ Toisaalta keskittymällä pelkästään rahatalouteen unohdamme helposti, että yhteiskunnassa moni asia pyöri vielä luontaistuotteiden ympärillä. Esimerkiksi Constitutio Domus Registeoksessa mainitaan, kuinka talouden jäsenille maksettiin osa palkasta rahana ja osa esimerkiksi viljana.⁷⁹

Tilikirjat paljastavat enemmän sitä, miten rahatalous pyöri. Muutamissa merkinnöissä havaitsemme liikkuvan suuria ruokamääriä, mutta kyseessä on armeijan tai kuninkaan hovin ylläpitoon allokoituja tarvikkeita.⁸⁰ Tilikirjoihin ei siis merkitty, mikäli joku oli maksanut esimerkiksi korvauksia luontaistuotteilla. Meiltä jää siis tämän johdosta hyvin paljon näkemättä yhteiskunnan talousjärjestelmästä varsinkin ruohonjuuritasolta.

Mantereen alueilla kuninkaan poissaollessa sijaishallitsijana toimi senesalkki. Kuten aikaisemmin mainitsin, virka ei siirtynyt Englantiin, mutta varsinainen ongelma ei poistunut: kuka olisi vastuussa Englannista, kun kuningas oli poissa. Ongelma ei myöskään ollut uusi vaan jo Henrik I oli erityisesti joutunut ongelman pariin, sillä hän oli sekä Normandian herttua että Englannin kuningas. Henrik I:n luotettu henkilö ja tosiasiallinen sijainen oli Roger Salisburlainen.⁸¹ Richardson ja Sayles ovat osoittaneet, että Robertia kutsuttiin tittelillä

---

⁷⁵ Boorman 1994, s. 257–258.

⁷⁶ Boorman 1994, s. 259.

⁷⁷ Tilikirjojen merkintöjen monipuolisuus saattaa yllättää. Yleisimmät merkinnät liittyivät linnojen ja muiden alueiden kunnostukseen ja palkkojen maksuun.

⁷⁸ Warren 1987, s. 97.

⁷⁹ Constitutio, s. 196–197.

⁸⁰ Merkintöjä on useita, mutta liittyvät usein linnojen varustamiseen tai kuninkaan liikkeisiin. Esimerkiksi Lontoon ja Middlesexin vouti on haalinut varastoihin muun muassaa pekonia ja viiniä. PR20, s. 8.

⁸¹ Warren 1987, s. 80–81.

ylituomari (justiciar).⁸² Hänen asemansa kuninkaan sijaistajana ei perustunut varsinaiseen titteliin vaan kuten Warren toteaa, Robertin asema kuninkaasta seuraavana perustui vain heidän kahdenväliseen suhteeseensa.

Warrenin näkökulmassa on perää. Henrik II:n alkuvuosien aikana ylituomariksi oli nimetty kaksi eri henkilöä, Robert Beaumontilainen sekä Rikhard Lucilainen, jotka jakoivat tuon tehtävän keskenään. He eivät ilmeisesti virallisesti toimineet sijaishallitsijoina vaan kuningatar toimi tuossa tehtävässä.⁸³ Lisäksi Warren huomauttaa, että Henrik II:n ensimmäisen noin kymmenen vuoden aikana, kuninkaan läheisin ystävä Thomas Beckett toimi kanslerina ja täten hoiti osittain sijaishallitsijan tehtäviä.⁸⁴ Rikhard ja Robert todennäköisesti nimettiin yhdessä, sillä Henrik ei halunnut luoda uutta Roger Salisburilaista. Roger oli noussut vahvaan asemaan Henrik I:n aikana ja aiheuttanut eripuraa hallinnossa.⁸⁵ Taustalla voi olla myös nuoren kuninkaan halu pitää itsellään vahvemmin ohjat käsissään.

Rikhard Lucilainen nousi myöhemmin sijaishallitsijan rooliin, mutta tämä tapahtui vasta kun hänen kollegansa, Robert Leicesteriläinen sekä kanslerin virkaa hoitanut Thomas Beckett olivat kuolleet sekä hän oli onnistuneesti näyttänyt kyntensä tukahduttaessaan vuoden 1173–1174 kapinaa.⁸⁶ Saavutus on melkoinen, kun ottaa huomioon, että Rikhard Lucilainen oli taistellut kuningas Tapanin puolella Henrikiä vastaan.

Ylituomarin virkaa määriteltäessä Henrik II:n aikana on nimenomaan muistettava, että tittelin omaavalla henkilöllä ei ollut sementoituja työtehtäviä. Ensimmäisten vajaan 20 vuoden aikana heidän roolinsa hallinnossa oli kuitenkin selvästi erilainen kuin mitä Roger oli tehnyt. Rikhardin ja Robertin tehtävänä oli valvoa hallintoa sekä toimia kuninkaan edustajina, mutta ainakin Rikhard näyttäytyy enemmän nimenomaan tuomarin roolissa ja voutina. Robert toimi ilmeisesti enemmän hallinnossa ja mahdollisesti valvoi valtionkonttorin istuntoja. Varsinaista jakoa ei välttämättä kuitenkaan ollut.⁸⁷ Molemmat olivat kokeneita henkilöitä ja Henrikillä oli tarvetta heidän tietotaidoilleen. Vasta Ranulf Glanvilleläisen ottaessa ylituomarin viitan harteilleen Rikhardin kuoleman jälkeen voidaan pikkuhiljaa alkaa puhua nimenomaan virasta.

Ylituomarin toimen juuret ilmeisesti pohjautuivat nimenomaan oikeuden valvontaan, mihin tittelin kirjaimellinen tulkinta viittaisi. Kuninkaan tehtävänä oli suojella alamaisiaan sekä valvoa oikeuden toteutumista. Ylituomari nimenomaan toteutti tätä tehtävää ja onkin lopulta aika osuvaa, että siitä tuli nimenomaan sijaishallitsijaa kuvaava titteli. Aikakauden lainkäyttö perustui kyläyhteisöihin sekä

---

⁸² Richardson and Sayles 1964, s. 157.

⁸³ Warren 1987, s. 101; Gillingham, s. 75.

⁸⁴ Warren 1987, s. 80–81.

⁸⁵ Warren 1987, s. 102.

⁸⁶ Warren 1987, s. 129.

⁸⁷ Warren 2000, s. 261.

kreivikuntien oikeuksiin, joiden toimintaa voutit valvoivat. Henrik II:n aikana alkoi entistä enemmän näkyä kierteleviä tuomareita (itinerant justices), joiden tehtävänä oli kiertää maata ja tuomita kuninkaan nimissä tai lähettää epäilty kuninkaan eteen.⁸⁸ Kyse oli toisaalta alamaisten tarpeesta saada asiansa käsitellyksi, mutta myös Henrikin halusta ylläpitää järjestystä sekä valvoa voutien toimintaa.⁸⁹

Henrikin alueiden eroavaisuudet eivät olleet ongelma. Hallinto oli hyvin joustava. Alueiden suuri määrä toi turvaa ja resursseja. Henrik II:n ei tarvinnut turvautua vain Englannista saataviin tuloihin tai ritareihin, mikä olisikin ollut haastavaa. Englannin kanaali tarjosi suojaa, mutta se myös haittasi kuljetuksia. Sen yli ei kannattanut siirtää joukkoja, vaikka periaatteessa se olisi ollut mahdollista. Täten Henrikin kannatti käyttää kulloinkin kyseiseltä alueelta hankittuja joukkoja. Seuraavaksi tarkastelen, mitä nämä joukot olivat.

---

⁸⁸ Kiertelevien tuomareiden määräämistä rangaistuksista ja sakoista löytyy paljon merkintöjä tilikirjoista 1160-luvulta lähtien. Kts esim. PR22, s. 4–5, jossa näkyy kahden eri kerran rangaistukset: Alan Nevilliläisen sekä Rannulf Glanvilleläisen ja Rikhard Lucilaisen.

⁸⁹ Warren 2000, s. 291–300.

3. Kuninkaan armeija

Englanti oli 1100-luvun lopulla yhteiskunta, joka perustui niin sukulaisuus- kuin vasallisuhteisiin.

Yhteiskunnan sotilaallinen voima pohjautui pääosin läänityksiin, joita kuningas oli antanut uskollisimmille tukijoilleen ja he puolestaan taas omille miehilleen. Vastineeksi saamastaan läänityksestä vasalli lupautui varustamaan yhden tai useamman sotilaan käskyn niiden käydessä.⁹⁰ Suhde hyödytti molempia. Vasallille läänitys tarjosi tuloja sekä mahdollisuuden elättää itsensä, herra puolestaan sai sotilaita.

Feodaalisuuteen perustuvasta armeijasta, sen merkityksestä ja tehokkuudesta anglonormannien aikana on käyty paljon keskustelua. Esimerkiksi Richardson ja Sayles ovat kyseenalaistaneet tavallisten feodaaliritareiden kyvykkyyden osallistua sotatoimiin.⁹¹ Richardsonille ja Saylesille Englannin feodaalijärjestelmä näyttäytyi enemmän mahdollisuutena kiristää vasalleilta rahaa palkatakseen sotilaita.⁹² Toisenlaisen näkemyksen tarjoaa muun muassa John Beeler, joka toteaa läänitysjärjestelmän tarjonneen armeijan perusrungon.⁹³ Nämä eivät kuitenkaan ole täysin vastakkaisia näkemyksiä, vaan heijastelevat hieman eri näkökulmia monimutkaiseen yhteiskunnalliseen järjestelmään.

Warren Hollister huomauttaa osuvasti, että Henrik II:n aikakausi toimii tässä vedenjakajana. Henrik II:n aikakaudella alkaa siirtyminen yhä vahvemmin pois feodaalimaisesta järjestäytymisestä, ja tuo entistä vahvemmin esille palkattuja joukkoja.⁹⁴ Ennen kuin siirrymme varsinaisesti palkkasotilaiden pariin, on hyvä selvittää, mitä oikeastaan tarkoitetaan feodaaliarmeijan eri osilla, ja mitä ne oikeastaan pitivät sisällään. Tämän jälkeen pääsemme paremmin paneutumaan siihen, mihin palkkasotilaat oikeastaan sijoittuvat aikakauden yhteiskunnassa.

3.1 Feodaaliarmeija – muutakin kuin ritareita

Feodaaliarmeijan ytimen muodosti läänitystä vastaan palvelleet ritarit (miles, mon. milites). Ritari (miles) ei 1100-luvulla viitannut yhteiskunnalliseen asemaan vaan enemmän hänen aseistukseensa ja taistelutyyliin. Vasta myöhemmin on havaittavissa erillisen sotilasluokan kehittyminen selvästi sulkeutuneemmaksi kokonaisuudeksi.

Ritarin tunnusmerkki oli 1100-luvulla tietynlainen aseistus, minkä ylläpitäminen vaati tiettyä varallisuutta. Sen ylläpitäminen kävi Henrik II:n aikana yhä kalliimmaksi.⁹⁵ Perusideana oli se, että ritarin saama maa-ala olisi kustantanut hänen varustamisensa, mutta näin ei välttämättä ollut. Pienen läänityksen saanut ritari ei

---

⁹⁰ Mitään yhtenäistä määrää kuinka monta ritaria vasallin piti toimittaa ei ollut vaan kyseessä oli kuninkaan määräys. Vasalli saattoi jakaa omia läänityksiään enemmän kuin ritarien luomiseksi oli tarpeen, jolloin hän sai koottua omaa yksityisarmeijaansa. Beeler 1966, s. 280.

⁹¹ Richardson ja Sayles 1964, s. 83.

⁹² Richardson ja Sayles 1964, s. 77–78.

⁹³ Beeler 1966, s. 3.

⁹⁴ Hollister 1965, s. 273–276.

⁹⁵ Kyse oli osittain inflaatiosta. Beeler 1966, s. 282.

välttämättä eronnut juuri muista kyläyhteisön väestä, kun taas herran seurueessa palvellut ritari saattoi omata hyvät varusteet ja olla varsin harjaantunut sotataidoissa. Varsinaisia harjoituksia ei ollut.⁹⁶ Täten kuningas saattoi saada käyttöönsä vaaditut ritarit. Kuitenkin vielä 1100-luvulla ritareiden tausta ja taso saattoi vaihdella hyvinkin paljon, mikä vaikutti heidän hyötyynsä taistelukentillä.⁹⁷

Richardson ja Sayles ovat nähdäkseni oikeilla jäljillä siinä, että vasalliritarien hyvinkin erilainen taso oli realiteetti, joka piti ottaa huomioon. Henrik II julkaisi vuonna 1181 julkilausuman, jossa käytiin läpi, mitä kultakin ritarilta odotettiin varustuksentason suhteen. Julkilausumaa olisi tuskin tarvittu, mikäli ongelmia ei olisi ollut. Dokumentissa määritellään, että ritarilla tulisi olla vähintään rautapaita, kypärä, kilpi sekä keihäs.⁹⁸ Hevosista ei ole erikseen mainintaa. Oletettavaa on kuitenkin, että ritareilla tuli olla mukanaan useampi kuin yksi hevonen.⁹⁹

Sen lisäksi, että läänitysritarin piti olla valmiina lähtemään sotaan herransa johdolla, hänellä oli velvoite osallistua linnapalvelukseen jossain linnassa. Normannit olivat tuoneet mukanaan Englantiin linnat ja niitä syntyi ripeässä tahdissa useita satoja. Linnapalvelus piti sisällään sen, että ritari tai ritarit saapuivat linnaan määrittelyksi ajaksi, minkä jälkeen seuraavat ritarit ovat korvanneet heidät.¹⁰⁰ Warren C. Hollister mainitsee, että myös linnapalvelusta suoritettiin 40 päivän ajan. Heti perään hän toteaa, että muitakin aikoja esiintyi.¹⁰¹ Tietyt alueet (castlery) vastasivat aina tietyn linnan ylläpidosta.¹⁰²

Järjestelmän toiminta ei ole tarkkaan tiedossa. Warren C. Hollisterin ja Michael Prestwichin mukaan mitään yhtenäistä järjestelmääkeräämien todisteiden valossa näyttäisi siltä, että mitään yhtenäistä järjestelmää ei ole ollut.¹⁰³ Prestwich tuo esille sen, että varsinkin 1100-luvun loppupuolella linnoissa on havaittavissa yhä enemmän palkattujen sotilaiden käyttöä.¹⁰⁴ Linnojen sijainti, merkitys ja omistajat vaihtelivat, minkä takia yhtenäisen järjestelmän kehittäminen olisi ollut haastavaa.

Läänitysritareiden lisäksi tärkeän sotilasryhmittymän muodosti kuninkaan omat ritarit (household knights).¹⁰⁵ Sen lisäksi, että he tarjosivat herroille apua päivittäisissä hallinnon asioissa, he toimivat

---

⁹⁶ Beeler 1966, s. 278.

⁹⁷ Richardson ja Sayles 1964, s. 76.

⁹⁸ English Historical Documents, s. 416.

⁹⁹ Morillo 2001, 176. Yleensä ritareilla oli useampi hevonen mm. tavaroiden kuljetusta varten.

¹⁰⁰ Hollister mainitsee, että 1100-luvun loppupuolella olisi ollut noin 400 linnaa käytössä. Hollister 1965, s. 1136–145. Hollister on avannut kattavasti linnapalveluksen eri puolia, mutta samalla myös todennut, että moni asia linnapalveluksen osalta on hämärän peitossa. Michael Prestwich pohjaa paljon Hollisterin työhön, mutta on artikkelissaan *“The Garrisoning of Medieval Castles”* keskittynyt vahvemmin, miten linnoja varustettiin ja kuinka paljon sotilaita linnoissa oli. Kts. Prestwich, M 2001.

¹⁰¹ Hollister 1965, s. 141. Myös John Beeler on löytänyt todisteita muista ajoista, esim. 30 päivän velvoitteesta. Beeler, s. 284.

¹⁰² Beeler 1966, s. 286.

¹⁰³ Prestwich, M 2001, s. 191.

¹⁰⁴ Prestwich, M 2001, s. 196.

¹⁰⁵ Hosler 2007, s.103–104.

eräänlaisina vartijoina ja tarvittaessa osastojen komentajina. John D. Hosler muistuttaa, että tehokkaaseen sodankäyntiin ei tarvittu kuin kourallinen sotilaita, kenties vain 50-100 ritaria.¹⁰⁶ He saattoivat toimia osastojen komentajina tai isompana ryhmänä esimerkiksi tiedustelu- tai häirintätehtävissä. Sodankäynti ei suinkaan perustunut isoille kenttätaisteluille vaan yleensä keskityttiin pienempiin yhteenottoihin, erilaisiin häirintätoimiin sekä linnojen hallintaan ja valtaamiseen.¹⁰⁷ Tämänkaltaiseen sodankäyntiin saattoi hyvinkin riittää herran omat ritarit.

Herrojen omista ritareista ei ole jäänyt juurikaan konkreettista tietoa.¹⁰⁸ He saattoivat olla jonkun maata omistavan suvun vesoja, jotka pyrkivät hakemaan sotapalveluksen kautta herran suosiota sekä kokemusta. Se oli yksi askel uralla, joka saattoi myöhemmin johtaa omaan läänitykseen ja varmempaan toimeentuloon.

Englannissa ritareiden rinnalla on myös ollut hieman hämärämmäksi jäänyt soturiryhmä, jonka jäseniä yleensä tituleerataan asemiehiksi (sergeants, lat. serviens). Asemies on sotilas, joka ei perusvarustukseltaan ole ritarin tasoa. Periaatteessa varustus saattoi olla jotain nostoväkeen kuuluvan talonpojan ja ritarin väliltä. Varustuksen vaihtelusta kertoo hyvin tilikirjoihin kirjatut lisämääreet nimenomaan asemiesten kohdalla. Osalla saattoi olla rautapaita, toisilla hevonen ja osa oli liikkeellä jalkaisin.¹⁰⁹ Määreet eivät näytä olleen johdonmukaisesti käytettyjä, sillä varsinkaan ensimmäisen 10 vuoden aikana määreet ovat harvinaisia. Koska tilikirjojen teksteissä on paljon vaihtelevuutta, on vaikea päästä perille siitä, mikä oli sotilaiden oletusvarustus.

Asemiesten rooli feodaaliyhteiskunnassa on myös jäänyt pitkälti hämärän peittoon. He olivat hyvin joustava luokka, joka sai maata vastineeksi hyvinkin erilaisista palveluksista.¹¹⁰ He linkittyivät osaksi feodaalista hierarkiaa ja yhteiskuntaa, mutta he eivät kuuluneet suoraan esimerkiksi päävasallien sotilaskiintiöön (servicium debitum).¹¹¹

Kuten ritareiden, myös asemiesten kohdalla tulee olla varovainen siinä, mitä kulloinkin asemiehellä oikeastaan tarkoitetaan. Viitatanko sillä nimenomaan soturin aseistukseen vai maata omistavaan henkilöön? Hollister mainitsee, että ehkä liian helposti lähteissä esiintyvä termi *serviens* on käännetty suoraan tarkoittamaan maata omistavaa asemiestä (sergeant lat. serviens), vaikka todellisuudessa kyseessä olisi ollut palkkasotilas.¹¹² Powicke puolestaan pohtii, että ”tilikirjoissa esiintyvät kahden pennin asemiehet saattoivat olla maaseudun väestöstä rekryttyjä satureita eikä niinkään ammattisatureita.”¹¹³

---

¹⁰⁶ Hosler 2007, s. 109–110.

¹⁰⁷ Hosler 2007, s. 125.

¹⁰⁸ Beeler 1966, s. 273.

¹⁰⁹ Esimerkiksi PR19, s. 107–108.

¹¹⁰ Hollister 1965, s. 129; Powicke, s. 34.

¹¹¹ Hollister 1965, s. 72–73.

¹¹² Hollister 1965, s. 130.

¹¹³ Powicke 1962, s. 30.

Todennäköisesti mitään yhtenäistä linjaa kyseisen luokan osalta ei ollut, minkä takia heidän todellista taustaansa voi olla vaikea tunnistaa lähteistä.

Kuninkaalla oli siis läänitysjärjestelmän puitteissa käytössään varsin hyvä kokoelma sotilaita. Henrik II tunnettiin kuitenkin palkkasotilaiden käytöstä. Mikä teki palkkasotilaista houkuttelevampia kuin valtakunnan ritarit tai asemiehet?

3.2 Feodaaliarmeijan heikkoudet

Pohtimalla feodaaliarmeijan heikkouksia pääsemme käsiksi siihen, miksi palkkasotilat olivat houkuttelevampia kuin ritarit ja asemiehet. Syitä, miksi hallitsija (ja etenkin) Henrik II saattoi haluta käyttää palkkasotilaita läänitysritareiden sijasta, oli useita. Yksi ongelmista juontaa juurensa läänitysjärjestelmän peruslähtökohtaan. Kuningas antoi pois maata palkkiona jostain hyvin tehdyistä työistä tai palveluksista, sillä hänellä ei ollut antaa muuta kuin maata. Kyse ei ollut aina pelkästään oikeudesta maasta saatuihin tuloihin vaan kyse oli samalla myös oikeudesta hallinnoida kyseistä aluetta. Tämä tarkoitti vääjäämättä sitä, että kuninkaan oma suora valta heikkeni kyseisellä alueella. Ongelmia ei ollut niin kauan kuin vasalli oli tarpeeksi heikko, hänen tavoitteensa olivat yhtenäiseviä kuninkaan tavoitteiden kanssa tai osapuolet olivat vain muuten tyytyväisiä tilanteeseensa.

Ajan kuluessa ongelmaksi saattoi nousta se, että yhdellä vasallilla oli maita useamman herran alueella. Mikäli vasallin herrat lähtisivät taistelemaan kenen puolelle hän asettuisi? Ongelma toki oli myös se, että kuningas joutui koko ajan luopumaan vallastaan, jolloin vasallit pystyivät voimistumaan ja lopulta haastamaan myös kuninkaan. Kun armeijan vahvuus lepäsi vasallien harteilla, vasallien hyökkäys herraansa vastaan tarkoitti poikkeuksetta haastavaa tilannetta. Tosin tilanne harvoin oli näin yksinkertainen vaan yhteiskuntaa koossa pitävät voimat eivät rajoittuneet maanomistuksen. Suuri rooli oli myös sukulaisuus- ja perhesidoksilla, jotka saattoivat vaikuttaa liittolaisuuksiin.

Kapinat eivät olleet harvinaisia vaan päinvastoin. Vilhelm Valloittajan ajoista lähtien jokainen normannikuningas oli joutunut jonkinlaisen kapinan kohteeksi.¹¹⁴ Kuningas Tapani ehkä kaikkein selvimpänä esimerkkinä. Kuninkaan oli siis löydettävä muita tapoja kerätä joukkoja kriisin sattuessa. Eljas Oksanen on erityisesti perehtynyt Flanderin ja Englannin välisiin suhteisiin. Oksanen on nostanut erityisesti esille Flanderin kreivin ja Englannin kuninkaan Henrik I (ja myöhemmin Henrik II:n) väliset sopimukset, jossa kuningas lupaa maksaa vuosittain summan rahaa Flanderille vastineeksi suuresta määrästä ritareita.¹¹⁵ On mahdollista, että sopimuksella Henrikit pyrkivät varmistamaan taistelukykyisiä joukkoja.

---

¹¹⁴ Vilhelm itse joutui poikiensa kapinan kohteeksi, Vilhelm Rufus vuonna 1095 sekä Henrik I noin vuosina 1115–1120 osana isompaa konfliktia.

¹¹⁵ Eljas Oksanen on teoksessaan *Flanders and the Anglo-Norman world, 1066–1215* (2013) analysoinut näiden sopimusten sisältöjä ja tavoitteita varsin kattavasti.

Toinen ongelma feodaalipohjaisessa armeijassa oli palvelusajan kesto, joka oli määritelty 40 päiväksi per vuosi.¹¹⁶ Kun 40 päivää tuli täyteen, sotilaat saattoivat periaatteessa lähteä kotiin, ellei herra suostunut maksamaan heille. Isompia sotaretkiä ajatellen 40 päivää on varsin lyhyt kesto, sillä esimerkiksi linnojen valtauksessa saattoi kestää useampia kuukausia tai jopa vuosia. Matkaan kului myös oma aikansa, mikä vaikeutti entisestään esimerkiksi meren takaisia kampanjoita.

Linnat muodostivat omanlaisensa haasteen aikakauden aseille. Linnoja oli hyvin vaikea vallata suorilla hyökkäyksillä, joten usein tehokkain tapa oli ensin piirittää niitä ruokavarastojen tyhjentämiseksi. Piiritykseen tarvittiin piirityskoneita ja kaivajia, jotka pystyivät murtamaan vihollisen muurit. Luonnollisesti piti olla myös tietotaitoa toteuttaa ja rakentaa niitä, mitä tavallisilla ritareilla ei todennäköisesti ollut. Jousiampujat, varsijousimiehet, piirityskoneiden rakentajat sekä muut piirityseksperit eivät välttämättä esiinny puhuttaessa isoista kenttätaisteluista, mutta erityisesti linnojen piiritysten yhteydessä heidän roolinsa nousee tärkeäksi. Tavallisia jousimiehiä sekä varsijousimiehiä oli mukana myös kenttätaisteluissa, mutta kyseessä ei vielä tässä vaiheessa ollut mistään pitkäjousista, joiden menestyskausi alkaa vasta 1200-luvun puolella. Heidän roolinsa korostui nimenomaan linnojen puolustajina.

John D. Hosler puolestaan korostaa Henrik II:n halunneen käyttää palkkasotilaita, sillä he sopivat hänen sotilaalliseen ja strategiseen ajatteluunsa paremmin.¹¹⁷ Hosler on osoittanut, että Henrik II osasi käyttää palkkasotilasjoukkoja ja varsinkin walesiläisiä heidän taistelutyylilleen luontaisemmin sopivimmilla tavoilla esimerkiksi eräänlaisina iskujoukkoina. Erilaiset joukot mahdollistivat joustavan tavan käydä sotaa.

Toisaalta täytyy muistaa, että Henrikillä oli edellytykset hankkia palkkasotilaita, mikä ei suinkaan ollut itsestäänselvyys. Anglonormannikuninkaita pidetään yleisesti ottaen suhteellisen varakkaina. Anglonormannien varallisuuden taustalla lienee omalta osaltaan ollut aikakaudella vallinnut taloudellinen nousukausi, josta Englanti sai myös osansa. On myös mahdollista, että taustalla on ollut anglonormannikuninkaiden kyky kehittää yhteiskuntaa nimenomaan taloudellisessa mielessä esimerkiksi juuri tehokkaamman veronkeruun kautta. Totuus on todennäköisesti jossain näiden kahden välissä. Varmaa on se, että talous oli riittävän kehittynyt 1100-luvulle tultaessa, että yhä isomman palkkasotilasmäärän kustantaminen oli mahdollista.

Englannin kuninkaiden tulot saattoivat vaihdella hyvinkin paljon. Henrik I:n tulojen on arveltu olleen hänen kuninkuudensa loppupuolella olleen hieman yli £24 000 puntaa. Henrik II puolestaan joutui tyytymään ensimmäisten hallintovuosiensa aikana paljon pienempään määrään eikä Robert Bartlettin mukaan

---

¹¹⁶ Hollister 1965, s. 98.

¹¹⁷ Hosler 2005, s. 122–123.

pystynyt kuin muutamina vuosina keräämään enemmän rahaa kuin isoisänsä.¹¹⁸ Tämä ei tarkoita sitä, että Henrik II olisi ollut varsinaisesti köyhempi kuin isoisänsä. Kyseiset luvut jättävät huomioimatta kaikki muut Henrikin alueet kuin Englannin sekä korostovat liiaksi valtionkonttorin asemaa. Valtionkonttori ei ollut yhtä kuin kuninkaan kassa.¹¹⁹ Täten tilikirjoissa ei näy kaikkia tuloja tai menoja vaan ainoastaan niitä, joiden kanssa voudit olivat tekemisissä. Esimerkiksi kuninkaan seurueen, talouden tai kamarin menot eivät näy tilikirjoissa. Näistä ei ole jäänyt erillistä kirjaa. Palkkasotilaiden osalta on pitkään epäilty, että niiden kustannukset on katettu nimenomaan kuninkaan oman kamarin toimesta,¹²⁰ jolloin ne eivät näkyisi tilikirjoissa.

Palkkasotilaiden olemassa olon todisteena on yleensä pidetty niin kutsutun kilpiveron (*scutagium*) keräämistä.¹²¹ Kilpiveron ideana oli kerätä vasalleilta rahasumma, jonka avulla kuningas pystyi palkkaamaan sotilaita eikä vasallin täytynyt toimittaa hänelle ritaria. *Dialogus de Scaccariossa* Rikhard fitz Nigel mainitsee, että kilpiveron pääasiallinen idea olisi kuninkaan halu säästää omien alaistensa henkiä.¹²² Lausahdus on todennäköisesti puhdasta propagandaa, mutta jokin syy kuninkaalla on silti ollut vaatia ennemmin rahaa kuin sotilailta vasalleiltaan. Henrik I:n väitetään pitäneen palkkasotilaista juuri sen takia, koska heihin pystyi luottamaan niin kauan kuin raha virtasi. Hänen omat vasallinsa puolestaan kapinoivat useasti, jolloin palkkasotilaat tarjosivat luotettavamman joukon.

Ongelmaksi nousee kuitenkin se, miten erottaa palkkasotilaat tavallisista sotilaista. Powicke kysyy retorisesti ja aiheellisesti, että maksettiinko tavallisille feodaaliselle tai kylän nostoväelle sotimisesta. Powicke itse ei osaa vastata siihen täysin varmuudella. Hän kuitenkin toteaa, että tilikirjat eivät sinetöi asiaa suuntaan eikä toiseen.¹²³ Tästä johtuen on syytä tarkastella vielä, miten palkkasotilas eroaa tavallisesta sotilaasta, jos molemmille maksettiin palkkaa sotimisesta.

3.3 Palkkasotilaan määritelmä

Michael Mallet määrittelee palkkasotilaan seuraavasti: ”It is the concept of fighting for profit, together with the gradual emergence of a concept of 'foreignness', which distinguish the true mercenary,..., from the ordinary paid soldier.”¹²⁴ Malletin määritelmä on hyvä lähtökohta lähdettäessä purkamaan sitä, mitä oikeastaan palkkasotilailla tarkoitettiin keskiajan kontekstissa. Määritelmä ottaa huomioon sen, että palkkasotilaat eivät suinkaan olleet keskiaikaisen yhteiskunnan rakenteen sisällä vaan jossain sen

---

¹¹⁸ Bartlett 2000, s. 176.

¹¹⁹ Richardson and Sayles 1964, s. 225.

¹²⁰ Brown 2006, s. 42–43.

¹²¹ Beeler 1966, s. 8–9.

¹²² *Dialogus*, s. 81.

¹²³ Powicke 1962, s. 16.

¹²⁴ Mallet 1999, s. 209.

ulkorajoilla. Palkkasotilaiden asema oli siis hyvin toisenlainen verrattuna esimerkiksi heihin, joihin Mallet viittaa sanoilla ”ordinary paid soldier”.

Toisaalta määritelmässä on omat ongelmansa. Kelly DeVries on omassa tutkimuksessaan analysoinut osuvasti juuri Malletin määritelmän ongelmakohtia. Ensimmäinen ongelmallinen kohta on käsite *foreignness*, ulkopuolisuus. DeVries onkin kysynyt, miten määritellään joku henkilö tai henkilöryhmä ulkopuoliseksi.¹²⁵

DeVriesin kysymys ensimmäiseen käsitteeseen liittyen on hyvin osuva, sillä keskiaikaisessa yhteiskunnassa ja varsinkin Henrik II:n aikana maiden tai valtioiden rajat olivat erittäin häilyviä käsitteitä. Henrik II:n hallitsema alue oli näennäisesti yhden hallitsijan alla, mutta todellisuudessa Henrik II hallitsi useampaa erillistä aluetta. Toisaalta ulkopuolisuutta voidaan tarkastella sosiaalisuuden kautta: me ja muut. Mutta tällöin törmäämme myös samaan ongelmaan, kuka ja ketkä määritellään muiksi? Ja kenellä on valta, eri tilanteessa määritellä se.

Kronikoitsijat luovat omalta osaltaan eroa meihin ja muihin sanavalintojensa kautta. Taisteluissa tai sotaretkillä saattaa liikkua walesilaisia tai flaamilaisia erotuksena muista joukoista. Näihin termeihin kannattaa suhtautua varauksella, sillä sanavalintoihin on saattanut vaikuttaa niin kertomuksen luonne, kuulopuheet kuin mahdolliset kopiointivirheet. Se, että joukon sanotaan koostuneen flaamilaisista, voi olla liioittelua tai kirjoittajan tekemä yleistys. Koko joukko, tai edes puolet siitä, ei välttämättä ole ollut kotoisin Flanderista, vaikka heitä on flaamilaisiksi kuvailtakin.

Strickland tuo omassa tutkimuksessaan esille, että eri kansat saattoivat kokea olevansa lopulta hyvinkin läheisiä toisilleen kulttuuripiirin ja asenteiden kautta. Ritareilla oli tietynlainen yhtenäinen kulttuuri ja toisaalta myös omat pelisääntönsä, jotka erosivat muista sotaa käyvistä luokista. Strickland toteaa, että walesilaisiin ja skotlantilaisiin sotilaisiin suhtauduttiin ja heitä kohdeltiin eri tavalla kuin muita ritareiksi katsottuja henkilöitä: taistelut saattoivat olla raaempia kuin muualla.¹²⁶

Rowland osallistuu keskusteluun analysoimalla tarkemmin walesilaisten osallistumista Englannin sisäisiin taisteluihin. Hän argumentoi, että esimerkiksi Lincolnin taistelussa vuonna 1141 walesilaiset olivat pikemminkin poliittisia liittolaisia kuin palkkasotilaita.¹²⁷ Rowland ei pysty kuitenkaan sanomaan tätä varmasti, mikä aiheuttaa epävarmuutta hänen argumentaatioonsa, mutta paljastaa kaikesta huolimatta ulkopuolisuuden määritelmän ongelmat. Rowland itse katsoo, että palkkasotilaat jäivät eräänlaisen uskollisuusverkoston (nexus of fealty) ulkopuolelle, ja nimenomaan tämä aspekti erottaa heidät muusta

---

¹²⁵ DeVries 2008, s. 46.

¹²⁶ Strickland 1996.

¹²⁷ Rowland 2008, s. 209.

vasallien muodostamasta sotaväestä.¹²⁸ Toisin sanoen palkkasotilailla ei ollut velvollisuuksia tai muita siteitä, kun kampanja oli päättynyt.

Rowlandin argumentti on helppo hyväksyä, mutta on muistettava, että kampanjasta selvinneet sotilaat, olivat heti työn perässä uudelleen. Hosler huomauttaa, että palkkasotilaat taistelivat niin palkkansa kuin työnantajansa puolesta. Sotilaille palkanmaksaja saattoi näyttäytyä herrana.¹²⁹ Mitään yksiselitteistä määritelmää ulkopuolisuudelle on hankala sanoa. Täten ulkopuolisuutta tulisi nimenomaan tarkastella kunkin tapahtuman tai tapahtumaketjun kontekstista käsin.

Toinen ongelma liittyy siihen, mihin tai oikeastaan keihin Mallet viittaa kuvauksella ”ordinary paid soldier”. Kuvaus antaa ymmärtää, että keskiajalla oli jokin tavallinen sotilas, joka sai rahaa vastineeksi sotilaana toimimisesta. Ritareilta odotettiin tietyn verran palveluspäiviä vastineeksi maa-alasta, mutta mitä jos päivät umpeutuivat ja piiritys oli käynnissä? Tällöin oli mahdollista, että kuningas korvasi sotilaille ylimenevät päivät, jotta ei menettäisi armeijaansa. Edellisten määritelmien mukaan tämä ei tarkoita sitä, että sotilaista olisi samalla tullut varsinaisia palkkasotilaita.

Hollister jakaa palkkasotilaat kolmeen ryhmään, joista ensimmäiseen kuuluu herran seurueeseen kuuluvat ritarit. Herralla oli mukanaan aina oma seurue, jonka koostumus toki saattoi vaihdella, mutta joka toimi ikään kuin hänen henkivartiokaartina, palvelijoina sekä sotilaina.¹³⁰ Nämä henkilöt saattoivat olla kotoisin köyhemmistä läänityksen omaavista perheistä tai olivat perheiden nuorimpia vesoja, joille ei ollut tiedossa perintöä.¹³¹ Heidät oli koulutettu sotataitoihin, minkä takia he muodostivat ytimen, jonka ympärille oli helppo koota muita joukkoja. He olivat aina mukana ja varsinkin pienempiin yhteenottoihin, joihin aikakauden sodankäynti suurimmaksi osaksi rajoittui, olivat nopeasti saatavilla. Heitä ei voi suoraan pitää palkkasotilaina, sillä vaikka heille maksettiin tietty summa rahaa, se oli enemmänkin kulukorvaus. Monien tavoitteena oli saada palveluksestaan oma läänitys.¹³²

Toiseen ryhmään Hollister nostaa ne sotilaat, jotka ehkä helpoiten mielletään palkkasotilaiksi. Tähän ryhmään kuuluu sotilaita, joita Hollisterin mukaan palkattiin yksin tai ryhmissä joko Englannista tai sen rajojen ulkopuolelta tiettyä sotaretkeä varten. Mitään erityisen yhteistä näillä sotilailla ei liene ollut. Varustuksen taso ja aseistus on saattanut olla hyvinkin vaihtelevaa riippuen kunkin taustoista. Siinä missä ruhtinaan seurueen jäseniin on paikka paikoin mahdollista päästä erilaisten lähteiden kautta käsiksi, jää yksittäiset sotilaat helposti historian hämäriin. Ryhmää ympäröi tietty salamyhkäisyys, mikä paljastuu myös

---

¹²⁸ Rowland 2008, s. 224.

¹²⁹ Hosler, s. 119.

¹³⁰ Hollister 1965, s. 172.

¹³¹ He olivat itse mitä todennäköisimmin aatelissukujen nuorimmaisja, joille ei ollut luvassa perintöä maa-alueen tai missäkään muussa muodossa. Oksanen 2008, s. 264.

¹³² Oksanen 2008, s. 264–265.

Hollisterin omasta huomiosta: ei tiedetä, palkattiinko sotilaita yksin vai ryhmässä. Jotain osviittaa voidaan mahdollisesti saada tilikirjojen kautta. Hollister on omassa tutkimuksessaan käsitellyt enemmän normannikuninkaita ennen Henrik II:n aikaa, joten hän ei ole myöskään tutustunut tilikirjojen tarjoamiin mahdollisuuksiin.¹³³

Viimeinen ryhmä, jonka Hollister nostaa esille on erilaiset naapurialueiden armeijat, jotka saattoivat osallistua sotatoimiin normannikuninkaiden puolesta.¹³⁴ Heidän kohdallaan voidaan kuitenkin perustellusti kyseenalaistaa heidän statuksensa varsinaisina palkkasotilaina vedoten ulkopuolisuuteen ja rahan saantiin. Henrik II:n ajalta on mainintoja, että esimerkiksi Bretagnen herttua on osallistunut Henrikin puolella taisteluihin, mutta ilmeisesti rahaa ei ole liikkunut. Sen sijaan Englannin ja Flanderin väliltä löytyy useita sopimuksia, joissa Flanderin herttua lupaa toimittaa Englannin kuninkaalle tietyn määrän sotilaita vuosittaista summaa vastaan.¹³⁵ Heitä voisi pitää jo tietynlaisina palkkasotilaina aikaisempien määritelmien valossa.

Hollister ei kuitenkaan mainitse erästä sotilasjoukon erityisryhmää, joille myös maksettiin rahaa sotatoimiin osallistumisesta. Erilaiset puusepät, insinöörit ja jopa kaivuutöiden asiantuntijat osallistuivat varsinkin piiritystilanteisiin ja vastaaviin kenttätaisteluista poikkeaviin tilanteisiin, kun tarvittiin sotakoneita tai murtaa vastustajan muuri. Kyseiset henkilöt eivät osallistuneet varsinaisiin sotatoimiin miekka miekkaa vastaan, mutta olivat silti mukana. Se, voidaanko heidät lukea palkkasotilaiden joukkoon, on kyseenalaista, sillä heidän elantonsa ei välttämättä suinkaan riippunut yksittäisestä sotatoimesta vaan heidät oli mitä todennäköisemmin haettu paikalle koska tekivät asiaan liittyvää työtä ammatikseen. Saattaa toki olla, että joukossa on myös ollut sellaisia henkilöitä, jotka ovat erikoistuneet nimenomaan piirityskoneiden rakentamiseen.

Alkuperäislähteissä termejä, joilla viitataan eksplisiittisesti palkkasotilaisiin, on vähän. Tämä antaisi ymmärtää, että suurempaa eroa ei ollut tarvetta tehdä. *Stipendiarius* ja *solidarius* viittaavat kirjaimellisesti henkilöön, joka sai korvausta sotimisesta.¹³⁶ Näitä termejä ei kuitenkaan löydy juurikaan läpikäymistäni tilikirjoista. Samoin on termien *brabaconnes* tai *cotereaux* kohdalla, joiden on katsottu viittaavaan palkkasotilaisiin. Sen sijaan tilikirjat näyttävät suosivan miles ja servientes-termien käyttöä mahdollisilla lisämääreillä.

Palkkasotilaiden osalta on kaikissa tapauksissa pidettävä mielessä niiden monimuotoisuus. Yhtä yleistä määritelmää on hankala löytää, joka pätesi tilanteeseen kuin tilanteeseen, vaan monissa kohdissa valinta täytyy tehdä kontekstin perusteella.

---

¹³³ Hollister 1965, s. 167–168.

¹³⁴ Hollister 1965, s. 167–168.

¹³⁵ Eljas Oksanen on käsitellyt aihetta kirjassaan *Flanders and the Anglo-Norman world, 1066–1216* (2013).

¹³⁶ Brown 1999, s. 34–35.

4. Sotaretket Walesissä

Tutkimuksen kannalta luontevinta on lähteä liikkeelle Henrikin ensimmäisistä vuosista Englannin kuninkaana. Henrik II:n alkuvuosien tilikirjoissa on niukasti merkintöjä ja ne sijoittuvat eri alueille epätasaisesti. Merkintöjen vähäisyydestä kertoo vahvasti se, että tilikirjojen pituus kasvaa vuosi vuodelta. Lisäksi moni kreivikunta ja alue ilmestyy vasta myöhemmin tilikirjoihin.¹³⁷ Painettuna tekstinä tilivuosien 1155–1158 tilikirjat vievät yhteensä vajaa 200 sivua, mutta pelkästään vuoden 1165–1166 tilikirja 120 sivua. Tämä tarkoittaa sitä, että lähdeaineisto ei välttämättä anna tarkinta mahdollista kuvaa Henrikin ensimmäisistä vuosista.¹³⁸

Henrik II:n aikana Walesin ja Englannin fyysinen raja oli paikka paikoin häilyvä, jos edes varsinaisesta rajasta voidaan puhua. Sen sijaan kulttuurillisesti alueet erosivat selvästi toisistaan: anglonormanniajan Englannin valtaapitävien kulttuuri oli hyvin mannermaista, kun taas walesiläiset edustivat kelttiläistä traditiota.¹³⁹ Tämä näkyi myös taistelutyyliissä. Walesiläiset soturit olivat pääosin kevyemmin varustettuja ja olivat tunnettuja jousen käytössä.¹⁴⁰ Ritarit olivat puolestaan selvästi raskaammin varustettuja. Ritareiden varustus oli omiaan laakeammille alueille, jolloin hevosta pystyi aktiivisesti käyttämään. Walesiläisten taktiikkana oli useimmiten nopeat, häiritsevät iskut jalkaväen toimesta. Epäilemättä taktiikka oli kehittynyt Walesin kumpuilevien maastonmuotojen sanelemana.

Walesiläisten ja anglonormannien suhde oli hyvin vaihteleva. Anglonormannit eivät olleet valloittaneet Walesiä, vaikka olivat saaneet jalansijaa alueelta. Esimerkiksi Etelä-Walesiin anglonormannit olivat pystyttäneet muutamia linnoja. Linnat eivät kuitenkaan taanneet mitään vaan saattoivat vaihtaa omistajaa. Hyökkäykset puolin jos toisin, olivat arkipäivää raja-alueilla. Henrik I (1100–1135) oli onnistunut rauhoittamaan tilanteen hallintokautensa loppupuolella ja luomaan jonkinlaiset suhteet Walesin alueen johtaviin sukuihin. Henrik I:n työ rapistui hänen seurajaansa, kuningas Tapanin, aikakaudella, jolloin Englanti ajautui sisällissotaan.

Sisällissodan seurauksena Walesin raja-alueen (ja myös muiden) normanniylimysten huomion ja resurssit olivat kiinnittyneet erityisen vahvasti Englannin ja Normandian tapahtumiin, sillä heillä oli intressejä ja omaisuutta näillä alueilla. Huomion kiinnittyminen muualle mahdollisti sen, että walesiläisiä päälliköitä pääsi parantelemaan asemiansa sekä valloittamaan maata anglonormanneilta. Erityisesti pohjoinen

---

¹³⁷ Osa alueista palautui kruunun käsiin perillisten puuttuessa.

¹³⁸ Sivumäärän vähäisyys johtunee osittain Henrik II:n edeltäjän kuningas Tapanin aikakaudesta, jolloin Englanti joutui melkein 20 vuotta kestäneen sisällissodan jalkoihin. Yhtenäisen hallinnon pystyttäminen vei epäilemättä jonkin aikaa.

¹³⁹ Strickland on kirjassaan *War and Chivalry* (1996) analysoinut mm. Englantiin ja Walesiin liittyviä sotilaskulttuurillisia eroja. Kts. Strickland 1996.

¹⁴⁰ Richardson ja Sayles 1964, s. 74.

(Gwynedd) ja etelän alue (Deheubarth), pystyivät päälliköidensä Owainin ja Rhysin avulla parantamaan asemiansa ja täten uhkaamaan Englantia.¹⁴¹

Walesiläisten hyökkäilyt anglonormannien alueita ja linnoja kohtaan oli lisääntynyt 1150-luvulla, mutta jostain syystä Henrik II ei ollut heti kruunajaistensa jälkeen halukas erityisemmin puuttumaan asiaan. Täten päävastuu puolustuksesta jäi alueen herroille ja kuninkaan rooliksi jäi rahallinen tukeminen.¹⁴² Hosler mainitsee, että Henrikin oli pakko puuttua henkilökohtaisesti tilanteeseen, kun Owain hyökkäsi Henrikin oman linnan, Tegeinglin, kimppuun.¹⁴³

4.1 Henrikin ensimmäinen koitos kuninkaana

Ensimmäisen, vuoden 1157 kesän sotaretken, tarkoituksena oli saattaa pohjoisen, Gwyneddin alueen päällikkö Owain ruotuun.¹⁴⁴ Warren mainitsee, että Owainin veli Cadwaladr oli osa Henrikin hovia.

Cadwaladr väitti, että häneltä oli viety oikeus perintöön, mikä tarjosi Henrikille pätevän syyn puuttua peliin.¹⁴⁵ Warren mainitsee myös, että Owain oli yksi suurimmista, ellei suurin Walesin alueen päälliköistä, jolloin hänen alistamisensa saattoi helpottaa koko Walesin saattamista Henrikin yliherruuden alaiseksi.¹⁴⁶

Kampanja lähti liikkeelle pohjoisesta, Walesin pohjoisrannikkoa seuraillen. Päävoimat kulkivat maitse, mutta Henrik lähetti myös laivasto-osaston, jonka tavoitteena oli mahdollisesti häiriköidä ja estää Owainin joukkojen pakeneminen Angleseyhin. Laivasto-osastosta ei lopulta ollut juurikaan hyötyä, sillä walesiläiset tuhosivat sen pian rantauduttua.¹⁴⁷ Maitse kulkevien joukoilla ei myöskään ollut onnea puolellaan, sillä epäonnistuneen saartoliikkeen seurauksena kuninkaan luultiin kuolleen.¹⁴⁸ Osa joukoista oli lähdössä jo pakoon, kun kuningas onnistui palaamaan omiensa puolelle. Hoslerin mukaan tapahtumaketju on useasti tulkittu viittavaan Henrikin nuoruuden intoon ja kokemattomuuteen, mutta Hosler korostaa, että kyse oli enemmän vastapuolen hyvästä väijytyksestä.¹⁴⁹

Henrik sai kerättyä voimansa uudelleen epäonnisen ensimmäisen hyökkäyksen jälkeen ja sai lopulta sinnikkyydellä Owainin tekemään *homagen*, eli hyväksymään ainakin nimellisesti Henrikin herruuden.¹⁵⁰

---

¹⁴¹ Warren 2000, s. 69.

¹⁴² Ensimmäisissä tilikirjoissa näkyy, kuinka vouti on maksanut Walesin rajan tuntumassa oleville sotilaille. Esimerkiksi PR2, s.16, 60 ja 61.

¹⁴³ Hosler, s. 53.

¹⁴⁴ Warren 2000, s. 69.

¹⁴⁵ Warren 2000, s. 69–70.

¹⁴⁶ Warren 2000, s. 70.

¹⁴⁷ Beeler 1966, s. 243.

¹⁴⁸ Newburgh, s. 108.

¹⁴⁹ Hosler 2004, s. 65–67.

¹⁵⁰ Hosler 2004, s. 64.

Owainin alistuttua myös eteläisemmän Deheubarthin alueen päällikkö, Rhys, alistui Henrikin nimelliseksi vasalliksi.¹⁵¹

Henrikin kampanja kesti suunnilleen heinäkuusta elokuuhun,¹⁵² mutta osa kuluista, jotka ovat linkitettävissä nimenomaan tähän kampanjaan, on merkitty vasta vuoden 1157–1158 tilikirjaan. Kyse on todennäköisesti vain viiveestä kulujen syntymisen ja raportoinnin välillä, sillä tilikausi päättyi jo syyskuun lopussa. On myös mahdollista, että varsinaiset maksut on suoritettu vasta lokakuun puolella. Ylipäänsä merkintöjä, jotka voidaan liittää vuoden 1157 kampanjaan, on vähän. Tämä indikoisi sitä, että suurin osa joukoista olisi feodaalipohjaisia.

John D. Hoslerin ja W.L. Warrenin mukaan Henrik II keräsi yhden kolmasosan valtakunnan ritareista,¹⁵³ mikä vastaa noin 1500–2000 ritaria. Kysymys kuuluu, miksi juuri kolmasosan verran ritareita. Beeler aprikoi, että kyseessä olisi ollut tietoinen valinta, minkä avulla Henrik olisi voinut vaatia paikalle tulleilta sotilailta pidempää palvelusta.¹⁵⁴ Vasalleilla oli velvollisuus toimittaa ritari tai ritareita käskyn niin käydessä 40 päivän ajaksi vuodessa.¹⁵⁵ Vaikka Beelerin argumentti on mahdollisuuksien rajoissa, muissa yhteyksissä tämänkaltaisesta toiminnasta ei löydy mainintaa, ja hän ei viittaa aikalaislähteeseen. Selvin selitys lienee se, että Henrik ei yksinkertaisesti arvioinut tarvitsevansa enempää sotilaita. Ja vaikka olisi, voidaan pohtia, kuinka monta sotilasta Henrik olisi pystynyt näin alkuvuosina edes keräämään.

Lisäksi on esitettävä kysymys siitä, omasivatko kaikki ritarit vaaditut varusteet? Tällöinhän kaikkia ritareita ei olisi ollut järkeä edes kutsua paikalle. Lähteet eivät tosin mainitse asiasta mitään suuntaan eikä toiseen. Palkkasotilaat olisivat tarjonneet Henrikille yhden vaihtoehdon, mutta valtakunnan tila ja tulot eivät todennäköisesti olleet parhaimpia mahdollisia palkkasotilaiden käyttämiseen.

Kronikoitsijat muistavat mainita Henrikin ensimmäisiä tekoja olleen flaamilaisten palkkasotilaiden karkoittaminen Englannista. Flaamilaisia oli palvellut kuningas Tapanin joukoissa ja olihan yksi Tapanin luotetuimmista komentajista ollut flaamilainen. Maininta viittaisi siihen, että Henrik olisi luopunut palkkasotilaiden käytöstä Englannissa. Karkoittamisen tarkoituksena oli ennen kaikkea rauhoittaa valtakuntaa.¹⁵⁶ Tästä huolimatta Henrikin ensimmäisen sotaretken yhteydestä on löydettävissä selviä mainintoja palkkasotilaista, mutta heidän taustoistaan on hankala päästä selville.

---

¹⁵¹ Warren, s. 70. Warren ilmeisesti tässä kohtaa oikoo hieman mutkia. Hosler mainitsee eteläisen Walesin rauhoittuneen vasta Henrikin tehtyä aseellisen intervention vuonna 1158 ja silloinkin vain lyhyeksi aikaa. Hosler s. 54.

¹⁵² Eyton 1878, s. 28–29.

¹⁵³ Hosler, s. 53; Warren 2000, s. 70.

¹⁵⁴ Beeler 1966, s. 242.

¹⁵⁵ Hollister 1965, s. 98.

¹⁵⁶ Flaamilaisten karkoittamisesta ja syistä kts. Newburgh, s. 101 ja Torigni, s. 183. Flaamilaisesta komentajasta, Vilhelm Ypresiläisestä katso esim. Warren 2000, s. 27 ja 34.

Sotaretkellä on ollut mukana joukko jousimiehiä, sillä heille on maksettu Shropshiren voudin toimesta 47 s.¹⁵⁷ Heidän määräänsä tai palveluksen kestoa ei mainita merkinnän yhteydessä, mikä on varsin tavanomaista aikakauden tilikirjojen merkinnöille. Lähteet eivät paljasta, mihin heitä on käytetty: jäivätkö he puolustamaan jotain linnaa vai marssivatko he kenttäarmeijan mukana. Muutama jousimies pystyy puolustamaan linnaa suhteellisen tehokkaasti, mutta maastossa jousimiehiä tarvitaan tehokasta käyttöä varten enemmän. Heille maksettu summa vastaa 12 kevyen soturin päiväpalkkaa 47 päivän palveluksesta, joka vastaa suunnilleen kampanjan kestoa.¹⁵⁸ John Beeler ja John D. Hosler mainitsevat lisäksi, että jousimiehet ovat lähteneet taisteluun alueen voudin, William fitzAlanin johdolla.¹⁵⁹ Molemmat ovat käyttäneet lähteenään Sir John Edwardin Lloydin teosta *A history of Wales from the earliest times to the Edwardian conquest*, joka puolestaan viittaa vain samaiseen tilikirjan merkintään.¹⁶⁰ Mielestäni Lloydin tulkinta on tässä hataralla pohjalla ja mitään varmuutta, kenen johdolla jousimiehet ovat olleet kuninkaan armeijassa, ei ole.

Osastoa tai edes viitteitä siihen ei löydy muiden kreivikuntien kohdalta, joten on mahdollista, että heidät on rekrytoitu paikan päältä. Walesiläiset olivat tunnettuja jousimiehiä, minkä lisäksi hyökkäys kohdistui vain Walesin pohjoiselle alueelle. Täten muiden walesiläisten rekrytointi on ollut hyvin mahdollista.

Jousimiesten lisäksi Somersetin kohdalta löytyy maininta, jossa £8 3 s ja 4 d on maksettu Herefordin ritareille.¹⁶¹ Vaikka tiedämme, että ritarin päiväpalkka aikakaudella oli yleisesti ottaen 8d,¹⁶² emme pysty varmuudella laskemaan satureiden määriä tai palvelusaikaa. Jousimiehet ovat todennäköisesti palkkasotilaita, sillä kyseessä oli erikoistaito ja -aseistus. Sen sijaan ritarien kohdalla pitää olla varovaisempi. Pelkästään se, että heille on maksettu ei tarkoita sitä, että heidän elantonsa olisi ollut riippuvainen soturina toimimisesta.

Merkinnän mielenkiintoisin anti ei ole satureiden määrä tai paljon heille lopulta maksettiin vaan se, minkä kreivikunnan kohdalta kulu löytyy. Aikaisemmilta vuosilta (1155–1157) on mainintoja, joissa esimerkiksi Gloucestershiren vouti on maksanut £19 8s ja 4d sotilaille Herefordissa.¹⁶³ Kulu todennäköisesti liittyy aikaisempiin rauhattomuuksiin, mutta on epätodennäköistä, että Gloucestershiren vouti olisi lähtenyt

---

¹⁵⁷ "Et in liberatione Archiariorum Regem in Exercitu xlvii s." PR3, s. 89. Käytän summien yhteydessä vain yksittäisiin kirjaimiin perustuvia lyhenteitä. Täten 1 d on sama asia kuin yksi denarius eli penni. 12 penniä on yksi solidarius eli shillinki (1 s) ja 20 shillinkiä puolestaan yksi punta (£1).

¹⁵⁸ Satureiden päiväpalkat saattoivat vaihdella vuosien saatossa. Ritarin päiväpalkka Henrik II:n alkuvuosina on laskettu olleen 6/8 d. Asemiehen on laskettu puolestaan olleen noin kahdeksasosa tästä. Myöhemmässä vaiheessa palkat myös nousevat kustannustason nousun myötä ja ritareille saatettiin maksaa 12 d ja asemiehille 2 d. Alkuvuosien palkkojen osalta kts. Hollister, s. 161. Myöhempien vuosien palkkojen osalta esim. Smith 2010 137–157 ja Latimer 1989.

¹⁵⁹ Beeler 1966, s. 242; Hosler 2004, s. 63.

¹⁶⁰ Lloyd 1912, s. 497.

¹⁶¹ PR3, s. 108.

¹⁶² Kts. aikaisempi viite.

¹⁶³ PR2, s. 50.

näiden sotilaiden matkaan mukaan. Sama tilanne on todennäköisesti ollut myös Somersetin ritareiden kohdalla.

Todennäköisempää on, että voudit ovat lähettäneet erikseen rahaa lähempänä sotatoimia olevalle alueelle tai sitten sotilaat ovat jollain tapaa olleet heihin yhteydessä joko palveluksen jälkeen tai sitä ennen. Mikäli edellä mainitut sotilaat ovat olleet palkkasotilaita, olisi luontevinta olettaa, että maksu on suoritettu vasta jälkikäteen. Paikallisten ritarien kohdalla samaa oletusta ei voi yhtä luontevasti tehdä, sillä oletettavaa olisi, että he joutuisivat kohtaamaan kotiin palattuaan voudin, mikäli eivät toteuttaisikaan palvelusta saatuaan etukäteismaksun. Täten varmuudella ei voida sanoa, olivatko kyseiset ritarit vain normaaleja feodaaliritareita, jotka lupautuivat lisätienestien toivossa puolustamaan normannien maita Walesin rajalla.

Vuoden 1157 kampanjalla mukana oli myös kaksi walesiläistä liittolaista, Madog ja Cadwaladr, jotka olivat Owainin veljiä sekä katsoivat olevansa oikeutettuja valta-asemaan Powysin alueella.¹⁶⁴ Merkinnöistä ei paljastu eksplisiittisesti, mihin heille maksetut rahat on käytetty. Kontekstin tuntien voimme olettaa, että rahat ovat enimmäkseen kuluneet varustautumiseen sekä ylläpitoon. Esimerkiksi Madogille on maksettu lahjana ensin 2040 d ja seuraavana vuonna 480 d,¹⁶⁵ mikä vastaa yhden ritarin päiväpalkkaa 60 päivän ajalta. Madogin pojalle on sen sijaan maksettu varustautumisesta 620 d.¹⁶⁶ Tulkitsemalla vain kululuetteloa olisi helppo pitää Madogia ja hänen poikaansa palkkasotilaina, mutta tällöin heidän roolinsa yksinkertaistuisi liikaa. Heille kampanjassa kyse oli ennen kaikkea siitä, että he saisivat omat hallintaoikeudet takaisin. Henrikille puolestaan kyse oli enemmän tai vähemmän siitä, että Owain tunnustaisi vähintään nimellisesti Henrikin yliherruuden.¹⁶⁷

Ensimmäisissä tilikirjoissa mainitaan nimeltä myös kaksi muuta henkilöä, joiden nimet viittaisivat palkkasotilas-statukseen. Ensimmäinen on Bertumer Arbalest, joka nousee esille Shropshiresta tilivuonna 1157–1158 sekä seuraavana kolmena vuotena. Arbalest¹⁶⁸ on huomionarvoinen merkintä, sillä varsijousi itsessään oli harvinainen ase ja sen käyttö vaatii erityisosaamista, jota ei voida tavallisella sotilaalle olevan. H.G. Richardson ja G.O. Sayles sekä Nicholas Smith mainitsevat, että varsijousi oli käytössä etenkin Flanderin seuduilta tulevilla palkkasotilailla.¹⁶⁹ On mahdollista, että Bertumer on tullut jo Tapanin aikana Englantiin, vakiinnuttanut asemansa, minkä ansiosta häntä ole täten karkoitettu pois, kun Henrik II astui valtaan.

---

¹⁶⁴ Hosler, s. 62–63.

¹⁶⁵ PR3, s. 89. PR4, s. 170.

¹⁶⁶ PR4, s. 155..

¹⁶⁷ Hosler, s. 62.

¹⁶⁸ Arbalest tarkoittaa varsijousta.

¹⁶⁹ Richardson ja Sayles 1964, s. 74. Smith 2010, s. 153.

Hänelle on maksettu 30 s 5 d, mikä vastaa 1 d päiväpalkkaa yhden vuoden ajan.¹⁷⁰ Seuraavan kahden vuoden aikana hänelle on maksettu ensin 280½ d,¹⁷¹ ja toisena vuonna 182 ½ d.¹⁷² Summan pieneneminen viittaisi siihen, että hänen palkkansa olisi laskenut jonkin verran kumpanakin vuotena tai vaihtoehtoisesti palvelusaika on lyhentynyt.

Lähin vertailukohta varsijousimiesten palkoista löytyy Kentin alueelta pari vuotta myöhemmin. Vuoden 1161–1162 tilikirjassa mainitaan, että vouti on maksanut kahdeksalle varsijousimiehelle yhteensä £8 ja 16 s,¹⁷³ mikä tarkoittaisi 1 d päiväpalkalla yhteensä 264 päivän kesto. Seuraavana vuonna jäljellä on enää kaksi varsijousimiestä, joille on maksettu 1376 d (kummallekin 688 d).¹⁷⁴ Tämä saattaa tarkoittaa sitä, että he ovat olleet palveluksessa yli vuoden tai heille on maksettu korkeampaa päiväpalkkaa. Molemmat vaihtoehdot ovat periaatteessa mahdollisia, mutta kumpaakaan ei pysty näiden tietojen perusteella sulkemaan pois täysin.

Bertumer on hyvin harvoja tapauksia, joista on mainittu nimi, mutta hänestä ei ole merkintöjä muissa lähteissä emmekä siis juurikaan tiedä, mistä hän on tullut, tai mitä hänelle on käynyt. Bertumer on yksi kolmesta varsijousimiehestä, jotka on mainittu tilikirjoissa. Turpin niminen varsijousimies on saanut Berkshiressä tilivuonna 1183-84 palkkaa ensin 10 s 20 päivän ajalta ja hieman myöhemmin 20 s 40 päivän ajalta.¹⁷⁵ Päiväpalkka on siis ollut selvästi isompi kuin Bertumerillä, mutta hänenkään kohdalla ei mainita, missä hän on suorittanut palveluksen. Varsijousimiehet, samoin kuin jousimiehet, olivat erityisen hyödyllisiä nimenomaan linnaa puolustettaessa.

Toinen mielenkiintoinen ja nimeltä mainittu henkilö on Walter Coterell, jolle on maksettu 60 s 10 d vuoden 1157–1158 tilikirjan mukaan Herefordshiren alueella.¹⁷⁶ Coterell on yleisesti käytetty termi palkkasotilaista¹⁷⁷ ja voisi täten viitata tässä yhteydessä liikanimeen. Hän on siis mitä todennäköisemmin ainakin ollut palkkasotilas. Walterille maksettu summa on kaksinkertainen verrattuna siihen, mitä Bertumerille on maksettu, eli hänelle on maksettu jopa 2 d päivässä. Maksu nimittäin toistuu samansuuruusena aina vuoteen 1171–1172 asti.¹⁷⁸ Seuraavana vuonna summa puolittuu, sillä hänelle on maksettu vain puolesta vuodesta. Kuitenkin vuoden 1173–1174 tilikirjassa summa on jälleen normaali. Tämän jälkeen häntä ei enää löydy tilikirjoista.

---

¹⁷⁰ PR4, s. 170.

¹⁷¹ PR5, s. 61.

¹⁷² PR6, s. 25.

¹⁷³ PR8, s. 53.

¹⁷⁴ PR9, s. 69.

¹⁷⁵ PR30, s. 53.

¹⁷⁶ PR4, s. 144.

¹⁷⁷ Mallet 1999, s. 213.

¹⁷⁸ PR4, s. 144, PR5, s. 49, PR6, s. 29, PR7, s. 19, PR8, s. 58, PR9, s. 6, PR10, s. 5, PR11 s. 100, PR12, s. 82, PR13 s. 69, PR15 s. 140, PR16, s. 57, PR17, s. 81, PR18, s. 1, PR19, s. 39 ja PR20, s. 121.

Walterille maksetun summan suuruus viittaa siihen, että Walter on ollut joko tavallista paremmin varustettu asemies tai sitten jonkinlaisessa vastuuasemassa. Hänen kohtalonsa jää hämärän peittoon eikä hänen taustoistakaan oikein pääse selville. Erityisen mielenkiintoiseksi Walterin tekee se, että maksu on koko ajan pysynyt samalla alueella ja vielä erityisen pitkän aikaa. Walterin erottaa Bertumerista myös se, että tilikirjoissa hänelle suoritettut maksut ovat säännönmukaisesti heti ensimmäisten merkintöjen alla. Tämä viittaisi siihen, että kyseessä olisi jonkinlainen kiitos palveluksesta eikä suoranainen palkka. Samaissa kohdassa tilikirjoissa on nimittäin yleensä aina avustuksia muun muassa temppeleiritareille.¹⁷⁹ Toki on pidettävä mielessä, että tilikirjat eivät olleet aina tarkimpia ja kulut eivät aina ole järjestyksessä.

Tilikirjoja tutkittaessa käy nopeasti selväksi myös se, että Walterille ja Bertumerille maksetut summat eivät ole harvinaislaatuksia vaan etenkin summa 30 s ja 5 d, minkä verran maksettiin Bertumerille, toistuu useasti useiden eri henkilöiden kohdalla. Summa on niin yleinen, että se löytyy melkein jokaisen kreivikunnan kohdalta melkein jokaisena vuonna. Walterille maksettu korkeampi summa on harvinaisempi, mutta niitäkin löytyy säännöllisesti.¹⁸⁰ Henkilöt ovat mahdollisesti olleet jonkinlaisia apureita hallinnon pyörittämisessä. Voudilla saattoi ja todennäköisesti olikin useampia alaisia,¹⁸¹ sillä kreivikunnan pyörittäminen yksin olisi varmasti käynyt mahdottomaksi.

Mikäli kyseessä on ollut kiitos, herää kysymys siitä, mitä Walter on oikeastaan tehnyt? Hän esiintyy ensimmäisen kerran nimenomaan samana vuonna kuin Walesin kampanja, jolloin hän on mahdollisesti ollut mukana kampanjalla. Kampanjan osalta tilikirjoissa ei ole mainintaa muista coterelli-palkkasotureista. Kenties Walter on suoriutunut tehtävistään loistavasti, mikä perustelisi hänelle maksettua summaa. Tai vaihtoehtoisesti summa oli vastikkeellinen, jolloin Walter tarjosi yhä jotain palvelusta. On epätodennäköistä, että hän ainakaan täysin lepäili laakereillaan, vaan jonkinlaista palvelusta hän on tehnyt. Valitettavasti lähdeaineisto ei taivu antamaan meille tarkempia päätelmiä.

Tilikirjojen merkintöjen perusteella vaikuttaa siltä, että ensimmäisellä sotaretkellä palkkasotilaita ei juurikaan ollut mukana. Mikäli tosiaan Henrik II sai kolmasosan Englannin ritareista mukaan kampanjalle, ei hänellä välttämättä ollut tarvetta suuremmalle määrälle.¹⁸² Toisaalta on hyvä muistaa, että Henrikin tulot eivät olleet järin suuret. Kenties vain noin £8000, kun se myöhemminä vuosina oli jopa kolminkertainen.¹⁸³

Kuten aiemmin mainitsin, sotaretken kautta ei saavutettu kuin hetkellinen rauha. Ilmeisesti Henrik itsekin oli suhteellisen epävarma poliittisesta tilanteesta, sillä hän vahvisti varsinaisen sotaretken päätyttyä alueen

---

¹⁷⁹ Esim. PR2, s. 49.

¹⁸⁰ Esimerkiksi PR8, s. 59 ja PR7, s. 23.

¹⁸¹ Morris 1927, s. 115.

¹⁸² Seuraavassa isommassa kampanjassa Walesiin vuonna 1165 joukkojen määrä on suunnilleen sama, vaikka koostumus on hieman erilainen.

¹⁸³ Bartlett 2000, s. 176.

linnoituksia ennen kuin alkoi kiinnittää huomiota jälleen mantereen asioihin.¹⁸⁴ Vuodesta 1158 aina vuoteen 1163 asti kuningas oli mantereella. Ei ole varmuutta, kuka toimi Englannin sijaishallitsijana tuona aikana, sillä ainakin kansleri Thomas Beckett oli mukana Toulousen sotaretkellä kesällä 1159.¹⁸⁵ Tilikirjoissa kulujen hyväksyjänä toimii edelleen kuningas tai tarkemmin sanottuna kuninkaan kirje, mutta kuriireja kulki säännöllisesti kuninkaan luokse ja luota.

Kuninkaan poissaolo ei estänyt walesiläisten, erityisesti Rhysin, hyökkäyksiä normannialueita vastaan. 1160-luvulle siirryttäessä Powysin alueen, joka oli ollut Englannin läheinen liittolainen, hajosi useamman perillisen käsiin ja heikensi sitä. Heikennyksen seurauksena Englanti menetti vahvan liittolaisen alueella, minkä johdosta pohjoisen Gwyneddin alueen päälliköt pystyivät toimimaan jälleen hieman vapaammin ja aloittivat hyökkäilyn normannilintoja vastaan. Samaan aikaan etelässä Rhys Deheubarth toteutti myös samaa politiikkaa ja valtasi Llandoveryn linnan.¹⁸⁶

Tilanne oli epäilemättä huolestuttava normannien näkökulmasta, sillä kuningas oli mantereella. Henrik palasi Englantiin vasta kesäkuussa 1163 ja marssi suoraan Walesiin. Ilmeisesti verenvuodatukselta vältyttiin, sillä Rhys antautui kuninkaan saapuessa. Myöhemmin myös Owain Gwyneddiläinen lupasi jälleen alistua Henrikin valtaan.¹⁸⁷

4.2 Englanti jää ilman kuningasta

Kahden kampanjan välisenä aikana hallinto pyöri, vaikka kuningas ei ollut paikalla. Levottomuudet heijastuvat voutien suorittamiin maksuihin sotilaille ja nimenomaan Walesin rajamaille. Valitettavasti merkinnät ovat epämääräisiä ja tarjoavat vain vähän tартtumapintaa palkkasotilaisiin. Merkinnät kuitenkin kertovat, että raja-alueilla on ylläpidetty linnoja ja sotilaallista voimaa.

Vuoden 1158–1159 tilikirja kertoo, että Shropshiren vouti on maksanut Carlecoelin linnassa oleville palkkasotilaille (cotereaux) £15 5 s.¹⁸⁸ Jälleen kerran merkinnästä puuttuu sotilaiden määrä, mikä voi viitata siihen, että heille on maksettu könttäsomma. Summa on myös iso. Rahamäärällä pystyisi kustantamaan 10 ritaria 366 päivän ajaksi olettaen päiväpalkaksi 8 d. Palkkasotilaille saatettiin myös maksaa vähemmän, mikäli heidän varustustasonsa ei ollut ritarin luokkaa. Tämä luonnollisesti nostaisi henkilömäärän isommaksi. He eivät todennäköisesti ole osallistuneet Pohjois-Walesissa käyneeseen kampanjaan vaan heidät on palkattu lisäjoukoiksi Rhys Deheubarthin hyökkäyksien johdosta. Seuraavana vuonna heille ei ole enää maksettu.

---

¹⁸⁴ Beeler mainitsee linnojen olleen Rhuddlan ja Basingwerk. Beeler, s. 244.

¹⁸⁵ Warren 2000, s. 91.

¹⁸⁶ Beeler 1966, s. 246–247.

¹⁸⁷ Beeler 1966, s. 248.

¹⁸⁸ PR5, s. 62. Latimer mainitsee, että kyseessä oli Carreghofan linna. Latimer 2015, s. 2.

Sen sijaan seuraavana vuonna vouti on maksanut yhdelle ritarille, 20:lle asemiehelle, porttivahdille sekä vartijalle yhteensä £25 14 s 9 d.¹⁸⁹ Todennäköisesti samoihin henkilöihin viittaava merkintä, mutta eri summalla, löytyy myös kahdesta seuraavasta tilikirjasta. Vuoden 1160–61 tilikirjassa summa on £22 17 s 8 d, ja seuraavan vuoden tilikirjassa puolestaan £24 3 s.¹⁹⁰ Jälkimmäisissä tilikirjoissa ei mainita henkilöiden lukumäärää, mutta olisi perin outoa, mikäli kyseessä ei olisi edes osittain samoja henkilöitä. Porttivahti ja vartija ovat todennäköisesti olleet samoja ja heillä on ollut vakioitu palkka. Summien määrän muuttuminen viittaisi täten siihen, että joko asemiesten määrä on muuttunut tai sitten palveluspäivien määrä on muuttunut.

Ainoastaan yhdessä toisessa merkinnässä tältä aikakaudelta mainitaan erityisesti palkkasotilaat (*cotereaux*). Kyseessä on vuoden 1160–1161 tilikirja, jossa Lontoon vouti on maksanut palkkasotilaiden kilvistä.¹⁹¹ Summa (£21 6s) on sen verran iso, että kilvet eivät ole ainakaan pelkästään menneet edellä mainituille sotilaille. Kilvistä maksettu summa on jonkin verran pienempi kuin vuoden 1165–1166 tilikirjassa mainitut 306 kilven teettämiskustannukset.¹⁹² Täten voisi olettaa, että kilpiä on tehty noin 200 palkkasotilaalle. Mutta missä ovat nuo palkkasotilaat?

On hyvin mahdollista, että kyseiset palkkasotilaat jäivät tilikirjojen ulkopuolelle. Toisaalta kyse voi olla myös varautumisesta tulevaan. Seuraavat *cotereaux*-termillä mainitut palkkasotilaat löytyvät vuoden 1164–1165 tilikirjasta, mutta tällöin heille on myös erikseen hankittu varusteita.¹⁹³ Tästä voisi päätellä, että heille tuski on säästelyä edellisenä vuonna teetettyjä kilpiä. Yksi mahdollisuus on myös se, että kilvet ovat lähetetty mantereelle. Kuljetuksesta ei kuitenkaan ole mainintaa. Se, että kilvet tehtiin Lontoossa ei yksiselitteisesti viittaa siihen, että palkkasotilaat olisivat itse jossain vaiheessa olleet Lontoossa. Suhteellisen varmuudella voidaan sanoa vain, että joku lontoolainen oli vastuussa kilpien tekemisestä. Monissa muissa merkinnöissä on kuitenkin yleensä mainittu kuljetuksesta erikseen, mikä saa epäilemään, olisiko Lontoo sittenkin ollut jonkin palkkasotilasryhmittymän kokoontumispaikka ennen siirtymistä eteenpäin. Lontoo oli yksi hallinnon keskuspaikoista ja satamakaupunki, mikä omalta osaltaan tukisi väitettä, mutta varmuutta asialle emme voi saada.

Merkintä paljastaa kaikesta sen, että palkkasotilaiden varustustaso ei vastannut palkkaajan toiveita, sillä muuten kilpiä ei olisi tehty. Todennäköisesti kilvet myös löysivät tiensä Walesin rajalle, jossa oli tilikirjojen mukaan useampia kevyemmin varustettuja sotilaita ja täten kenties tarvetta kilville.¹⁹⁴ Ongelmana toki on se, että merkinnän kirjaimellisen tulkinnan mukaan kyseiset sotilaat eivät ole palkkasotilaita ja heille on

---

¹⁸⁹ PR6, s. 26.

¹⁹⁰ PR7, s. 38. PR8, s. 24.

¹⁹¹ PR7, s. 19.

¹⁹² Summa on £30. PR11, s. 31.

¹⁹³ Tähän palataan seuraavassa luvussa tarkemmin.

¹⁹⁴ PR9, s. 3.

maksettu vasta seuraavan tilivuoden, 1163–1164, aikana. Missään muualla ei kuitenkaan ole vastaavanlaista määrää sotilaita mainittu.

Samainen merkintä on mielenkiintoinen myös siltä osin, että siinä on maksettu saman aikaisesti yhdelle ritarille, 310 asemiehelle sekä walesiläisille Oswestryssä yhteensä £50 13 s 8 d.¹⁹⁵ Merkinnän muotoilu ja sotilaiden suuri määrä herättää kysymyksen, olivatko kaikki samassa paikassa eli Oswestryssä. Latimer on tulkinnut näin.¹⁹⁶ Sotilaiden määrä on suuri ja niiden keskittäminen Oswestryyn heijastelisi sen tärkeyttä. Toki on mahdollista, että sotilaat eivät suinkaan olleet koko ajan juuri Oswestryssä vaan mahdollisesti liikkuvat tarpeen vaatiessa.

Merkintä paljastaa tosin sen, että walesiläisiä oli kuninkaan puolella ja vieläpä niin, että heille maksettiin erikseen korvausta. Täten kyse ei liene heidän kohdallaan olleen puhtaasti poliittisesta tavoitteesta vaan he olivat valmiita ottamaan kenen vain rahoja. Pelkkä sotilaiden määrän kasvu on huima, mikä vahvistaa äkillisesti muuttunutta tilannetta. Saman vuoden tilikirjassa Gloucestershiren kohdalla on myös maininta, että erilaisia tarvikkeita on lähetetty Walesiin. Samoin vouti on maksanut ritareille ja asemiehille Walesin armeijassa yhteensä £70 9 s ja 1 d.¹⁹⁷

Pienempiä määriä sotilaita löytyy myös Shropshiren voudin maksamana. Shropshiren vouti on maksanut kymmenelle asemiehelle Witintonissa kolmena vuonna peräjäälkeen. Vuonna 1160–61 summa on ollut £8 20 s, seuraavana vuonna £8 ja 4 d ja kolmantena vuonna £8 13 s 4 d.¹⁹⁸ Näiden lisäksi tilivuonna 1161–62 on maksettu 20 asemiehelle yhteensä £7 6 s ja 8d.¹⁹⁹

Kuten voi havaita sotilaiden ja summien määrä vaihtelee vuodesta toiseen eikä varsinaista logiikkaa ole löydettävissä. Merkinnät kuitenkin paljastavat, että Walesin raja-alueella tarvittiin vahvistusta ja selvästi normaalit, 40 päivän velvoitteeseen perustuneet, joukot eivät olleet riittäviä. Kuitenkaan Walesin Herefordshiren alueelta ei löydy läheskään yhtä paljon merkintöjä, mikä viittaisi siihen, että painopiste oli pohjoisessa. Muutamista merkinnöistä paljastuu, että Herefordshiren vouti on maksanut vuosina 1161–62 asemiehille £14 19 s 7 d.²⁰⁰ Seuraavana vuonna joukolle ritareita ja asemiehiä sekä linnan asumusten korjaamiseen liittyen on maksettu yhteensä £19 17 s 4 d.²⁰¹

Henrikin vuoden 1163 retken armeijasta on jäänyt merkintä myös vuoden 1163–1164 tilikirjaan. Shropshiren vouti on hankkinut kuninkaalle hevosen 100 shillingillä, minkä lisäksi vouti on maksanut £90 9 s

---

¹⁹⁵ PR9, s. 3.

¹⁹⁶ Latimer 1989.

¹⁹⁷ PR9, s. 8–9.

¹⁹⁸ PR7, s. 38, PR8, s. 14 ja PR9, s. 3.

¹⁹⁹ PR8, s. 14

²⁰⁰ PR8, s. 58.

²⁰¹ PR9, s. 7.

ja 10 d erilaisille asemiehille sekä kuninkaan ”operatione”.²⁰² Summa on sotilasmenojen osalta selvästi suurin yksittäinen kuluerä, mutta valitettavasti tarkempaa jaottelua sotilaiden palkan sekä ”operatione” välillä ei ole.

Ehkä mielenkiintoisin merkintä on kuitenkin Lontoon ja Middlesexin alueelta, jossa Vilhelm Cadelle on maksettu £100 siitä, että hän on johdattanut flaamilaisia asemiehiä Englantiin.²⁰³ Summan suuruus viittaa siihen, että Cade on myös maksanut asemiesten osalta kuljetuksen sekä päiväpalkat. Flaamilaiset asemiehet ovat todennäköisesti suunnanneet kohti Walesiä Henrik II:n mukana.

Merkintä löytyy tilivuodelta 1162–1163, jolloin Eljas Oksasen mukaan Flanderin kreivi teki sopimuksen Henrik II:n kanssa. Henrik II maksoi 500 markkaa vuosittain vastineeksi 1000 hevosin liikkeillä olleesta sotilaasta tarpeen vaatiessa. Oksanen ajoittaa tapaamisen Doveriin maaliskuussa 1163.²⁰⁴ Tilikirjassa mainitut asemiehet eivät olleet osa sopimusta. Sopimuksen myötä kaksi hallitsijaa löysi yhtenäisemmän sävelen, mikä mahdollisti muidenkin sotilaiden rekrytoinnin.

Cade on tuttu näky alkuvuosien tilikirjoissa. Vilhelm Cade oli flaamilainen rahanlainaaja. Hänen esiintymisensä etenkin alkuvuosien tilikirjoissa voisi viitata Henrikin akuuttiin rahantarpeeseen.²⁰⁵ Suurin osa merkinnöistä ei kerro, miksi hänelle on kulloinkin maksettu, mutta kyse voi olla lainojen takaisinmaksusta.²⁰⁶ Mikään ei kuitenkaan indikoi sitä, että hän olisi ollut jatkossa tai keskeinen hahmo palkkasotilaiden rekrytoinnissa vaan kyse näyttäisi olevan vain yksittäisestä merkinnästä. Tämä toisaalta heijastaisi hyvin aikakauden hallintoa, joissa henkilöillä ei ollut aina niin selviä vastuualueita.

Tältä ajanjaksolta Wales vie selvästi huomion, mutta myös idässä on löydettävissä jälkiä palkkasotilaista. Ensimmäinen merkintä, jossa mainitaan sotilaiden määrä ja kesto löytyy Kentin alueelta tilivuodelta 1161–1162. Saman tilivuoden sisältä löytyy itse asiassa myös maininta kahdeksasta varsijousimiehestä, mutta heidän palveluksenkestoansa ei ole mainittu. Varsijousimiesten lisäksi Kentissä on maksettu 20 asemiehelle £30 d 6 s 8 d sekä seitsemälle ritarille £84 18 s 8 d koko vuoden palveluksesta. Mikäli oletamme vuoden olleen 364 päivän pituinen, tulisi asemiesten päiväpalkaksi 1 d ja ritarien 8 d.

Seuraavana vuonna törmäämme todennäköisesti samoihin henkilöihin, sillä Kentin vouti on maksanut jälleen 20 voudille sekä seitsemälle ritarille. Tällä kertaa kyse on ollut vain 184 päivän palveluksesta. Asemiehille on maksettu £14 6 s 8 d, mikä tarkoittaisi hieman alle 1 d päiväpalkkaa. Ritareille puolestaan on maksettu £39 17 s 4 d, mikä myös heidän kohdallaan laskisi hieman päiväpalkkaa.²⁰⁷

---

²⁰² PR10, s. 9.

²⁰³ PR9, s. 72. Vilhelm Cade oli rahanlainaaja Flanderista. Richardson ja Sayles 1984, s. 282 ja 498.

²⁰⁴ Oksanen 2008, s. 268.

²⁰⁵ Richardson ja Sayles, s. 234.

²⁰⁶ Vain muutamia mainitakseni PR2, s. 10, 16, 23 tai PR3, s. 80, 82, 88.

²⁰⁷ PR9, s. 69.

Tilikirjasta ei löydy merkintää, mikä perustelisi päiväpalkan laskemista. Ainoa ero merkinnöissä on se, että ensimmäisessä merkinnässä puhutaan palkatuista ritareista ”milites soldariorum”. Tämä ei kuitenkaan selitä sitä, miksi maksu olisi muuttunut. Mikäli samat sotilaat olisivat jatkaneet myös seuraavan vuotena, olisi oletettavaa, että he haluaisivat pitää kiinni saaduista eduista. Voi hyvin olla, että kyseessä eivät olleet samat sotilaat. Enää seuraavina vuosina sotilaille ei ole maksettu ainakaan voudin taskusta.

Norfolkin ja Suffolkin vouti on myös suhteellisen säännöllisesti maksanut Waltonin linnan sotilaille korvausta palveluksesta. Waltonin linna sijaitsee Suffolksissa Englannin rannikolla ja se kuului aikaisemmin Hugh Bigotille. Linnan sijainti kiistellyllä alueella sekä rannikon läheisyydessä selittänee omalta osaltaan, miksi kuningas oli valmis käyttämään rahaa sen varustamiseen. Henrik otti alueella hallintaansa myös Norwichin ja Framlinghamin linnat, joiden sotilaille on maksettu. Samankaltaisia merkintöjä löytyy Henrik II:n muista tilikirjoista eri vuosilta.²⁰⁸

Koska heille maksettiin sotilastyöstä, olisi helppoa laskea heidät palkkasotilaiksi. Mikäli he olisivat toteuttamassa vain feodaalivelvoitteeseen kuulunutta linnapalvelusta, heistä tuskin olisi mitään merkintää. Beeler arvioi, että palkkasotilaan määritelmän kirjaimellisessa tulkinnassa, nämä sotilaat todella olivat palkkasotilaita. Mutta hän arvioi, että monet näistä sotilaista olivat tekemässä ylimääräistä työtä korvausta vastaan.²⁰⁹ Ajatus on looginen ja houkuttava, mutta toistaiseksi sitä ei pystytä todistamaan oikeaksi tai vääräksi. Voudille tai muulle linnalla haltijalle se olisi kieltämättä helppoa, mikäli samat henkilöt voisivat huolehtia linnasta vielä ylimääräisen ajanjakson, sillä tällöin ei tarvitsisi hankkia todellisia ulkopuolisia joukkoja. Tämä myös selittäisi sitä, miksi yhtäläisiä palvelusaikoja ei tunnuttu löytyvän eikä merkintöjä ole jokaiselta vuodelta.

Tilikirjojen merkintöjen perusteella on selvää, että viimeistään 1150- ja 1160-lukujen taitteessa palkkasotilaita oli palannut Englannin maaperällä ja heitä käytettiin. Tilikirjoissa mainitut asemiehet ovat tuskin olleet ainakaan kokonaan feodaalipohjaisia joukkoja. Tähän viittaisi se, että heille on ylipäänsä maksettu, mutta myös itse maksujen suuruus. Suuremmat maksut viittavaat pidempään palvelusaikaan, mihin kaikki ritarit eivät voineet sitoutua. Selvät todisteet ovat kuitenkin se, että tilikirjassa mainitaan palkkasotilaille tehdyt kilvet, Vilhelm Caden tuomat palkkasotilaat Flanderista sekä Kentin linnassa olevat sotilaaat. Palkkasotilaita rekrytoitiin, koska tilanne oli ollut tukala jo pidemmän aikaa eikä helpotusta näyttänyt olevan tulossa ihan heti.

---

²⁰⁸ Esim. PR5, s. 9. PR6, s. 2. PR7, s.2. Framlinghamin ja Norwichin linnoista katso PR4, s. 136–137.

²⁰⁹ Beeler 1966, s. 304.

4.3 Uusi yritys rauhoittaa tilanne rajalla

1160-luvun Wales tarjosi Henrikille vain vähän rauhaa. Epävakaudet alueella pakotti lopulta Henrikin toimimaan entistä voimakkaammin. Vuonna 1164 hän haki johtavilta vasalleiltaan suostumuksen kerätä sotilaita seuraavan vuoden kampanjaa varten Walesia vastaan.²¹⁰ Pitkä valmistelu-aika tarjoaa mahdollisuuden tutustua entistä syvemmin siihen, miten Henrik keräsi ja varusti joukkojansa.

Pitkälle varustautumiselle oli syynsä. Warren mainitsee, että kyseisen kampanjan tarkoituksena oli tukahduttaa kaikkien walesiläisten alullepanema kapina.²¹¹ Latimer puolestaan toteaa, että kronikassa, jota Warrenkin käyttää lähteenä, viitataan nimeltä vain Deheubarthin alueen päällikköön Rhysiin.²¹² Ottaen huomioon varustautumisen laajuuden on selvää, että vaikka kampanja olisi alun perin ajateltu koskevan vain yhtä Walesin aluetta, muuttui se varsin pian käsittämään paljon enemmän. Armeijan lähtöpaikaksi valittiin Shrewsbury, josta se siirtyi Oswestryyn ja sieltä kohti Gwyneddiä.²¹³ Täten kohde ei suinkaan ollut Rhys ja Etelä-Walesissa sijainnut Deheubarth vaan ensimmäiseksi kohteeksi valikoitui sama kuin vajaa kymmenen vuotta aikaisemmin.

Henrikin armeija kohtasi tehokasta vastarintaa, mutta lopulta huonontunut sää teki armeijan liikkumisesta ja huoltamisesta mahdotonta. Raivostuneena siitä, että hän ei päässyt etenemään, Henrik pahoinpiteli hallussaan olleita walesiläisiä vankeja sokaisemalla heidät sekä leikkaamalla irti neniä ja korvia.²¹⁴ Henrik palasi lopulta Englannin puolelle ja tyytyi varustamaan rajalla olevia linnoja ja varustuksia.²¹⁵

Walesiläinen kronikka, *Annales Cambriae*, kuvailee Henrik II:n armeijan koostuneen englantilaisista, normanneista, flaamilaisista, anjoulaisista, pikteistä ja skotlantilaisista.²¹⁶ Lista on suhteellisen kattava ja käsittää monia eri Henrikin hallinnoimia alueita. Lista on sen verran kattava, että herää kysymys, oliko kaikki kansat todella edustettuina ja missä määrin. Selvää on ainakin se, että armeijan koostumus oli erilainen kuin vuonna 1157.

Armeija rakentui kuninkaan hovin, hovin jäsenten seurueiden ympärille asemiesten toimittaessa suuremman massan. Latimer on huomannut, että Henrikin tarkoituksena oli nimenomaan hankkia asemiehiä eikä ritareita. Kampanjaa varten Henrik keräsi kilpiveron lisäksi erillistä rahallista avustusta, joka pohjautui vasallien velvoitteeseen toimittaa ritareita. Kyse ei kuitenkaan ollut normaalista kilpiverosta vaan avustuksen pohjana oli 15 s 3 d, joka vastasi asemiehen palkkaa puolen vuoden ajalta päiväpalkan ollessa 1

---

²¹⁰ Warren 2000, s. 163.

²¹¹ Warren 2000, s. 163.

²¹² Latimer 1989.

²¹³ Latimer 1989; Warren 2000, s. 163.

²¹⁴ Howden, s. 278. Latimer mainitsee vankien ja pahoinpitelyn kohteena olleen muun muassa Owainin kaksi poikaa sekä Rhysin poika. Latimer 1989.

²¹⁵ Hosler 2004, s. 70.

²¹⁶ *Annales*, s. 50.

d.²¹⁷ Merkinnät eivät paljasta täysin, kuka tai ketkä maksoivat molempia vai vaan toisia.²¹⁸ Latimer on laskenut, että kilpiveron kautta kerättiin noin puolet siitä, mitä erillisen avustuksen kautta.²¹⁹ Yhteensä kampanja olisi maksanut yli £7500, mikä tarkoittaisi yli 2/3 kuninkaan odotettavista olevista tuloista kreivikunnilta.²²⁰ On kuitenkin muistettava, että Englannin systeemi mahdollisti velan kerryttämisen, jolloin yksittäisen henkilön ei välttämättä tarvinnut maksaa kaikkea heti. Latimer onkin laskenut, että vain osa avustuksista maksettiin tilivuoden 1164–65 aikana.²²¹

Asemiesten maksu määräytyi puolen vuoden oletusarvon mukaan, mikä saattaisi heijastaa sotaretken oletettua kestoa. Armeijan eteneminen pysähtyi Oswestryn jälkeen, jolloin Henrik suuntasi kohti Chesterin kaupunkia. Latimer epäilee, että kuningas oli valmis odottamaan parempaa hetkeä ennen hyökkäyksen uudelleen jatkamista.²²² Kuninkaan halu indikoisi sitä, että armeija ei ainakaan ollut lähdössä häneltä minnekään. Jatkohyökkäystä ei koskaan tullut.

Henrikin päätös käyttää enemmissä määrin kevyemmin aseistettuja asemiehiä liittyyneen hänen taktiikkaansa ja kokemuksiinsa edellisestä, sotilaallisesti epäonnisesta kampanjasta. Walesin kumpuilevassa ja metsäisessä maastossa kevyemmin ja jalkaisin liikkeellä olleet sotilaat olivat etulyöntiasemassa. Ratsuväen hyöty oli rajallinen. Ritareita toki oli mukana, mikä näkyy myös tilikirjojen merkinnöissä, mutta selvä enemmistö tilikirjojen merkinnöistä koskee muita kuin ritareita.

Tilikirjojen perusteella on hankala sanoa todellista määrää, mutta niissä on mainittu noin 1400 asemiestä. Näistä todennäköisesti 200–300 saattavat olla duplikaatteja. Ritareita tilikirjojen perusteella on noin 20 kappaletta. Molemmat luvut sisältävät vain ne sotilaat, joiden määrä on selvästi sanottu tilikirjoissa. Tilikirjoista löytyy, kuten aikaisemmin, myös epämääräisempiä merkintöjä. Lukuun ei ole huomioitu kuninkaan hovin jäsenten sekä itse kuninkaan seurueissa olevien ritareiden määrää, sillä näistä ei ole tietoa. Asemiesten määrä vastaa suunnilleen vuoden 1157 sotaretkellä olleiden ritareiden määrää, mistä herää kysymys, miksi joukkoja ei ollut enempää kuin vuonna 1157, jos tarkoituksena oli alistaa koko Wales? Todennäköisesti kyse olikin siitä, että Henrik luotti taistelevansa vain yhtä aluetta vastaan kerrallaan, jolloin suurempaa joukkoa ei olisi tarvinnut. Suuremman joukon huoltaminen olisi voinut myös käydä hankalaksi.

---

²¹⁷ Latimer, appendix 1989; Prestwich M 1999, s. 120.

²¹⁸ Latimer, appendix 1989.

²¹⁹ Latimer, appendix, taulukko 1, 1989.

²²⁰ Bartlett 2000, s. 176. Bartlettin kuvaaja ei ole tarkin mahdollinen, mutta vuositulot ovat hieman yli £10 000.

²²¹ Latimer, appendix, taulukko 1 1989

²²² Latimer 1989.

Latimer on laskenut, että johtavien vasallien maksama ylimääräinen avustus olisi mahdollistanut yli 3000 asemiehen palkkion puolen vuoden ajalta.²²³ Omien laskelmieni perusteella Henrik näyttäisi käyttäneen paljon vähemmän sotilaita, minkä johdosta herää kysymys, mihin loput rahat käytettiin. Vaikka sotilaat saivat palkkaa, armeijan ylläpito kulutti rahaa. Tästä on osoituksena lukuisat merkinnät esimerkiksi Lontoon alueelta, jossa on rahdattu muonaa ja muita tarvikkeita Shropshireen.²²⁴

Mantereelta oli varmasti väkeä, sillä tilikirjassa on jälleen viittauksia palkkasotilaisiin, cotereaux. Kentissä vouti pyytää hyvitystä kuluista, jotka ovat syntyneet palkkasotilaiden varustuksen kuljettamisesta.²²⁵ Valitettavasti merkintä ei paljasta, mistä varusteet ovat alueelle tulleet. Edeltävässä merkinnässä vouti on maksanut Walter Vitulille sekä Rannulf Vituli nuoremmalle kahden laivan kuljettamisesta yhteensä £35 6 s ja 8 d.²²⁶ Summa on suhteellisen iso ja on mahdollista, että kyseiset laivat ovat tuoneet sotilaita ja varustuksia mantereelta.²²⁷

Toinen vastaavanlainen palkkasotilaiden varustuksiin liittyvä merkintä löytyy Surreyn alueelta. Surreyn merkinnässä mainitaan varusteiden kohteeksi Lontoo.²²⁸ Lontoon ja Middlesexin kreivikunnan kohdalla löydämme pari viittausta palkkasotilaisiin. Palkkasotilaille on teetetty vaatteita, todennäköisesti jonkinlaista suojavaatetusta, £137 9 s ja 8 d:n edestä.²²⁹ Palkkasotilaiden määrää ei mainita. Muutamia rivejä alemmaa löytyy lisäksi maininta, jossa palkkasotilaille on teetetty 300 kilpeä.²³⁰

Kentin ja Surreyn summat ovat suhteellisen lähellä toisiaan, minkä perusteella voisi epäillä kyseessä olleen samojen varusteiden kuljetus. Epäilyksen varjon teorian ylle heittää se, että Surreyn alue ei ole suoraan Kentistä Lontooseen menevän reitin varrella. Toisaalta kreivikuntien rajat ja voutien toiminta-alueet eivät olleet kiveenhakattuja. Lontoon kohdalla tilikirjassa ei kuitenkaan ole enää mainintaa kyseisten varusten kuljettamisesta. Löysivätkö varusteet omistajansa Lontoosta? Mahdollisesti. Toisaalta varsinaisista omistajistakaan ei Lontoon kohdalla ole mitään merkintää.

Lontoon kohdalla tilikirjassa on myös pari muuta merkintää, jotka kertovat armeijan varustamisesta. Lontoossa on teetetty 200 keihästä ja ne on lähetetty Oxfordiin vesiteitse muiden tarvikkeiden ohessa.²³¹ Lisäksi 300 keihästä on lähetetty Lontoosta Shrewsburyyn maitse.²³² Täten pystymme suhteellisen

---

²²³ Latimer, appendix 1989

²²⁴ PR11, s. 31.

²²⁵ PR11, s. 102.

²²⁶ PR11, s. 102.

²²⁷ Summaa voi verrata esimerkiksi myöhempään Irlannin sotaretkeen liittyvään merkintään, jossa on maksettu yhdelle kapteenille ja yhdeksälle merimiehelle 15 päivän kuljetuksesta 13 s 9 d. PR17, s.91

²²⁸ PR11, s. 110. Summa on varsin pieni vain 11 s.

²²⁹ PR11, s. 31.

²³⁰ PR11, s. 31.

²³¹ PR11, s. 31. Käytetty termi on lance, minkä voisi periaatteessa kääntää myös peitseksi. Koska Henrik halusi nimenomaan jalkaväkeä on todennäköisempää, että kyseessä oli keihäistä.

²³² Ibidem.

varmuudella sanomaan, että Shrewsburyssä on ollut 300 sotilaan joukko, joka on kaivannut sekä kilpiä että keihäitä.

Mielenkiintoisinta merkinnöissä on oikeastaan se, mikä puuttuu kokonaan. Missään ei mainita, että palkkasotilaille olisi maksettu palkkaa. Palkkasotilaista, ainakaan samalla termillä, ei puhuta muiden kreivikuntien tilikirjojen kohdalla, joten herää kysymys siitä, missä palkkasotilaat ovat oikeasti olleet?

Shropshiren kreivikunnan alueelta, johon myös Shrewsburyn kaupunki kuuluu, löytyy suurimmat maininnat joukoista. Vouti on maksanut 110 asemiehelle £4 11 s 8 d, 300 asemiehelle £62 7s 5d, 300 asemiehelle pääsiäisen jälkeen £69 18 s 7 d sekä 60 asemiehelle Suewardinissa £6.²³³ Ainoastaan jälkimmäisen 300 asemiehen ryhmän kohdalla mainitaan jonkinlainen ajankohta, milloin he ovat olleet toimessa. Kahden 300 asemiehen ryhmittymän esiintyminen saman kreivikunnan alueella saman tilivuoden on erittäin epätodennäköistä. Täten on hyvin todennäköistä, että nämä kaksi ryhmittymää ovat itse asiassa samoja.

Mikäli oletamme, että kaikille asemiehille maksettiin saman verran saman tilikauden aikana, saamme 110 asemiehen palvelusajaksi vain 10 päivää. Kymmenen päivän kesto on varsin vähän, mikä viittaisi siihen, että he saattaisivat olla alueelta kotoisin olevia sotilaita. He olisivat palvelleet jo jonkin aikaa, mutta joutuneet jäämään vielä kymmeneksi päiväksi lisää. Vaihtoehtoisesti heidän loput palkkionsa olisi maksettu jonkun muun toimesta.

Suuremman, 300 asemiehen joukon, palkat eivät puolestaan mene kummassakaan tapauksessa tasan puolen vuoden palveluksen eivätkä päiväpalkan määrän suhteen. Tuloksena on joko murtoluvuissa mitattavia päiviä tai pennien osia. Käyttämällä erilaisia arvoja emme näytä pääsevän yhtään sen parempiin lopputuloksiin. Looginen johtopäätelmä on, että kyseinen merkintä ei kerro koko totuutta joukon koostumuksesta. Asemiesten määrä on erittäin iso hallittavaksi, mikä asettaa kysymyksen siitä, kuka tai ketkä joukkoa johtivat. Tästä ei ole olemassa varmaa tietoa, sillä ei ole mahdollista päästä pureutumaan syvemmälle merkinnän taakse. Mikäli joukolla oli johtajia, olisi loogista olettaa, että heille on maksettu jonkin verran enemmän, mikä selittäisi miksi summat eivät mene tasan.

Se, että Shropshiren vouti on maksanut nimenomaan 300 asemiehelle ja Lontoossa on tehty tasan 300 kilpeä palkkasotilaille, saattaa olla sattumaa. Olisi kieltämättä hämmentävää käyttää samoista henkilöistä eri nimitystä saman vuoden sisällä. On kuitenkin huomattava, että kyseessä on kahden eri kreivikunnan ja täten eri voutien merkinnät, joten nimitysten sekaannus ei ole täysin poissuljettua. Valtionkonttorin kannalta ei ollut oleellista tässä tilanteessa, keitä henkilöt olivat vaan se, paljon heille maksettiin ja millä perusteella.

---

²³³ PR11, s. 90. Samasta kohdasta löytyy itse asiassa toinenkin merkintä, mikä viittaa siihen, että sama joukko on jatkanut palvelusta.

FitzAlanin läänityksestä maksetut maksut asemiehille aiheuttavat myös hämmennystä. Voutina on ollut sama kuin Shropshiressä, Guido Extraneus eli Guy Le Strange. Läänityksestä on maksettu ensin 200 asemiehelle Oswestryssä ja Knockingissä ennen helatorstaita yhteensä 8000 d, mikä tarkoittaisi kaikille 40 päivän palvelusta. 100 asemiehelle on maksettu puolestaan helatorstain jälkeen yhteensä 116 s 8 d, mikä vastaisi 14 päivän palvelusta. Jälkimmäisessä ei mainita, missä kyseiset 100 asemiehet ovat.

Lähteet eivät paljasta erityistä selitystä, miksi kahden lähekkäin olevan alueen asemiehille olisi maksettu eri tavalla. Vaikka palveluksen kesto saattaisi vaihdella, olisi oletettavaa, että jokin kesto löytyisi, jolla päivät ja palkat saataisiin täsmäämään. Mielestäni tämä viittaa siihen, että 300 asemiehen joukko on itse asiassa palkkasotilaita, joille on maksettu könttänä palveluksesta. 100 asemiehen maksut menevät yksi yhteen 1 d päiväpalkan kanssa ja heillä on todennäköisesti ollut vouti tai muu vastaava johtajana, jolloin joukon sisällä ei erillistä johtajaa, jolle olisi maksettu korkeampaa palkkaa, ole ollut tarvetta.

Isoksi kysymysmerkiksi jää vielä tämän jälkeen se, miten sotilaille maksettiin varsinaisten sotatoimien alettua ja ketkä todellisuudessa muodostivat Henrikin hyökkäysjoukon, sillä maksetut summat eivät voineet millään riittää koko kampanjan ajaksi. Varsinkin Shropshiressä olleille 300 asemiehelle maksetut summat ovat riittäneet maksimissaan kesäkuun loppupuolelle asti, jonka jälkeen vasta varsinainen kampanja lähti liikkeelle. Lieneekin todennäköistä, että kampanjan virallisesti alettua maksuvastuu siirtyi voudilta kuninkaalle. 300 asemiehen joukkoa ei nimittäin löydy enää tämän jälkeen tilikauden tilikirjasta. Sen sijaan samaa suuruusluokkaa oleva joukko löytyy jälleen kapinan vuosilta.

Viimeinen viittaus palkkasotilaisiin löytyy seuraavan vuoden tilikirjasta, jossa jälleen Lontoon ja Middeldsexin alueella on maksettu heille 306 kilpeä.²³⁴ Olisi erittäin outoa, mikäli samalle joukolle olisi teetetty kahteen kertaan kilvet. Vuoden 1165–1166 tilikirja ei toki suoraan käsittele tämän kampanjan ajanjaksoa, mutta merkintä viittaisi siihen, että palkkasotilaille oli käyttöä myös varsinaisten sotatoimien päätyttyä. Tämä voi liittyä siihen, että Henrikin luovutettua varsinaisen kampanjan suhteen, hän vahvisti alueen linnoja.

Linnojen vahvistamiseen liittyvät todennäköisesti myös Worcestershiressä olevat muutamat maininnat. Vilhelm Beuchampilainen, kreivikunnan vouti, on maksanut asemiehille Chaus'ssa (£14 11 s 8d), Bergvenissä²³⁵ (£34 11 s 4 d) sekä Mungumerissä (£14 11 s 8d). Chaus'n ja Mungumerin sotilaille on maksettu saman verran, mikä viittaisi yhtä suuriin joukkoihin.²³⁶

---

²³⁴ PR12, s. 130.

²³⁵ Bergeveni viittaa todennäköisesti Abergavennyn linnaan.

²³⁶ PR11, s. 98. Eyton mainitsee, että Chaussa olevat asemiehet olisivat ulkomailta tulleita palkkasotilaita, mutta hän ei valitettavasti perustele tätä millään eikä väitteelle tunnu löytyvän ihmeellisempiä perusteluja ainakaan pipe rollien merkinnöistä. Eyton 1878, s. 80.

Bergevenin linna on ollut keskeinen, sillä kahden eri kreivikunnan alueelta on maksettu siellä oleville sotilaille. Aiemman merkinnän lisäksi myös Herefordshiren kohdalla on merkintä, jossa on maksettu asemiehille Bergevenissä £13 10 s 10 d sekä kuninkaan seurueelle £72 8 s 4 d.²³⁷ Kyseinen linna kuuluu nykyään Monmouthshiren kreivikuntaan, mutta kyseistä kreivikuntaa ei ollut Henrik II:n Englannissa. Todennäköisesti linna on sijainnut joko Herefordshiren tai Gloucestershiren alueella. Yhdistävä tekijänä on se, että molemmissa kreivikunnassa sekä Herefordshiressä että Worcestershiressä, on ollut sama vouti. Koska merkinnät ovat kuitenkin eri kreivikuntien alueella, viittaisi se siihen, että joukot myös ovat tulleet eri paikoista.

Näiden lisäksi Worcestershiren kohdalla on myös maininta, jossa Thomakselle ja Nikolakselle, Juhana Oxfordilaisen sekä Vilhelm Aldelininpojan kirjureille on maksettu £48 10 s. Syyksi paljastuu se, että he ovat maksaneet kuninkaan ritareille Shrewsburyssä.²³⁸ Mikään ei tunnu selittävän sitä, miksi juuri heidät on laitettu maksamaan ritareille. Todennäköisesti kyseessä on kuitenkin kuninkaan seurueeseen kuuluvien ritareiden palkkoja.

Merkinnät näyttäisivät viittavaan siihen, että vaikka kuningas oli paikalla jossain linnassa, voudin tai vastaavasti linnan haltijan vastuulla oli maksaa sotilaille. Tämä viittaisi siihen, että ainakaan linnoissa olleille mahdollisille palkkasotilaille ei maksettu suoraan kuninkaan oman hovin toimesta.

Ensimmäisten noin kymmenen vuoden merkinnöistä on havaittavissa selvä muutos, sillä linnoissa oleville sotilaille aletaan maksaa yhä enemmän, mikä viittaisi kahteen asiaan: sotilaille oli tarvetta sekä linnajärjestelmän kyvyttömyyteen toimittaa pelkän feodaalijärjestelmän puitteissa vaadittua määrää sotilaita. Lisäksi on huomattava, että epäsuorat viittaukset suhteellisen selviin palkkasotilaisiin kasvaa, mitä lähemmäksi vuotta 1165 tullaan. Tästä on osoituksena Vilhelm Cadeen liittyvä merkintä, Flanderin kreivin sekä Henrik II:n välinen sopimus ja maininnat varusteiden kuljettamisesta ja teettämisestä nimenomaan palkkasotilaille.

Tämän ajanjakson osalta näyttäisi siltä, että tilikirjat jättävät myös selviä aukkoja kenttätaistelujen suhteen. Juuri silloin, kun armeija olisi lähdössä liikkeelle, mahdolliset palkkasotilaat näyttäisivät katoavan tilikirjoista. Tämä viittaisi siihen, että heidän kustannuksensa maksettiin sotaretkellä muuta kautta. Lisäksi vain muutamassa tapauksessa vuoden 1164–1165 tilikirjassa viitataan sotilaiden palveluksen kestoon. Tämä on hämmentävää, sillä se viittaisi siihen, että on olemassa jokin yleinen palveluksen kesto, joka on aikalaisille niin yleistä tietoa, että sitä ei ole kannattanut merkitä ylös. Kuitenkin olisi loogista olettaa, että etenkin varsinaisten palkkasotilaiden tapauksessa, kestolla olisi ollut palkan lisäksi yhtä suuri merkitys.

---

²³⁷ PR11, s. 101.

²³⁸ PR11, s. 98.

Tilikirjat, kuten aikaisemmin mainitsin, eivät toisaalta olleet varsinaisia rekrytointilistauksia vaan käsittelevät vain voutien velkaa kuninkaalle.

5. Irlanti – uusi aluevaltaus

Henrik II rantautui Irlantiin lokakuussa 1171. Tapahtumavyvyhti, joka johti tähän, oli alkanut tosin jo paljon aikaisemmin. Irlannin sisäisen valtakamppailun johdosta Leinsterin kuningas Dermot oli ajettu valtaistuimeltaan 1160-luvun loppupuolella. Hän matkusti Henrik II:n luo, joka tuolloin oli Ranskassa, ja pyysi sotilaallista avustusta. Henrik ei suoraan antanut joukkoja, mutta antoi hyväksyntänsä joukkojen keräämiselle Englannista.

Dermot löysi tukea Walesin rajan normanniylimyksiltä, jotka lähtivät tipoittain Dermotin mukaan Irlantiin. Seán Duffy mainitsee, että nimenomaan raja-alueiden läänitysten omaavat olivat innokkaimmin lähdössä, sillä he olivat menettäneet maa-alueita Walesin vastaisissa taisteluissa vuoden 1165 jälkeen.²³⁹ Irlanti tarjosi heille mahdollisuuden tehdä uusia aluevaltauksia.

Matkaan lähti lopulta myös Rikhard Clarelainen (tunnetaan ehkä paremmin nimellä Rikhard Strongbow) vuonna 1170.²⁴⁰ Rikhard oli rikas maanomistaja, mutta joutunut Henrik II:n epäsuosioon tukiessaan kuningas Tapania sisällissodan aikana.²⁴¹ Rikhardille tarjoutui Irlannin myötä mahdollisuus parantaa sukunsa ja itsensä tilannetta. Rikhardista tuli Dermotin yksi pääkumppaneista. Dermot lupasi naittaa hänelle tyttärensä, kunhan Dermot olisi saanut Leinsterin valtaistuimen takaisin.²⁴²

Heidän yhteinen sotaretkensä oli onnistunut, sillä he saivat vallattua Leinsterin takaisin. Ilo jäi lyhytaikaiseksi, sillä hieman yllättäen Dermot kuoli vuonna 1171. Tämä tarjosi Rikhardille teoreettisen mahdollisuuden vaatia itselleen Leinsterin kruunua ohi Dermotin pojan, vaikka kyseiselle vaatimukselle ei ollut laillisia perusteita.²⁴³ Tämä tosin olisi nostanut Rikhardin aseman Henrik II:n rinnalle tittelin perusteella, mikä ei ollut Henrikin mieleen. Kuningas Henrik II näytti muutenkin jäävän paitsi sotaretkestä, sillä Irlanti näytti suurimmaksi osaksi alistuvan muiden normanniylimysten valtaan.

Dermotin kuolema muutti Irlannin poliittista tilannetta ja ajoi Rikhardin sotilaallisesti ahtaalle.²⁴⁴ Täten Henrik sai lopulta hyvän syyn sekaantua Irlannin asioihin. Hän kokosi armeijan ja saapui Irlantiin lokakuun 18. päivä.²⁴⁵ Gerald Walesiläinen mainitsee, että armeija koostui 500 asemiehestä, ratsumiehistä sekä jousimiehistä.²⁴⁶ Ilmeisesti pelkkä Henrikin ja hänen sotajoukkonsa läsnäolo sai tilanteen tasoittumaan.

---

²³⁹ Duffy, s. 138.

²⁴⁰ Warren 2000, s. 199.

²⁴¹ Frame, s. 14.

²⁴² Warren 2000, s. 199.

²⁴³ Warren 2000, s. 206. Frame mainitsee, että Dermotin poika olisi ollut äpärä ja täten mahdollisesti sopimaton kuninkaaksi. Frame, s. 16.

²⁴⁴ Cambrensis, s. 216. Frame, s. 16.

²⁴⁵ Warren 2000, s. 194.

²⁴⁶ Cambrensis, s. 229. Kronikoitsija tosin mainitsee, että Henrik II olisi rantautunut Irlantiin vasta vuonna 1172, vaikka todellinen ajankohta oli syksyllä 1171.

Irlannin ylikuningas (high king) Rory oli ainoa, joka ei tässä vaiheessa suostunut tunnustamaan Henrikin asemaa.²⁴⁷

Kaikesta huolimatta normanneille jäi kaksi aluetta pohjoisessa ja loput jäivät rauhaan. Rikhard sai pitää Leinsterin, mutta ei Dublinia, Waterfordia tai Wexfordia. Ne jäivät Henrikille itselleen.²⁴⁸ Lisäksi Henrik II antoi entisen kuningaskunnan, Meathin, Hugh Lacylaiselle. W. L. Warrenin mukaan tämän tarkoituksena oli rajoittaa Rikhard Clarelaisen valtaa.²⁴⁹

Henrikin suhtautuminen Irlantiin oli kaksijakoinen ja hänen motiiveistaan on oltu eri mieltä. Henrik II:n sotaretki Irlantiin syksyllä 1171 ei ollut itsestään selvyys vaan lopulta monen asian summa. W. L. Warrenin mukaan Henrik lähti Irlantiin lopulta hieman vastahakoisesti ja epäonnisten tapahtumien seurauksena.²⁵⁰

Frame puolestaan korostaa omassa analyysissään, että Henrikille kyse oli oman valta-asemansa säilyttämisestä. Duffy puolestaan on tuonut esille kronikoitsijoiden näkemyksiä Henrikin Irlannin sotaretkestä, joista osa on varsin kriittisiä ja kyseenalaistavat Henrikin oikeuden sekaantua Irlannin asioihin.²⁵¹ Nämä kaikki ovat jälkikäteistä tulkintaa. Henrikin todellinen ongelma oli se, että hänen vasallinsa oli saavuttamassa liian korkeaa valta-asemaa Irlannissa.

Irlanti ja Henrikin tai hänen poikansa sinne suuntautuneet retket muodostavat erilaisen kokonaisuuden lähdemateriaalin suhteen verrattuna esimerkiksi Walesin sotaretkiin. Tilikirjat paljastavat Irlannin sotaretkien valmisteluista jopa yllättävän paljon tietoa verrattuna siihen, kuinka vähän tilikirjat pystyvät kertomaan meille Kanaalin yli suuntautuneista retkistä. Todennäköisin syy tälle on se, että mantereella Henrikillä oli muita alueita, joihin hän pystyi tukeutumaan muonan ja muiden tarvikkeiden suhteen. Irlannissa oli normannialueita entuudestaan, mutta mikään niistä ei ollut Henrik II:n hallinnassa.

Henrikin rantautuminen Irlantiin tapahtui erittäin lähellä tilivuoden päättymistä. Valmistautuminen on toki varmasti aloitettu hyvissä ajoin, sillä armeijan kerääminen, sen varustaminen, kuljettaminen ja muonittaminen ei suinkaan ole ollut helppo juttu. Henrik viipyi Irlannissa noin puoli vuotta ja ilmeisesti tänä aikana armeijaa on huollettu ainakin joltain osin Englannista käsin. Englannista on lähetetty niin kirveitä kuin muonaa ja myllyjä.²⁵²

---

²⁴⁷ Cambrensis, s. 230–231. Warren 2000, s. 200–201.

²⁴⁸ Frame, s. 23.

²⁴⁹ Warren 2000, s. 200. Robin Frame mainitsee, että antamalla Meathin Hugh Lacylaiselle, Henrik pystyi suojelemaan Dublinia paremmin mahdollisilta Rory O'Connorin hyökkäyksiltä. Frame, s. 23.

²⁵⁰ Warren 2000, s. 206.

²⁵¹ Duffy, s. 138–140.

²⁵² Esim. PR17, s. 2.

Kyseessä oli iso urakka, sillä tilikirjat ovat täynnä merkintöjä, joissa muonaa ja muita tarvikkeita on kuljetettu Englannista Irlantiin.²⁵³ Tästä löytyy mainintoja melkein jokaisen voutikunnan kohdalla erityisesti tilivuoden 1170–71 kohdalla, mutta myös seuraavien kahden vuoden tilikirjan kohdalla.²⁵⁴ Valitettavasti ruokien ja muiden vastaavien tarvikkeiden perusteella on hankala sanoa mitään joukon todellisesta koosta ja siitä, keistä se oikeastaan koostui.

Sotaretken järjestelyistä tiedämme ainoastaan sen, että kuningas keräsi kilpiveroa vasalleiltaan. Täten oletusarvona on, että varsinaisia feodaaliritareita ei juurikaan liene ollut retkellä mukana. Poikkeuksena tähän lienevät kuninkaan oma seurue sekä muiden Englannin johtohahmojen omat seurueet. Kilpiveron keräämistä Irlannin sotaretkeä varten ei kuitenkaan ollut mahdollista tehdä hirveän paljon ennen varsinaista retkeä, sillä tilanne kehittyi lopulta nopeasti. Tämä heijastuu myös tilikirjoihin, sillä vielä useiden vuosien päässä monissa kreivikunnissa esiintyy otsikko ”scutage Hybernia”, jonka alla on lueteltu ne velalliset, jotka eivät ole vielä maksaneet omaa osuuttansa kilpiverosta.

Tämä viittaisi siihen, että Henrikin oli tarkoitus käyttää palkkasotilaita. On oletettavaa, että Henrik käytti palkkasotilaita täydentämään armeijaansa, mutta harmillisesti palkkasotilaita ei mainita eksplisiittisesti tämän aikakauden tilikirjoissa. Muutamia viitteellisiä mainintoja voidaan havaita.

Selvin maininta löytyy Lontoon ja Middelsexin alueelta, jossa kolmikolle Vilhelm Ralfinpojalle, Robert Mantellille, Gervasius Cornhilliläiselle ja Ralf Britonille on maksettu yhteensä £78 18 s 6 p kompensationsa 163 palkkasotilaille vaatteista.²⁵⁵ Merkinnän mukaan palkkasotilaat ovat olleet Irlannissa kuninkaan mukana. Palkkasotilaiden palkkioista tai kuljetuksesta ei kuitenkaan ole minkäänlaisia mainintoja. Kulun on hyväksynyt Rikhard Lucilainen, joten todennäköisesti kuningas on ollut jo muualla. On myös mahdollista, että vaatteet on lähetetty jälkikäteen jonkin muun kuorman mukana.

Toisaalta vaatteiden hinta on yllättävän kallis, puoli puntaa per henkilö, joten voisi olettaa, että kyseessä on hieman paremmat vaatteet tai ehkä jopa jonkinsortin suojavaatetusta. Maksun tehneet henkilöt ovat olleet mukana kuninkaan hallinnossa, mutta ei tänä vuonna ainakaan missään virallisessa virassa vaan enemmänkin kuninkaan luotettuja.

Devonshiren kohdalta löytyy yksi maininta, jossa arkkipiispa Adan kanssa Irlantiin on kuljetettu kahdeksalla aluksella 20 ritaria ja viisi ase miestä. Paikallinen vouti ei ole maksanut sotilaiden palkkioita vaan vain heidän kuljetuksensa kuninkaan käskystä. Itse asiassa samassa merkinnässä on myös maininta siitä, että viidelle

---

²⁵³ PR18, s.48; PR18, s. 103–104.

²⁵⁴ Kulujen esiintyminen tietyn vuoden PR:n kohdalla ei automaattisesti takaa, että kulu on syntynyt juuri sinä vuonna. Esimerkiksi kapinan aikana osa voudeista ei osallistunut auditointeihin vaan kyseisten vuosien aikana nousseet asiat siirrettiin seuraavalle vuodelle.

²⁵⁵ PR18, s. 144.

asemiehelle on maksettu 30 päivän edestä 56 s ja 3 p.²⁵⁶ Lisäksi Devonshiren kohdalla on myös maininta, että eräs vouti on kustantanut Vilhelm Aldelininpoika ja hänen seurueensa kuljetuksen Irlantiin Rikhard Lucilaisen käskyn mukaisesti.²⁵⁷ Vilhelmiä ei kuitenkaan voi laskea palkkasotilaaksi vaan hän on omistanut maata Hamptonshirestä.²⁵⁸

Sen sijaan tilivuoden 1172–73 kohdalla mainitaan henkilö nimeltä Johannes Tracepurcel, jolle on maksettu 31 s 8 d ollessaan kuninkaan palveluksessa Irlannissa.²⁵⁹ Maksu on merkitty Hamptonshireen. Summa ei ole järin iso, mutta Tracepurcelia ei löydy myöhemmistä eikä aikaisemmista tilikirjoista. Täten valitettavasti koko henkilö jää hieman hämärän peittoon. Kyseessä on ehkä jälkikäteen kiitos palveluksista.

Tilikirjojen merkinnöistä ei paljastu, ovatko tavarat kuljetettu ensin Englannin länsiosiin, esimerkiksi Bristoliin, josta Henrik itse lähti, vai ovatko tavarat lähteneet suoraan voutikunnan alueelta laivoilla kohti Irlantia. Se, mikä käy kuitenkin ilmi, on se, että merimiehille on maksettu palkkiota 15 päivän ajalta melkein poikkeuksetta.²⁶⁰ Maksut liittyvät melko varmasti ruoka- ja muiden hyödyketavaroiden kuljetuksiin, vaikka itse merkintä ei sitä paljastaisikaan. Yhteys on kuitenkin pääteltävissä, sillä merkinnät seuraavat pääsääntöisesti toisiaan.

Merimiesten ja laivojen osalta maksut on kirjattu samojen kreivikunnan alueiden yhteyteen, mistä ruokatavarat ovat lähteneet. Tämä herättää kuitenkin pientä epäilystä siitä, lähtikö oikeasti jokaisen kreivikunnan alueelta oma laiva Irlantiin vai toimiko joku tai jotkut satamat koontipaikkoina. Oletettavasti niiltä alueilta, joilta ei ollut meriyhteyttä, esimerkiksi Warwickshiren ja Leicestershiren kreivikunta, on tavarat viety ensin meren rannalle ja siitä Irlantiin. Muiden kreivikuntien kohdalla tilanne on toinen. Mielenkiintoinen huomio on se, että joidenkin tarvikkeiden suojaksi on laitettu mukaan myös yksi tai useampi asemies.²⁶¹ Tämänkään osalta mitään selvää logiikka ei tunnut olevan. Asemies on tuskin ollut varsinainen palkkasotilas vaan joku paikallinen, joka on toiminut turvamiehenä ja varmistanut tarvikkeiden perille pääsyn.

Ensimmäisten kuljetusten osalta olisi luontevaa, että ne ovat seuranneet tiiviisti armeijan reittiä eli ensin Bristoliin ja sieltä meren yli. Ruokatarvikkeita on lähetetty parin eri tilivuoden aikana, mikä tarkoittaa sitä, että välttämättä samaa reittiä ei olisi tarvinnut käyttää. Mitään selvää satamakaupunkia ei löydy ainakaan merkintöjen perusteella, vaan merkinnät ovat jakautuneet suhteellisen tasaisesti.

---

²⁵⁶ PR19, s. 143.

²⁵⁷ PR19, s. 143.

²⁵⁸ PR18, s. 81.

²⁵⁹ PR19, s. 56.

²⁶⁰ Esimerkiksi PR17, s. 2.

²⁶¹ Esim. PR17, s.91.

Merkintöjen yhtenäisyys tosin kummastuttaa. Merimiehille ja laivojen käytöstä on maksettu 15 päivän edestä. Oletettavasti kyse on jonkinsortin oletuskustannuksista. Maksussa on todennäköisesti huomioitu myös mahdolliset tuuliolosuhteet, jotka saattoivat muuttua äkillisesti ja täten estää matkustamista. Nimittäin Henrikin oma matka kesti vain vajaa päivän, kun hän lähti Englannin itäosista kohti Irlantia.²⁶² Laivojen miehistöä ei voida pitää palkkasotilaana, sillä ei ole todisteita siitä, että he osallistuivat sotatoimiin. Kuninkaalla ei varsinaisesti ollut omaa laivastoa vaan kuljetus tapahtui aluksilla, jotka olivat suunniteltu ensisijaisesti kaupankäyntiin.

On mielenkiintoista, että näinkin ison sotaretken osalta varsinaiset sotilasjoukot jäivät tilikirjoissa näkymättömiin. Kenties kyse on siitä, että Irlannin sotaretken osalta voudeilla ei ollut samanlaista merkitystä kuin aikaisemmin. Heidän piti huolehtia siitä, että varusteita päätyy rannikolle ja siitä Irlantiin, mutta varsinaiset sotilaat olivat kuninkaan itsensä vastuulla.

---

²⁶² Eyton 1878, s. 163.

6. Kaikki vastaan yksi – Henrikin poikien kapina 1173–1174

Henrik II vastaan noussut kapina oli monen asian summa. Useasti mainitaan, että kyseessä oli nuoremman Henrikin tyytymättömyys siihen, että hän ei saanut asemaansa vastaavia vastuita. Hänet oli nimitetty isänsä seuraajaksi ja kruunattu kuninkaaksi vuonna 1170, mutta hänellä ei ollut omaa aluetta hallittavanaan, kuten esimerkiksi veljellään Geoffreyllä oli Bretagne. Nuoremman Henrikin tyytymättömyys on kuitenkin vain osa palapeliä, sillä Henrikillä oli paljon vastustajia, jotka odottivat vain sopivaa tilaisuutta.²⁶³

Nuoremman Henrikin tukijoina oli varsin nimikkaita henkilöitä: Ranskan kuningas, Flanderin kreivi, Skotlannin kuningas, Robert Leicesteriläinen (Leicesterin kreivi), Hugh Bigod (Chesterin kreivi), Blois'n kreivi, Boulognen kreivi sekä muita pienempiä ylimyksiä niin Englannissa kuin mantereella.²⁶⁴ Lisäksi kuningatar Eleonoora, Henrik II:n vaimo, oli asettunut poikiensa puolelle. Vastustajien ollessa sekä sisäisiä, että ulkoisia Henrik ei voinut luottaa kaikkiin sotilaisiin feodaalivelvollisuuksien puitteissa, joten ulkoiset sotilaat, palkkasotilaat toivat kaivattua täydennystä. W.L. Warren korostaa omassa analyysissään sitä, että Henrikin omat toimet hallinnon uudistamisessa niin voutien kuin muiden oikeuksien osalta oli varmasti joissakin vanhemmissa aatelistisperheissä aiheuttanut tyytymättömyyttä, sillä se oli kaventanut heidän valtaansa.²⁶⁵

Vuoden 1173–74 tapahtumia tarkasteltaessa on hyvä pitää kirkkaana mielessä, että kyse oli laajemmasta sodankäynnistä, joka kosketti Henrikin kaikkia alueita. Tärkeimmät taistelutantereet olivat kuitenkin Normandia ja Englanti.²⁶⁶ Henrik itse vietti suurimman osan sodasta mantereella ja jätti Englannin pääasiassa ylituomari Rikhard Lucilaisen ja muiden johtavien vasallien vastuulle.²⁶⁷ Vaikka mantereen ja Englannin tapahtumat kietoutuivat yhteen niin ihmisten maanomistusten kautta kuin läheisten yhteyksien (varsinkin Normandian ja Englannin), erilliset hallinnot mahdollistavat sen, että voimme käsitellä Englantia suurimmaksi osaksi myös omana tapahtuma-alueenaan.

Vuosien 1172–1175 tilikirjoja vaivaa tämän tutkimuksen kannalta sama ongelma kuin aikaisemmin käsiteltyjä ajanjaksoja. Monet sotilaat jäivät nimettömäksi eikä heidän palveluksen kestoa ole kirjoitettu tilikirjoihin ylös. Tilikirjoista käy myös ilmi, että ihan kaikki alueet eivät olleet tänä ajanjaksona auditoinnin kohteena enemmän tai vähemmän tilanteen kaaottisuudesta johtuen.²⁶⁸

---

²⁶³ Warren käy läpi lyhyesti sodan taustoja nuoremman Henrikin näkökulmasta. Hän on myös lyhyesti selostanut, mitä muutamat nuoremman Henrikin tukijat toivoivat saavuttavansa. Warren 2000, s. 117–118 ja 121–123.

²⁶⁴ Newburgh, s. 171.

²⁶⁵ Warren 2000, s. 124.

²⁶⁶ Warren 2000, s. 125.

²⁶⁷ Rikhard oli jäänyt ainoaksi ylituomariksi Robert Leicesteriläisen kuoltua vuonna 1168. Warren 2000, s. 261.

²⁶⁸ Alueiden kohdalla tilikirjoissa on tästä merkintä. Näihin kuuluu Yorkshire, Carlisle sekä Kent. PR20, s. 1 ja 107.

6.1 Englannin ja mantereen välistä liikehdintää

Walesin sotaretkien aikana tilikirjat paljastavat Henrikin käyttäneen mantereelta lähtöisin olevia palkkasotilaita. Tilikirjojen perusteella ei voida varmuudella sanoa, mistä päin manteretta he olivat. Aikaisemmissa tutkimuksissa on hahmoteltu, että erityisesti Flanderin sekä nykyisen Alankomaiden alue että Bretagne olisivat olleet erityisen otollisia.

Kapinan aikana Flanderin kreivi oli kuitenkin asettunut Henrikiä vastaan, millä lienee ollut vaikutusta rekrytointiin. Henrik tuli tunnetuksi palkkasotilaiden käytöstä ja esimerkiksi Jacques Boussard on löytänyt nimenomaan kapinan ajalta 6000–7000 palkkasotilasta tilikirjojen riveiltä.²⁶⁹ Lisäksi Roger Hovdeniläisen kronikassa mainitaan, että Henrikillä olisi ollut brabantilaisia jopa 20 000.²⁷⁰ Määrä on epäilemättä liioiteltu, mutta ei ole epäilystä, etteikö Henrik olisi tukeutunut heihin. Suurin osa heistä näyttää olleen kuninkaan mukana vain mantereella.

Tätä taustaa vasten on ihmeellistä, että kapinan aikana eksplisiittisiä mainintoja todellisista palkkasotilaista löytyy vain muutamia. Merkintöjen eksplisiittinen puuttuminen ei tarkoita sitä, etteikö palkkasotilaita olisi ollut, kuten muissa tilanteissa olemme huomanneet. Tilikirjojen merkinnät paljastavat kolme erilaista ”kansallisuutta” palkkasotilaiden joukoista: flaamilaisia, brabantilaisia sekä walesiläisiä. Näihin liittyvät merkinnät löytyvät tosin vain vuoden 1173–1174 tilikirjasta eli viittaisivat kapinan loppupuolelle.

Hamptonshiren vouti on maksanut yhdelletoista laivalle, jotka on kuljettanut brabantilaisia sekä flaamilaisia Robert Puherin sekä Petrus Picotin vartioimana.²⁷¹ Merkintä ei paljasta, mihin heitä kuljetettiin: mantereelle vai Englantiin. Kyseisessä kuljetuksessa olleet flaamilaiset ovat todennäköisesti olleet palkkasotilaita, jotka ovat osallistuneet sotatoimiin kuninkaan vastustajien joukoissa.²⁷² Vuoden 1173–1174 tilikirjassa nimittäin viitataan muutamassa merkinnässä flaamilaisiin, jotka olivat nousseet maihin itäisessä Englannissa kesällä 1174.²⁷³ Täten on todennäköistä, että kyseisessä kuljetuksessa olleet flaamilaiset kuuluvat juuri tähän joukkoon. Sotatoimien päätyttyä flaamilaiset lähetettiin takaisin mantereelle.

Keitä olivat Robert Puher ja Petrus Picot? Robert Puher (tunnetaan myös le Poer) on kuulunut Henrik II:n talouteen eli ollut hänen seurueensa ritari. Hän on ollut Henrik II:n mukana Irlannissa jo vuonna 1171, minkä jälkeen hän on saanut Henrik II:lta Waterfordin alueen hallittavaksi. Aikaisemmissa tilikirjoissa Robert puolestaan löytyy pohjoisen alueilta Northumberlandista ja Yorkshirestä. Juuri ennen kapinaa hän näyttäisi saaneen pienen maa-alan Yorkshiren kreivikunnan alueelta.²⁷⁴ Kiinnostavampi merkintä on kuitenkin se, että hän on yhdessä Roger Herlebegan ja Madihin kanssa saattanut kuningasta. Tästä hyvästä

---

²⁶⁹ Prestwich, M 1999, s. 149.

²⁷⁰ Howden, s. 384.

²⁷¹ PR20, s. 135.

²⁷² Henrikin vastustajiin kuului Flanderin kreivi, joten flaamilaisten näkyminen Englannin maaperällä ei ole yllättävää.

²⁷³ PR20, s. 63; PR20, s. 38.

²⁷⁴ PR17, s. 63.

vouti on heille korvannut £15.²⁷⁵ Merkinnästä ei paljastu, mistä oikein oli kyse. Oletettavasti Robert Puherin lisäksi mainitut miehet ovat myös kuuluneet kuninkaan seurueeseen.

Petrus Picot löytyy myös toisesta merkinnästä saman vuoden tilikirjasta. Hamptonshiren vouti on maksanut hänen seurassaan olleille 27 asemiehelle, joilla on ollut rautapaidat ja hevoset.²⁷⁶ Lisäksi vouti on maksanut kolmelle ritarille, jotka ovat olleet Petruksen seurassa, yhteensä 60 s.²⁷⁷ Tilikirjassa laivamatka on sijoitettu vasta ritareiden maksun jälkeen, mutta tämä ei vielä varmuudella paljasta, missä järjestyksessä kulut ovat syntyneet. Todennäköisesti laivamatka on viimeisin syntyneistä kuluista, sillä on epätodennäköistä, että Petrus ja Robert olisivat palanneet heti takaisin. Sotatoimet Englannissa olivat tuolloin jo ohi. Myöhemmin Petrus Picot löytyy vuoden 1182–1183 tilikirjasta, jossa hän on muun muassa valvonut vallihaudan rakentamista Southamptonshiressä.²⁷⁸

Petruksen suku ja tausta jää hieman hämärän peittoon. Selvää on, että Petrus on ollut ylempiarvoinen, sillä hänellä on ollut mukanaan useampia sotilaita ja hänelle on myös annettu vajaan kymmenen vuoden päästä uusi luottotehtävä. Tämän pidemmällä ei näiden lähdemateriaalien osalta kuitenkaan näytä pääsevän. On mahdollista, että Petrus on mahdollisesti nottinghamshireläiseen Picot-sukuun.²⁷⁹ Tilikirjoissa esiintyy useampana vuonna toinen Picot, Ralf, joka on toiminut Kentin voutina.²⁸⁰ Mikään ei kuitenkaan näytä linkittävän Ralf Picotia Petrukseen.

Toinen merkintä, jossa selvästi viitataan mantereelta tulleisiin sotilaisiin, koskee brabantilaisia, joille on maksettu 30 puntaa Wallingfordin alueella.²⁸¹ Brabantilaiset ovat todennäköisesti olleet Henrikin omassa palveluksessa ja liikkuneet kuninkaan mukana hänen käydessään Englannissa kesällä 1174. Oletettavasti he olisivat myös poistuneet kuninkaan mukana syksyn tullessa, mihin merkintä viittaisi. Emme pysty varmuudella sanomaan, kuinka monta heitä on ollut tai kuinka pitkään he todellisuudessa olivat. Mikäli heille olisi maksettu 2 d päivässä 30 päivän ajan, määrä olisi 120 sotilasta.²⁸² Kuningas nimittäin saapui heinäkuun alussa 1174 Englantiin ja lähti takaisin mantereelle jo elokuun alkupuolella.²⁸³

Näiden merkintöjen lisäksi pystymme havaitsemaan tilikirjoista walesiläisten liikkeitä. He taistelivat kuninkaan joukkojen tukena. Pari vuotta ennen kapinan alkamista Irlannin tilanteen pakottamana Henrik

---

²⁷⁵ PR17, s. 79.

²⁷⁶ PR20, s. 132. Summaa ei ole kokonaisuudessaan mainittu. Ilmeisesti se on kulunut pois.

²⁷⁷ PR20, s. 132.

²⁷⁸ PR29, s. 140.

²⁷⁹ Hänestä ei ole mainintaa Nottinghamin kohdalla tilikirjoissa. Robert Mellors on maininnut Picot-suvun pitäneen hallussa Ratclifen ja Kingstonin kyllä vastineeksi kuninkaan haukoista huolehtimisesta. Mellors 2010.

²⁸⁰ PR6, s. 53.

²⁸¹ PR20, s. 88.

²⁸² Päiväpalkka on oletus, sillä tällä aikakaudella on havaittavissa muutoksia päiväpalkoista. Myöhemmissä luvuissa osoitan, että esimerkiksi ritarin päiväpalkka saattoi olla 8 d tai 12 d. Asemiehen päiväpalkka Walesin kampanjoiden yhteydessä oli 1 d, mutta tähän aikaan se näyttäisi ainakin joissakin tilanteissa olleen jopa 2 d.

²⁸³ Eyton 1878, s. 179–183.

II:n ja Walesin ruhtinaiden suhteiden osalta oli tapahtunut radikaalimpi muutos parempaan suuntaan. Vihollisuus oli vaihtunut yhteisymmärrykseen ja lopulta myös yhteistyöhön, mikä näkyy myös siinä, että kapinan aikaisissa tilikirjoissa esiintyy Gwyneddin ja Deheubarthin päälliköitä: Dafydd Gwyneddiläinen ja Rhys Deheubarth.²⁸⁴ Hyvät suhteet Walesin ruhtinasiin tarjosi kuninkaalle oivan varaston sotilaita.

Valitettavasti tilikirjat eivät valaise, kuinka paljon walesiläisiä lopulta taisteli kuninkaan joukoissa. Walesiläisistä ei ole sodan ensimmäisen puolen vuoden aikana tilikirjoihin jäänyt merkintöjä vaan merkinnät esiintyvät vasta vuoden 1173–74 tilikirjassa. Näyttäisi siltä, että walesiläisillä ei ollut sotilaallisessa mielessä erityisen merkittävää vaikutusta Englannin taisteluihin. Heitä ei näy mainitun muiden taistelujen yhteyksissä.²⁸⁵ Sen sijaan Rhys ja hänen mukanaan olleita walesiläisiä on lähtenyt vuoden 1174 aikana Henrik II:n mukana Ranskaan ja osallistuneet Rouenin piiritykseen.²⁸⁶

Walesiläisten luokittelu palkkasotilaiksi on hieman kyseenalaista. Rhysille ja hänen mukanaan olleille walesiläisille on maksettu korvauksia esimerkiksi matkustuksesta, mutta varsinaista palkkaa heille ei näytetä maksaneen tilikirjojen mukaan. Jälleen taustalla voi olla hyvinkin se, että palkkakulut eivät menneet voutien kautta sekä se, että heidän suurempi panoksensa oli mantereella, jolloin kulut eivät näkyisi Englannin tilikirjoissa. Vaikka Henrik oli virallisesti ottanut Rhysin mieheks, oli walesiläiset silti suurimmaksi osaksi ulkopuolisia konflikteille. Palkkasotilaista heidät erottaa se, että heidän toimeentulonsa ei riippunut sotimisesta. Osallistumisessa ja Henrikin auttamisessa varsinkin Rhysin kohdalla oli kyse suhteiden hoitamisesta.

Walesin raja-alueen (etenkin Shropshire ja Herefordshire) merkitys sotilaallisena painopisteenä putoaa kapinan aikana. Taistelut keskittyivät muualle. Tilikirjojen merkintöjen perusteella on kuitenkin selvää, että raja-alueella oli miesvoimaa, jota pystyttiin siirtämään mantereeseen lisäksi muualle Englantiin. Raja-aluetta oli selvästi pidetty hyvin miehitettyinä. Tilikirjat paljastavat Walesin rajalta lähetetyn paljon sotilaita niin Kanaalin yli kuin myös sitten Rikhard Lucilaisen johtamaan armeijaan Leicesterissä. Tämä herättää huomiota ja kysymyksen siitä, oliko näissä joukoissa walesiläisiä? Merkintöjen kirjaimellisella tulkinnalla näin ei vaikuttaisi olevan, mutta silti herää pieni epäily.

Mantereelle on lähetetty pari joukko-osastoa: Herefordshirestä ja Shropshirestä. Herefordshiren alueelta, jossa voutina on toiminut Gilbert Pipard, on lähetetty 100 ase miestä Normandiaan.²⁸⁷ Merkinnässä korostetaan, että kyseiset asemiehet olivat peräisin Walesin rajamailta. Merkintä viittaisi siihen, että kyseiset asemiehet eivät suinkaan olleet walesiläisiä vaan sotilaita, jotka olivat olleet Walesissa esimerkiksi

---

²⁸⁴ Dafydd Gwyneddiläinen oli Owainin poika ja seuraaja. Henrik oli tehnyt Rhysistä Walesin eteläisemmän alueen ylituomarin, justiciar 1170-luvun alkupuolella. Latimer 2015, s. 167.

²⁸⁵ Latimer mainitsee, että Rhys on osallistunut Tutburyn linnan piiritykseen Staffordshiressä, mutta tätä ei pysty päättelemään pipe rollien perusteella. Latimer 2015, s. 168.

²⁸⁶ PR20, s. 121. Hosler kertoo enemmän, miten Henrik II käytti walesiläisiä Rouenin vapauttamiseen. kts. Hosler 2005.

²⁸⁷ PR19, s. 38–39.

miehittämässä linnoja. 100 sotilasta on iso määrä, mikä tarkoittaa sitä, että heidät on kerätty useammasta eri linnasta. Saman aikakauden muista merkinnöistä paljastuu isoimmissakin linnoissa olleen kerralla vain 10–20 ase miestä.²⁸⁸

Walesin rajan läheisyydestä, tällä kertaa Shropshirestä, on lähetetty 80 ase miestä Kanaalin yli. Heille on maksettu yhteensä neljä puntaa kuudelta päivältä Rikhard Lucilaisen käskystä.²⁸⁹ Kyseistä osastoa ei löydy muiden alueiden merkinnöistä, mikä laittaa miettimään, kuka on kustantanut loput matkasta. Merkinnästä ei paljastu, minne päin manteretta he olivat matkalla muuta kuin se, että he olivat matkalla kuninkaan luokse. Kuusi päivää lieenee tässä oletusarvoinen matkustusaika, vaikka lievästi optimistinen. Merellä vaikuttaneet tuulet saattoivat nimittäin venyttää matkantekoa pitkäksi.²⁹⁰

Se, että kummassakin tapauksessa sotilaille on maksettu jonkin verran ja että heidät on ylipäänsä lähetetty Kanaalin yli, viittaisi siihen, että kyseessä ei ollut ainakaan feodaalipohjaisia joukkoja. He olivat sotilaita, jotka pystyttiin irrottamaan toiselta alueelta ja lähettämään toiselle, mikä viittaisi siihen, että kyseessä oli melko varmasti jonkinasteisia palkkasotilaita. Selvää on, että heillä on laskettu olleen jonkinlainen erityinen hyöty, mitä he pystyisivät tuomaan mantereen taisteluihin ja minkä takia on nähty vaivaa kuljettaa heidät meren yli. Tämä voisi hyvin viitata walesiläisiin.²⁹¹

Lontoon ja Middlesexin kreivikunnan alueelta löytyy harvinainen merkintä vuoden 1173–74 tilikirjasta. Merkinnässä alueen vouti on maksanut Miles Coganilaisen ja Miles Bretiläisen sekä heidän mukanaan tulleen 166 asemiehen ylläpidon.²⁹² Joukkio oli merkinnän mukaan tullut Kanaalin yli ja 166 asemiehen mainitaan olleen rajamailta ("de Marchia").

Gerald Walesiläinen (Giraldus Cambrensis) mainitsee, että Miles Coganilainen on ollut Rikhard Clarelaisen mukana Irlannissa ja osallistunut muun muassa Dublinin valtaamiseen.²⁹³ Hän on todennäköisesti kuninkaan kutsusta saapunut Englantiin tai Ranskaan. Tarkkoja tietoja hänen liikkeistään ei ole lukuun ottamatta edellä mainittua merkintää sekä Sussexin kohdalla olevaa toita merkintää. Saman vuoden tilikirjassa nimittäin Sussexin vouti on maksanut £4 Mileksen ja hänen mukanaan olleiden sotilaiden ja ase miesten matkasta Kanaalin yli.²⁹⁴ Kapinan jälkeen hän on ilmeisesti asettunut takaisin Irlantiin, sillä

---

²⁸⁸ Palaan lukuihin tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

²⁸⁹ PR19, s. 107.

²⁹⁰ Esimerkkinä esimerkiksi Flanderin kreivi seuraavan vuonna ja Henrik II Irlannissa.

²⁹¹ Hosler ei ota kantaa kyseisiin joukkoihin, mutta argumentoi artikkelissaan, että Henrik tiedosti walesiläisten arvon strategisessa mielessä ja osasi käyttää heitä. Hosler 2005, s. 39.

²⁹² PR20, s. 8.

²⁹³ Cambrensis, s. 214. Gerald myös mainitsee, että Miles olisi toiminut valtaamisen jälkeen Dublinin konnetaabelina. *ibidem*, s. 215. Latimer mainitsee, että Miles olisi saapunut Irlantiin Rikhard Gilbertinpojan (Rikhard fitzGilbert) kanssa. Latimer 2015, s. 174.

²⁹⁴ PR20, s. 118.

Robin Frame mainitsee kuninkaan antaneen hänelle ja Robert Tapaninpojalle (Robert fitzStephen) Corkin kuningaskunnan osana Irlannin uudelleenjärjestelyitä.²⁹⁵

6.2 Linnojen miehitys

Tilikirjojen kuluista päätellen on selvää, että sotilaallinen voima keskittyi miehittämään ja varustamaan linnoja. Sotaa ei kuitenkaan voitettu linnoja valtaamalla vaan kenttätaisteluissa. Linnat tarjosivat tukikohdan, jota kautta hyökätä ja puolustautua. Jokaisen kreivikunnan kohdalla on jotain linnaa varustettu erilaisilla muonatarvikkeilla, sotilailla tai vaihtoehtoisesti tehty jonkinlaisia korjaustöitä. Tilikirjoissa näkyy pääsääntöisesti vain kuninkaan tai hänen edustajansa suorassa hallinnassa olevat linnat. Yhteen, hyvin rakennettuun linnaan ei periaatteessa tarvinnut puolustamaan kuin vain kourallinen sotilaita: linnan arkkitehtuurillinen suunnittelu oli linnan pääasiallinen suoja. Rauhan aikana linnassa ei välttämättä tarvinnut olla kuin vain siviiliväestöä ja maksimissaan 1–2 vartijaa.

Vähemmän yllättävästi kulut kasaantuvat niille alueille, jotka nousivat sodan aikana keskeisiksi. Näihin alueisiin kuuluu Norfolk ja Suffolkin kreivikunta, Northamptonshire, Warwickshire, Leicestershire, Canterbury ja Huntingdonshire. Hugh Bigod'n (yhden kapinallisista) läänitykset sijaitsivat Norfolk ja Suffolkin seudulla.²⁹⁶

Northamptonshire ja Warwickshire sijaitsevat Leicestershiren eteläpuolella. Leicester oli puolestaan toisen kapinallisen Robertin ydinaluetta. Sen sijaan Leicestershirestä pohjoiseen on paljon vähemmän merkintöjä. Ilmeisesti tässä tapauksessa joukkoja on keskitetty kauemmaksi pohjoiseen vastaamaan Skotlannin kuninkaan hyökkäykseen. Pohjoisesta nousee esille Carlislen linna sekä Northumberlandin alue. Pohjoisen osalta tosin ongelma on se, että alueiden voudit eivät osallistuneet tämän ajanjakson osalta kaikkina vuosina auditointiin johtuen kriisitilanteesta. Kun he ovat jälleen palanneet auditoinnin piiriin, kulut on merkitty vain yhdeksi köntäksi.

Norwichin linnaa ja saman kreivikunnan alueelta myös Orefordin sekä Waltonin linnoja on vahvistettu heti alusta lähtien oletettavasti tukemaan alueen puolustusta ja varautumaan hyökkäykseen.²⁹⁷

Mielenkiintoisesti alueelle on lähetetty sotilaita ja varusteita myös muista läheisistä kreivikunnista.

Mildenhallin vouti on tilikirjan mukaan lähettänyt Norwichiin viisi ritaria 34 päivän ajaksi ja maksanut heille 113 s 4 d.²⁹⁸ Colchesteristä on lähetetty puolestaan neljä ritaria Waltonin linnaan 20 päivän ajaksi ja vouti on maksanut heille £4.²⁹⁹ Erikoista näissä kahdessa merkinnässä on se, että ritareiden päiväpalkaksi

---

²⁹⁵ Frame, s. 26; Cambrensis, s. 219.

²⁹⁶ Warren 2000, s. 67–68.

²⁹⁷ PR19, s. 117–118.

²⁹⁸ PR19, s. 132.

²⁹⁹ PR19, s. 113.

saadaan 8 d (Norwich) ja 12 d (Walton). Mikään ei kuitenkaan viittaa siihen, että heidän varustuksensa olisi eronnut toisistaan.

Vuoden 1172–1173 tilikirjassa ritareiden määrää Orfordissa ei ole mainittu, mutta heille on maksettu yhteensä £87 6 s 8d.³⁰⁰ Lisäksi Orfordin linnan osalta löytyy vielä erillinen maksu, jossa on maksettu vain £6 13 s 4 d ritareille ja asemiehille.³⁰¹ Seuraavana vuonna Norfolkkin ja Suffolkin alueen vouti on maksanut Orefordin linnassa olleille 20 ritarille yhteensä £20. Tällä kertaa tosin mainitaan, että maksu on mennyt Barth Glanvilleläisen kautta.³⁰²

Jo ilman näitä lisäyksiä kaikissa kolmessa linnassa, Norwich, Walton ja Orford, on ollut suhteellisen paljon sotilaita. Tosin mitään merkinnöistä ei pysty ajoittamaan kunnolla, joten kovinkaan tarkkoja laskelmia siitä, kuinka monta oli milläkin ajanhetkellä, ei pysty tekemään. Kaikissa tapauksissa kyse on ylimääräisistä sotilaista linnojen normaaliin varuskuntaan verrattuna, sillä heille on ylipäänsä maksettu, mutta heijastaa hallinnon kykyä kerätä ja suunnata joukkoja tärkeille alueille. Määrät ovat pieniä ja ne tulevat eri alueilta, mikä saa epäilemään, voisiko kyseessä todella olla palkkasotilaita? Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että jokainen vouti tai hänen apulaisensa olisi joutunut etsimään useampia ritareita ja palkkaamaan heidät useassa tapauksessa vielä lyhyeksi aikaa. Tämä ei olisi uskottavaa vaan oletettavaa olisi, että vouti on pyytänyt jo alueella valmiiksi olleita ritareita avustamaan linnan miehityksessä.

Kuluissa, joissa läheisiltä alueilta on lähetetty ritareita Norfolkkiin ja Suffolkiin, hyväksyjänä on ollut kuningas. Kuningas ei kuitenkaan ollut Englannissa kapinan aikana kuin vasta vuonna 1174 ellei aikaisemmin mainittua piipahtamista lasketa. Todennäköisesti kuningas on tämän piipahtamisen aikana antanut käskyn varustaa linnoja, tai sitten se on lähetetty erikseen Kanaalin yli. Täten kuninkaan olisi pitänyt jo heti alusta lähtien tietää, että Hugh Bigod on yksi kapinallisista, sillä muuten linnan varustaminen näin isolla joukolla on hieman outoa. Koska käskyä ei ole säilynyt, on mahdollista myös, että käsky on ollut paljon epämääräisempi, jolloin lopullinen harkinta joukkojen siirrosta ja varustamisesta on jäänyt jonkun muun vastuulle.

Läheskään kaikissa merkinnöissä, joissa vouti on maksanut sotilaille linnoissa, ei mainita palveluksen kesto. Täten vertailukohtaa muihin palkkoihin on hankala luoda. Edellä mainittujen tapauksen lisäksi ainoastaan Wiltshiressä, Northamptonshiressä, Staffordshiressä, Canterburyssä sekä Essexissä on löydettävissä mainnat, joissa näkyy kesto. Tosin viimeisen tapauksessa sotilaat on lähetetty ilmeisesti Waltoniin.

---

³⁰⁰ PR19, s. 118.

³⁰¹ PR19, s. 120.

³⁰² PR20, s. 37. Oletettavasti Glanvilleläinen oli vastuussa linnasta tuolloin.

Essexistä Waltoniin lähetetyille sotilaille on maksettu 12 d per päivä 20 päivän ajan.³⁰³ Canterburyn linnassa majaileville 20 ritarille on maksettu £40 40 päivän palveluksesta. Tämä tekisi heidän päiväpalkaksi myös 12 d. Kulut ovat eri vuosilta ja Canterburyn ritarit ovat olleet palveluksessa silloin, kun kapinallisten joukoissa palvelleet flaamilaiset nousivat maihin Englannin itärannikolla kesäkuussa 1174.³⁰⁴

Wiltshiressä, Salisburyn linnassa on ollut melkein heti kapinan alettua kolmenlaisia sotilaita: ritareita, asemiehiä hevosten kanssa sekä asemiehiä jalan. Seitsemän ritaria on saapunut Salisburyn linnaan huhtikuun 19. päivä ja olleet palveluksessa kesäkuun 27. päivään asti. Tästä heille on maksettu 12 d per päivä.³⁰⁵ Kahdelle hevosten kanssa palvelleille asemiehille mainitaan maksaneen 31 päivän edestä, jolloin heidän päiväpalkansa on 2 d.³⁰⁶ 18 asemiestä on palvellut jalkaisin 45 päivän ajan ja heille on maksettu 45 s. Päiväpalkka on tällöin ollut 1 d. Palkat vastaavat hyvin aikaisempia esimerkkejä aikaisemmilta vuosilta.

Näiden lisäksi kahdelle asemiehelle hevosten kanssa sekä kahdeksalle jalkaisin olevalle asemiehelle on maksettu toukokuun 19.päivästä kesäkuun 27.päivään asti yhteensä 33 s.³⁰⁷ Oletettavasti kyse on hyvin pitkälti samoista henkilöistä, vaikka jalkaisin olevien asemiesten määrä putoaa kymmenellä. Merkinnässä mielenkiintoista on se, että molemmat asemiesryhmät on nyt yhdistetty samaan merkintään ja heille on maksettu yksi summa. Kyse ei ollut siitä, että joukkioille olisi maksettu vain yhtä könttäsummaa. Yhtenäisen merkinnän taustalla lienee se, että sotilaat olivat maksun hetkellä samassa paikassa eli Salisburyn linnassa.

Tässä tapauksessa merkinnät näyttävät olevan siis suhteellisen hyvin aikajärjestyksessä. Jalkaisin liikkeellä olleet asemiehet ovat saapuneet todennäköisesti ensimmäisenä, sillä ensimmäisessä merkinnässä heille on maksettu 45 päivän ajalta. Tämän jälkeen ratsain olevat asemiehet ja ritarit ovat saapuneet suunnilleen samoihin aikoihin. Toukokuussa on siis selvästi tapahtunut jotain, minkä johdosta myös asemiesten palvelusaikaa on pidennetty vastaamaan ritareiden. Kenties sota oli vasta niin alussa, että joukkoja ei kannattanut vapauttaa. Kaikki edellä mainitut kulut Salisburyn linnan osalta on merkitty hyväksytyiksi kuninkaan käskyn mukaisesti.

Samainen tilikirja paljastaa, että ritareille ja asemiehille on maksettu vielä tämän jälkeen. Oletettavasti kyseessä on samoista sotilaista, vaikka ritarien määrä nousee yhdellä. Muuten määrät pysyvät samoina. Ensin heille kaikille on maksettu 22 päivän ajalta, sen jälkeen vielä 20 päivän osalta ja lopuksi 40 päivän ajalta. Kaikki muut kulut on hyväksynyt Rikhard Lucilainen, mutta viimeinen merkintä on jälleen kuninkaan

---

³⁰³ PR19, s. 11.

³⁰⁴ PR20, s. 63.

³⁰⁵ PR19, s. 98.

³⁰⁶ PR19, s. 98.

³⁰⁷ PR19, s. 102.

hyväksymä. Päivien perusteella sotilaat ovat olleet palveluksessa melkein syyskuun loppuun asti. Tällöin on loppunut tilivuosi, mutta myös sotatoimet ovat rauhoittuneet Englannissa sekä Normandiassa.³⁰⁸

Seuraavana tilivuonna Salisburyn linnassa on jäljellä kymmenen sotilasta ja kaksi ase miestä hevosten kanssa. Heille on maksettu säännöllisesti viisi kertaa täsmälleen sama summa rahaa eli £10 6 s 8 d. Yhdestä merkinnästä paljastuu, että heidät olisi palkattu 20 päivän ajaksi kyseisellä summalla, mikä vastaisi edellisvuonna olleita päiväpalkkoja.³⁰⁹ Tässä yhteydessä näkyy poikkeuksellisesti myös maksaja, Robert Lucilainen. Kulujen hyväksyjänä on kuitenkin ollut Rikhard Lucilainen.

Tilikirjassa mainitaan, että 20 ritarille ja kahdelle asemiehelle hevosten kanssa on maksettu samaisessa linnassa £8 7 s. Lisäksi 10 ritarille on maksettu £10 sekä kahdelle asemiehelle hevosten kanssa 6 s 8 d. Ritareille ja asemiehille palvelusaika on ollut 20 päivää. Lisäksi 10 ritarille on maksettu 12 päivän ajalta £6.³¹⁰ Viimeisen kymmenen ritarin kohdalla tilikirjassa on tarkennus ”de cremento” eli kyseinen joukko olisi ikään kuin ylimääräinen. Tämä ei kuitenkaan selitä, miksi alkuperäisestä 20 ritarin joukosta vain puolelle olisi maksettu ylimääräiset 20 päivää.

Kyseessä on mahdollisesti ollut ylimääräinen joukko, joka ei sisälly noihin muihin kymmeneen tai kahteenkymmeneen ritariin. Mahdollisesti kyseessä on ollut Robert Malduit ja hänen seurueensa, sillä vangittu kuningatar Eleonoora on ainakin hetkellisesti ollut Wiltshiren alueella ja Salisburyn linnassa.³¹¹ Merkintä on toisaalta harvinaislaatuinen, sillä kuninkaalla ei pitäisi olla erityistä syytä maksaa kenenkään toisen seurueen kuluja. Kenties kyseessä oli poikkeustilanne, jossa haluttiin panostaa linnan ja sen kallisarvoisen vangin suojelemiseksi. Salisbury ja Wiltshire eivät olleet nimittäin varsinaisten tapahtumien keskiössä.

Mielenkiintoista tässä on myös se, että ritareiden määrä on lisääntynyt kahdella edellisestä vuodesta, mutta jälleen kaksi ase miestä hevosen kanssa on ollut linnassa. Tässä tapauksessa on hyvin todennäköistä, että mainitut kaksi ase miestä ovat palkkasotilaita, sillä he ovat olleet pitkään sidottu linnan arkeen. Ritareiden osalta pientä epävarmuutta aiheuttaa se, että periaatteessa linnapalvelukseen kuului vuorojen kierto. On siis mahdollista, että ritarit ovat vaihtuneet jossain välissä.

Warwickshiren ja Leicesterin on tullut paljon menoja varsinkin verrattuna aikaisempaan vuoteen. Warwickshiren linnassa on ollut yhteensä seitsemän sotilasta tosin ilmeisesti eri aikoina, joille on maksettu 12 d päiväpalkkaa. Samaisessa linnassa on kuitenkin ollut myös Vilhelm Petruksenpoika ja hänen mukanaan

---

³⁰⁸ Lokakuussa Henrik pyrki tekemään jo rauhaa poikiensa kanssa, mutta neuvottelut loppuivat lyhyeen. Warren 2000, s. 128.

³⁰⁹ PR20, s. 29.

³¹⁰ PR20, s. 34.

³¹¹ Eyton 1878, s. 180. PR20, s. 29.

neljä ritaria, joille on maksettu vain 8 d päivässä 20 päivän ajan.³¹² Tämä viittaisi selviten varustelutasojen eroavaisuuteen. Linnassa on ollut myös kymmenen asemiestä 134 päivää sekä todennäköisesti juuri samat vielä 20 päivää.

Kysymys, johon emme kuitenkaan saa vastausta on se, miksi juuri luvut 20, 22 tai 40 toistuu suhteellisen useasti, kun mainitaan palvelusajan kesto. Todennäköisin vastaus lienee, että luvut noudattivat jollain tavalla linnan ritareiden normaalia palveluskiertoa. Palvelukierrosta ei kuitenkaan ole jäänyt juurikaan todisteita, joihin näitä voisi verrata ja muutenkin tiedämme hyvin huonosti, miten linnojen normaali arki oli järjestetty.

Vaikka linnat näyttelivät tärkeitä osaa ja maksettujen joukkojen osuus sodan aikana selvästi nousee linnoissa, on aiheellista kysyä, keitä joukot todellisuudessa olivat. Tilikirjoissa ei mainita joukkojen lähtöpaikkaa eikä heidän todellista luonnetta. Jälleen sanan kirjaimellisessa merkityksessä kyseiset sotilaat ovat olleet palkattuja sotilaita, mutta Beeler on argumentoinut, että kyseessä on ollut sotilaita, jotka ovat lupautuneet maksua vastaan toimimaan omien feodaalivelvoitteisensa ylitse. Suurimassa osassa tapauksia jää aina jonkin verran epävarmaksi se, minkätaustaisista sotilaista puhutaan, mutta olettaisin, että mikäli palvelusaika on ollut tarpeeksi niin sitä todennäköisemmin kyseessä on ollut varsinainen palkkasotilas. Linnassa oleskelu nimittäin tehokkaasti estää muun toimeentulon harjoittamisen.

6.3 Kenttäarmeijan sotilaat, oliko heitä?

Englannissa kapinan lopputulosta ei kuitenkaan ratkaistu linnojen valtaamisilla tai niiden hallussapidoilla. Taistelut ratkottiin lopulta kenttätaisteluilla. Ensin Fornhamissa syksyllä 1173, jossa Robert Leicesteriläisen sekä Rikhard Lucilaisen johtamat joukot kohtasivat. Kuninkaan miehet voittivat ja Robert jäi vangiksi. Kuninkaan vastustajista oli tämän jälkeen jäljellä vielä Skotlannin kunignas sekä kreivi Hugh Bigod. Skotlannin kuningas voitettiin ja hän jäi vangiksi heinäkuussa 1174. Hugh Bigod hieman myöhemmin syksyllä.³¹³ Sodan kulun perusteella on selvää, että Rikhard Lucilainen oli paljon liikkeessä armeijansa kanssa, mutta varsinaiseen armeijaan on selvästi vaikea päästä kiinni tilikirjojen kautta. Valaisevimmat kuvaukset kenttäarmeijan koostumuksesta paljastuu Leicesterin linnan piirityksen yhteydestä kesällä 1173.

Shopshiren kreivikunnan vouti on maksanut 330 asemiehelle, 100 asemiehelle rautapaitojen kanssa sekä 10 jousimiehelle. Kaikki he olivat matkalla Leicesteriin, jossa piiritetiin Robert Leicesteriläisen linnaa Rikhard Lucilaisen johdolla.³¹⁴ Mielenkiintoisesti 330 asemiehelle on maksettu vain 8 päivän ajalta £9 13 s 8 d, mutta esimerkiksi jousimiehille on maksettu 15 päivän edestä. Tämä viittaisi siihen, että kyseessä on ollut

---

³¹² PR20, s. 139.

³¹³ Warren 2000, s. 131–136.

³¹⁴ PR19, s. 108.

useampi joukko-osasto. Paikallinen vouti, Guido Extraneus (Guy Le Strange), on myös lähtenyt Leicesteroon mukaan, mutta merkinnästä ei käy selvästi ilmi, minkä joukon kanssa.

Aiempien kampanjoiden valossa herää kysymys, miksi sotilaita on jälleen 300 ja vieläpä samalla alueella?³¹⁵ Loogisesti ja strategisesti ajateltuna järkevintä olisi se, että kyseiset sotilaat olisivat jollain tapaa alueelta tai sen lähistöltä kotoisesti. Mikäli he ovat olleet palkkasotilaita mantereelta, olisi outoa, että he olisivat koukanneet Shropshiren kautta Leicesteroon. Shropshire ei ollut strategisessa mielessä erityisen tärkeässä asemassa, sillä taistelut sijoittuivat Norfolkkin ja Suffolkin alueille sekä Keski-Englantiin.

Nicholas Smith on esittänyt omassa väitöstutkimuksessaan ajatuksen siitä, että asemiehen saatettiin laskevan vastaavan puolta ritaria niin rahallisesti kuin läänitysten velvollisuuksia mietittäessä. Smith on esittänyt tilanteen, jossa mahdollisesti Henrikin sedän, Reginald Cornwallilaisen, velvoitteita olisi muutettu.³¹⁶ Samaa ajatuksenjuoksua noudattaen olisi mahdollista, että kyseinen määrä on perua alueen feodaalivelvoitteista. Syystä tai toisesta vaatimus ritareista olisi muutettu kapinan aikaan vaatimukseksi asemiehistä. Valitettavasti tämä teoria herättää enemmän kysymyksiä kuin vastauksia.

Ensimmäinen selvä ongelma teoriassa on se, että varsinkaan tämän kampanjan yhteydessä ei käy selvästi ilmi, miksi näin olisi haluttu tehdä. Walesin kampanjan aikana on löydettävissä taktisia perusteita käyttää ritareiden sijaan asemiehiä, mutta nyt vastassa oli toisenlainen vihollinen, toiset ritarit. Teoria herättää kysymyksen myös siitä, että keitä asemiehet olivat? Jos 300 asemiestä vastaa 150 ritaria, olisi alueelta mahdollista rekrytoida jopa 450 sotilasta. Määrä on varmasti mahdollisuuksien rajoissa, mutta samalta alueelta ei ritareista ole mainintoja. Mikään ei myöskään indikoi sitä, että alueen ritareiden varustus olisi ollut niin huono, että ne eivät enää vastanneet aikakauden vaatimuksia, jolloin olisi luontevaa alentaa heidän luokkansa asemiehiksi.

Yhtenä vaihtoehtona on se, että he olivat asemiehiä, jotka palvelivat vastineeksi saamastaan maa-alasta. Herää kuitenkin kysymys, miksi heille maksettiin matkakustannuksia. Heidän velvoitteensa oli palvella tietyn verran armeijassa. Myös määrä herättää ihmetystä, sillä suurempia joukkoyksiköitä ei tilikirjoissa ole mainittu. Michael Prestwich on löytänyt Cartae Baronumista maininnan läänityksen omaavista ratsain taistelevien puoliritarillisten sotilaiden olemassa olost.³¹⁷ Sotilaiden määrä eri sotaretkien aikana ovat niin samaa luokkaa, että näyttäisi täten olevan jokseenkin turvallista olettaa heidän todella olleen asemiehiä, jotka palvelivat maa-alaa vastaan.

Tilikirjat eivät paljasta sitä, kuka kustansi esimerkiksi 330 asemiehen paikalla olon piirityksen jatkuessa. Alkuperäinen heille maksettu summa, joka on merkitty Shropshiren kohdalle, kustansi merkinnän mukaan

---

³¹⁵ Aikaisemmista maininnoista katso luku 4.

³¹⁶ Smith 2010, s. 137.

³¹⁷ Prestwich, M 1999, s. 185–186.

heidät vain kahdeksan päivän ajaksi. Tämä on todennäköisesti ollut heidän oletettu matkustusaikansa Leicesteriin. Koska heistä ei ole mainintaa tilikirjassa on todennäköistä, että heidän palkkansa on maksettu suoraan kuninkaan omista varoista, tässä tapauksessa Rikhard Lucilaisen käskystä.

Merkinnässä mainittujen jousiampujien kohdalla tilanne on selkeämpi. Kuten aiemmin totesin, jousella ampuminen vaati erikoistaitoa, jota ei tavalliselta sotilaalta odotettu. Täten merkinnässä mainitut jousiampujat lienevät olleet palkkasotilaita ja mahdollisesti Walesistä.³¹⁸ Jousimiehille on maksettu 15 päivän edestä yhteensä 26 s ja 10 d. Mikäli kaikille on maksettu saman verran, olisi päiväpalkka hieman yli 2 d. Päiväpalkka olisi siis suhteellisen samassa linjassa aikaisempien havaintojen kanssa. Valitettavasti summa ei kuitenkaan mene täsmälleen tasan. Täten on todennäköistä, että heille ei ole maksettu saman verran tai päiväpalkka on ollut erilainen. Kyseinen maksu saattaa olla myös pelkästään matkustukseen liittyvä korvaus, minkä lisäksi heidän paikallaan olonsa olisi vielä maksettu erikseen.³¹⁹

Rikhard Lucilainen ja Reginald, Cornwallin kreivi hyökkäsivät kohti Leicesterin linnaa ja pyrkivät valtamaan sen. Leicesterin linna oli kapinallisten yksi päälinnoista ja sen valtaaminen olisi ollut symbolisesti merkittävä. Leicesterin linnan piirityksestä muodostuikin yksi sodan pääasiallinen näyttämö. Varsinkin sodan ensimmäisenä vuotena paljon varoja sekä miehiä ohjattiin nimenomaan Leicesteriin. Shropshiren mainintojen lisäksi Staffordshirestä on lähetetty 24 puuseppää ja yksi mestari (magister) ja Nottinghamshirestä ja Derbyshirestä puolestaan 41 puuseppää ja yksi mestari. Molemmissa tapauksissa he ovat saapuneet paikalle rakentamaan piirityskoneita.³²⁰ Northamptonshirestä on lähetetty puolestaan erinäisiä varusteita piirityskoneita varten ja Gloucestershirestä on lähetetty nuolia.³²¹ Puusepät ovat mitä todennäköisemmin olleet sitä ammatiltaan ja ovat vain väliaikaisesti mukana.

Varsinaisista tietoa sotilaista kenttäarmeijassa niin Leicesterin osalta kuin myöhemmin muiden taistelujen osalta ei juurikaan ole. Yksittäisiä mainintoja ja viitteitä löytyy hieman hajallaan toisistaan. Esimerkiksi Warwickshiren ja Leicestershiren vouti on maksanut 65 asemiehelle (1 hevoson kanssa) 20 päivän palveluksesta.³²² Tämä ei ole yllättävää, sillä aiempienkin tapausten yhteydessä olemme törmänneet tilanteeseen, jossa varsinainen kenttäarmeija on lopulta jäänyt hämärän peittoon.

Tässä tapauksessa kyse on todennäköisesti siitä, että kenttäarmeija koostui pääsääntöisesti feodaaliritareista sekä esimerkiksi Rikhardin ja Reginaldin omien seurueiden ritareista. Tähän viittaisi erityisen vahvasti se, että kreivikuntien linnojen varuskuntia täytettiin palkatuilla sotilailla, jolloin alueen omat ritarit olisivat vapaana siirtymään muihin tehtäviin.

---

³¹⁸ Warren mainitsee walesiläisten olleen hyvä ampumaan nuolilla. Warren 2000, s. 158.

³¹⁹ Smith on päätenyt samanlaiseen johtopäätökseen. Smith 2010, s. 149.

³²⁰ PR19, s. 58. PR19, s. 173.

³²¹ PR19, s. 33. PR19, s. 156.

³²² PR19, s. 178-179.

Tilikirjoista paljastuu yksittäisiä merkintöjä henkilöistä, joiden mukana on liikkunut useampi ritari. Esimerkiksi Lontoon ja Middlesexin vouti on maksanut Gerbald Escaldilaiselle yhteensä £20, jotka hänen on ainakin pitänyt maksaa hänen seurassaan olleille 22 ritarille palvellessaan kuningasta.³²³ Samasta syystä Ralf Cahaignesille on maksettu useampaan kertaan eri suuruisia summia.³²⁴

Merkinnät eivät kuitenkaan kerro tarkemmin miksi. Ilmeisesti kyse on ollut heidän väliaikaisista seurueistaan, joiden kustannuksia kruunu on lupautunut maksamaan hädän hetkellä. Merkinnät kuitenkin antavat viitteitä siihen, että vastaavanlaisia helposti piiloon jääviä sotilasjoukkoja on ollut enemmän. Nämä joukot kuitenkin muodostivat keskiaikaisen armeijan ytimen.

Kapina päättyi Englannissa käytännössä katsoen heinäkuuhun 1174, jolloin Skotlannin armeija lyötiin ja kuningas otettiin vangiksi. Tämän jälkeen ei selvästi ollut enää tarvetta samoille sotilasmäärille kuin kapinan, mikä on ymmärrettävää. Pääpukarit oli vangittu eikä Henrikin asemaa Englannissa uhannut juuri mikään. Kun salamaniskusta tämä muutos näkyy myös vuoden 1174–75 tilikirjassa, jossa ei ole juuri lainkaan sotamenoihin liittyviä mainintoja. Ikään kuin kaikki sotilaat olisivat yhtäkkiä hävinneet.

Sodankäynti ei ollut tullut halvaksi. Tilikirja alkaa heti sodan jälkeen näkymään useita merkintöjä, joissa on sakotettu alamaisia esimerkiksi kuninkaan metsien väärinkäytöstä. Sakkojen tarkoituksena oli kerätä tuloja kuninkaalle, jotta valtionkassa pysyisi edes jossain määrin tasapainossa.

---

³²³ Latimer 2015, s. 174–175. PR20, s. 14–15.

³²⁴ PR19, s. 32.

7. Irlanti - Prinssi Juhanan koetinkivi

Vuonna 1185 Irlannin tilanne oli hyvin toinen siitä, mitä se oli ollut noin 15 vuotta aikaisemmin.³²⁵ Henrik II:n järjestelyt Irlannin suhteen eivät olleet pysyviä vaan niitä jouduttiin tarkastelemaan vähän väliä uudelleen. Vasta 1180-luvun puolella jonkinlainen status quo oli kehittynyt, mutta se koski lähinnä pohjoisessa olevia normannialueita suhteessa eteläisempiin kelttiläisiin alueisiin. Kokonaisuudessaan tilanne oli sekava. Rikhard Clarelainen oli kuollut 1170-luvun lopussa, mikä jätti Hugh Lacylaisen käytännössä Irlannin sijaishallitsijaksi.³²⁶ Nimellisesti Irlanti kuului Henrikin pojalla, Juhanalla, mutta hän oli vielä alaikäinen. Hugh Lacylaisen asema Irlannissa olikin suhteellisen vaikutusvaltainen, mikä sai Henrikin epäluuloiseksi.³²⁷ Juhanan tultua vanhemmaksi, Henrik II lähetti hänet Irlantiin ottamaan saarta tiukemmin hallintaan.³²⁸ Koska yleinen tilanne oli vakiintunut, isoja armeijaa ei lähetetty Irlantiin vaan joukot koostuivat pääosin Juhanasta, hänen seurueestaan sekä muista ruhtinaista ja heidän seurueistaan. Tarkoituksena oli vakauttaa hallintoa, ei käydä juurikaan sotia.

Round analysoi Irlannin matkaa ja toteaa Juhanan lähteneen matkaa huhtikuussa. Juhana lähti itse Milford Havenistä, mutta Bristol näyttää olleen muun joukon kokoontumispaikka. Juhanan mukana menee tietysti paljon seuruetta ja muuta väkeä, mikä tulee esille tilikirjoista, joissa osa mainitaan nimellä. Round kutsuu esimerkiksi Robert Ruffusta Juhanan pääasialliseksi palvelijaksi,³²⁹ mikä lienee perustelua, koska Robertille on annettu 1000 markkaa mukaan Lontoosta Ranulf Glanvilleläisen toimesta.³³⁰

Juhanan mukana liikkuneet henkilöt eivät kuitenkaan löydy saman alueen sisältä vaan jakautuu usemmalle eri alueella. Kruunu suostui maksamaan heidän matkansa, mutta merkintöjen perusteella näyttäisi siltä, että he eivät suinkaan kaikki lähteneet samaan aikaan ja samasta paikasta.

Cheshirestä on maksettu Fukonis Cantelulainen matka kymmenen hevosen kanssa.³³¹ Lisäksi samassa kohtaa on mainittu Gilbert Pipard, Bertran Verdunilainen ja Hugo Burden,³³² mutta tässä kohdassa ei suoraan viitata siihen, että he olisivat lähteneet Irlantiin, kuten Fukoniksen kohdalla. Substantiivi itsessään viittaa tosin lauttamatkaan. Kaikesta päätelleen Bertran Verdunilainen on päässyt matkaan kuninkaan mukana, mutta hänen varusteensa ovat jääneet jälkeen, minkä takia Chesterin läänityksen kohdalla on

---

³²⁵ Kuvaus Irlannin tilanteen kehityksestä edellisen sotaretken jälkeen löytyy Robin Framen teoksesta *Colonial Ireland 1169–1369* (2012).

³²⁶ Frame, s. 27.

³²⁷ Frame, s. 27.

³²⁸ Juhana oli jo 1177-luvun lopussa nimitetty Irlannin viralliseksi hallitsijaksi, mutta nuoren ikänsä takia hän ei käyttänyt tuota valtaansa. Hugh Lacy oli Irlannin ylituomari, justiciar. Warren 2000, s. 204.

³²⁹ PR31, intro xxiv

³³⁰ Glanvillestä oli tullut ylituomari Rikhard Lucilaisen siirryttyä eläkkeelle ja kuoltua 1170-luvun lopussa.

³³¹ PR31, s. 1.

³³² PR31, s. 2.

maininta 10 markan maksusta yhdelle laivalle, joka kuljetti Verdunilaisen varusteita.³³³ Pipardille on näyttää kuitenkin sattuneen jotain muuta, sillä tilikirjassa on maininta, jossa yhdelle laivalle on maksettu 10 markkaa kuljettaa hänet Irlantiin.³³⁴ Lisäksi samaisessa kohdassa mainitaan, että varusteita on toimitettu jälkikäteen Lancasterista Pipardille Irlantiin ja se on maksanut 10 markkaa.³³⁵ Hugosta ei mainita erikseen enää myöhemmin, joten oletettavasti hän pääsi matkaan ihan normaalisti.

Sekä Pipard että Verdun käyvät nopeasti tutuiksi tilikirjojen selailun myötä. Molemmat ovat toimineet vouteina useampaan otteeseen ja kyseisenä vuonna Verdunilainen on toiminut Chesterin kreivikunnan voutina. Tämä saattaakin selittää, miksi kulut löytyvät nimenomaan tältä alueelta. Heillä oli saatavilla käteistä ja lisäksi kuninkaan pyyntö lähteä reisulle mukaan, minkä avulla he saattoivat myöhemmin pyytää hyvitystä menoista. Tämä myös selittää sen, miksi kulut näkyvät vasta lähdön jälkeisellä tilivuodella. He palasivat lähempänä vuoden loppua Irlannista.

Monet Juhanan Irlannin matkaan liittyvistä merkinnöistä ovatkin hyvin samankaltaisia kuin edellä mainittu esimerkki. Kaikkia matkaan lähteneitä ei kuitenkaan nimetä vaan tyydytään esimerkiksi mainitsemaan vain, että he kuuluivat Juhanan seurueeseen.³³⁶ Toisaalta kuljetukseen tarvittavien laivojen määrä on ollut suuri, sillä esimerkiksi yhdeksän laivaa on tarvittu kuljettamaan Juhanan seurueen jäseniä sekä varusteita.³³⁷ Todellista ihmismäärää on hankala sanoa ja voi olla hyvin, että mukaan kuului paljon myös hevosia. Esimerkiksi Vilhelm Caisnetolaisen ja hänen seurueen kohdalla hevoset ovat erikseen mainittu, kymmenen kappaletta.³³⁸ Vouti on maksanut kuluja Vilhelmin osalta kahden markan edestä, mikä on huomattavasti vähemmän kuin Pipardin ja kumppaneiden matkat. Tämä viittaisi siihen, että Pipardin ja Verdunilaisen seurueet ovat olleet huomattavasti isompia.

Siinä missä noin 15 vuotta aikaisemmin tilikirjat olivat hiljaa henkilöistä, jotka lähtivät kuninkaan mukana, tällä kertaa heitä löytyy useampia jo edellä mainittujen lisäksi: Thomas Briewerre (Brewer), joka on matkustanut kahden muun kanssa.³³⁹ Vilhelm Puheri, jolla on ollut yhdeksän muuta henkilöä sekä 50 hevosta.³⁴⁰ Stephen Flaamilaisella oli myös yhdeksän kumppania ja 50 hevosta. Roger Nonantilaiselle kaksi kumppania ja 15 hevosta. Isä Hugo Mortonlainen on lähtenyt Irlantiin viidellä hevosella. Joisleni Pomereilainen on ilmeisesti tullut yksin, sillä hänen kohdallaan ei ole tarkempia mainintoja.³⁴¹

---

³³³ PR32, s. 151.

³³⁴ PR32, s. 151.

³³⁵ PR32, s. 151.

³³⁶ PR31, s. 1.

³³⁷ PR32, s. 151.

³³⁸ PR32, s. 152.

³³⁹ PR31, s. 156.

³⁴⁰ PR31, s. 156.

³⁴¹ PR31, s. 157.

Thomas Briewerren henkilöllisyys on hankala selvittää, mutta on mahdollista, että hän oli sukua William Briewerrelle, joka esiintyy samoihin aikoihin Devonshiren voutina. Tapani Flaamilaisella oli pieni lääni Devonshiren alueelle Neressessä, josta hän lupautui toimittamaan puoli sotilasta kuninkaalle.³⁴² Vilhelm Puherista löytyy yksi merkintä vuoden 1182–83 tilikirjasta, mutta kyseessä on ollut jonkinlainen sanktio.³⁴³ Aikaisemmin mainittu Robert Puher on mahdollisesti sukua hänelle.³⁴⁴ Vilhelmin mukana kulkeneiden hevosten määrä on valtava, mutta niin on myös hänen kumppaneidensa määrä. Jokaiselle hänen kumppanilleen on riittänyt siis yhteensä viisi hevosta.

On varsin todennäköistä, että kaikki henkilöt ovat kuuluneet prinssi Juhanan talouteen (household). Tähän viittaisi heidän taustansa sekä se, että heillä on ollut useita kumppaneita ja hevosia mukana. Mukana liikkuneet kumppanit ovat olleet todennäköisesti itsekkin ritareita, mutta selvästi nimeltä mainitut henkilöt ovat olleet joukon johtajia. Juuri nämä henkilöt muodostivat herran sotaväen rungon ja onkin harvinaista, että tilikirjoista löytyy näin monta kerralla.

Juhanalla oli epäilemättä mukanaan myös tavallisempaa sotaväkeä. Tähän viittaisi muutama merkintä tilikirjoista. Warwickshiren vouti on maksanut ritareille ja asemiehille, jotka ovat lähteneet Juhanan matkaan yhteensä £34 puntaa.³⁴⁵ Merkintä viittaisi siihen, että kyseessä olisi vain matkustukseen liittyvä kulu. Henrik Essexiläisen läänityksestä on maksettu asemiesten hankinnasta sekä asemiesten palkoista £17 13 s.³⁴⁶ Summat eivät ole järin isoja, joten kyseessä lienee vain osa Juhanan mukaan lähteneestä sotaväestä.

Toinen vastaavanlainen merkintä on myös kiintoisa. Kentin vouti, Alan Valeinilainen, pyytää hyvitystä 24 punnasta, jotka hän on maksanut mestari Godescallille ja asemiehille Flanderista, jotka lähtivät Juhanan mukaan Irlantiin.³⁴⁷ Epäilemättä kyseessä on ollut palkkasotilaita. Valitettavasti määrää ei sanota, mutta sen sijaan heidän johtajansa nimeäminen on erittäin harvinaista.

Maininnassa ei kuitenkaan oteta kantaa siihen, mihin nuo 24 puntaa on käytetty. Mikäli kyseessä on ollut vain laivamatka, on summa huomattavan korkea, mikä viittaisi suureen määrään sotilaita. Saman vuoden tilikirjassa on maininta paluusta. Tällä kertaa tosin maksun saajana mainitaan Baldwin, Godescallin poika ja hänen kumppaninsa, jotka ovat palanneet Irlannista. Heille on maksettu 25 puntaa ja se on maksettu Lontoon ja Middlesexin alueelta.³⁴⁸ Lisäksi Surreyn alueelta löytyy maininta, jossa Godescallille ja hänen

---

³⁴² PR29, s. 117.

³⁴³ PR29, s. 124.

³⁴⁴ kts. luku 6.1. Robert oli kuljettanut flaamilaisia ja brabantilaisia sotilaita Kanaalin yli.

³⁴⁵ PR31, s. 95.

³⁴⁶ PR31, s. 42.

³⁴⁷ PR31, s. 224.

³⁴⁸ PR31, s. 217.

pojalleen Baldwinille on maksettu yksi markka palkkiona.³⁴⁹ Lisäksi Godescallille itselleen on maksettu erikseen 40 shillinkiä Berkshiren alueen voudin toimesta.³⁵⁰ Kaikkien muiden merkintöjen kohdalla viitataan Irlannin retkeen paitsi Surreyn kohdalla.

On melkein pä mahdotonta sanoa, mihin aikajärjestykseen kulut sijoittuvat muuta kuin lähdön ja paluumatkan osalta. Näyttäisi siltä, että Godescall ei tullut poikansa kanssa samaa matkaa takaisin, sillä Lontoon ja Middlesexin alueen merkinnässä ei mainita itse Godescallia summan vastaanottajana. Merkinnöissä ihmetyttää erityisen paljon se, että ne ovat jakautuneet useamman eri kreivikunnan alueella. Etenkin se, että Baldwin ja hänen seurueensa ovat saaneet palkkionsa Lontoon voudilta, mutta Godescall Berkshiren voudilta. Surreyn mainintaa on myös vaikea liittää osaksi kyseisen joukon matkoja. Täten heidänkin kohdallaan on ainakin toistaiseksi tyydyttävä siihen, että emme pääse pureutumaan syvemmälle ja samaan selvyyttä, mikä heidän tarinansa todellisuudessa on ollut.

---

³⁴⁹ PR31, s. 235.

³⁵⁰ PR31, s. 22.

8. Johtopäätökset

Lähdeaineiston perusteella on selvää, että Henrik käytti palkattuja sotilaita jokaisella käymällään sotaretkellä Englannissa, Walesissä tai Irlannissa. Määrät sekä palkkasotilaiden lähtöpaikka tosin vaihtelevat. Henrik II on käyttänyt niin walesiläisiä kuin mantereelta tulleita palkkasotilaita. Tilikirjoissa näihin palkkasotilaisiin viitataan vain yksittäisissä ja viitteellisissä merkinnöissä esimerkiksi viitaten heidän kilpiinsä. Vain parissa merkinnässä on maininta henkilöistä, jotka ovat kulkeneet heidän mukanaan, mutta varsinaisia johtajia ei löydy.

Lähdeaineiston osalta pimentoon näyttää jäävän ne varsinaiset rekrytointiverkostot, joiden kautta palkkasotilaita hankittiin. Vähäisten merkintöjen perusteella näyttäisi siltä, että nimenomaan kuninkaan talouden jäsenet, hänen omat ritarinsa ovat olleet vastuussa ainakin palkkasotilaiden kuljetuksesta ja saattamisesta oikeaan paikkaan. Tähän viittaisi erityisesti Miles Coganilaisen, Miles Bretiläisen sekä Robert Puherin nimien esiintyminen mantereelta tulleiden palkkasotilaiden kanssa. Jää kuitenkin avoimeksi, miten kyseiset henkilöt ovat ylipäänsä päässeet kosketuksiin palkkasotilaiden kanssa. Kenties kohdealueilla on ollut paikalliset olot hyvin tuntevia henkilöitä, esimerkkinä Vilhelm Cade, jotka ovat hoitaneet varsinaisen rekrytointiprosessin.

Voudilla oli paljon vastuuta ja tilikirjoista käy selvästi ilmi, että voudilla oli suuri osuus muun muassa erilaisiin sotilasmenoihin liittyvissä kustannuksissa. Vouti käytti kuninkaan rahoja hänen puolestaan aina linnojen varustamisesta erilaisten sotilaiden palkkoihin. Ennen sotaretkiä ja sotaretkien jälkeen on havaittavissa voudin toimineen sotilaiden palkanmaksajana, mutta itse sotaretkien aikana sotilaiden palkkoja on maksettu joltain muuta kautta. Todennäköisesti maksajana on toiminut joku kuninkaan omasta hovista. Sotilaiden osalta linnapalvelus näyttää tarjoavan paljon enemmän tarttumapintaa palkattujen joukkojen yleisyyteen, mikä viittaisi siihen, että kenttäärmeeijan kustannukset katettiin muilla tavoin tai muista lähteistä. Kapinan aikana, jolloin kenttäärmeeija oli liikkeellä Englannissa sekä useampina kertoina Walesissa, ei varsinaisia palkkoja ole merkitty tilikirjoihin. Ennen sotaretkiä sekä niiden jälkeen on kuitenkin havaittavissa mainintoja sotilaista, joille on maksettu korvausta sotilaspalveluksen suorittamisesta.

Tulkittaessa tarkemmin olivatko kaikki ne sotilaat (ritarit, asemiehet), joille tilikirjojen perusteella on maksettu palkkaa, palkkasotilaita ei saada selvää vastausta. Mielestäni on selvää, että mikäli sotilaille on maksettu pidemmän aikaa, kyseessä on palkkasotilaita. Tällöin sotilaspalveluksen suorittaminen on tehokkaasti estänyt muun toimeentulon hankkimisen. Lyhyemmät ajanjaksot puolestaan ovat tulkinnanvaraisempia. Ne voivat viitata siihen, että kenties osa sotilaista on ollut linnassa

feodaalivelvoitteiden näkökulmasta vain yliaikaa, minkä johdosta heille on maksettu. Ilman lisätodisteita tätä on kuitenkin hankala sanoa.

Tilikirjoja tarkasteltaessa pitää muistaa se, että niitä ei oltu tarkoitettu varsinaiseen rekrytointilistaukseen vaan tarkoituksena oli varmistaa, että kuningas sai hänelle oikeutetut tulot. Se, että tilikirjoja on mahdollista edes tässä määrin käyttää lähteenä tämänkaltaisissa tutkimuksissa, johtuu Englannin omaleimaisesta hallinnosta, jossa kruunun valtaa oli onnistuneesti delegoitu alaspäin ilman, että se oli valunut kuninkaan omien vasallien käsiin. Asemiesten ja ritareiden mainintojen taakse kätkeytyy epäilemättä paljon sellaista taustaa, johon ei pääse käsiksi pelkästään tilikirjojen kautta. Tutkijan täytyneekin tunnustaa, että täyttä varmuutta emme voi todennäköisesti koskaan saavuttaa palkkasotilaiden käytöstä ja rekrytoinnista.

Lähdeluettelo

Alkuperäislähteet

Annales	John Williams (toim.), <i>Annales Cambriae</i> . Longman, Green, Longman, and Roberts: Lontoo 1860. https://archive.org/details/annalescambri20will/
Constitutio	S.D. Church (toim. ja käänt.), <i>“Constitutio Domus Regis”</i> . Clarendon Press: Oxford 2007.
Dialogus	Richard fitz Nigel, <i>Dialogus de Scaccario</i> (toim. ja kääntänyt Emilie Amt). Clarendon Press: Oxford 2007.
Cambrensis	Giraldus Cambrensis, <i>The historical works of Giraldus Cambrensis</i> . Toim. Thomas Wright. H.G. Bohn: Lontoo 1863. https://archive.org/details/historicalworkso00gira
Howden	Roger of Howden, <i>The Annals of Roger de Hoveden</i> . Toim. ja käänt. Henry T. Riley. H.G. Bohn: Lontoo 1853. Digitoitu. https://archive.org/details/annalsofrogerdeh01hoveuoft
Newburgh	William Newburgh, <i>Historia rerum Anglicarum</i> teoksessa <i>Chronicles of the reigns of Stephen, Henry II, and Richard I vol 1</i> . Longman &co: London 1884. Digitoitu. https://archive.org/details/chroniclesofreig01howl
PR 2–4	The Pipe Roll Society, <i>“The Great Rolls of the Pipe for the second, third and fourth years of the reign of King Henry the Second, A.D. 1155, 1156, 1157, 1158”</i> . Lontoo: George E. Eyre and Andrew Spottiswoode, 1844.
PR5	The Pipe Roll Society, <i>“The Great Roll of the Pipe for the fifth year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1158–1159”</i> . Lontoo: Wyman & Sons 1884. https://archive.org/details/piperollsociety01pipeuoft
PR6	The Pipe Roll Society, <i>“The Great Roll of the Pipe for the sixth year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1159–1160”</i> . Lontoo: Wyman & Sons 1884. https://archive.org/details/piperollsociety02pipeuoft
PR7	The Pipe Roll Society, <i>“The Great Roll of the Pipe for the seventh year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1160–1161”</i> . Lontoo: Wyman & Sons 1885. https://archive.org/details/piperollsociety04pipeuoft
PR8	The Pipe Roll Society, <i>“The Great Roll of the Pipe for the eighth year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1161–1162”</i> . Lontoo: Wyman & Sons 1885. https://archive.org/details/piperollsociety05pipeuoft
PR9	The Pipe Roll Society, <i>“The Great Roll of the Pipe for the ninth year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1162–1163”</i> . Lontoo: Wyman & sons, 1886. https://archive.org/details/piperollsociety09pipeuoft
PR10	The Pipe Roll Society, <i>“The Great Roll of the Pipe for the tenth year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1163–1164”</i> . Lontoo: Wyman & sons, 1886. https://archive.org/details/piperollsociety07pipeuoft

- PR11 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the eleventh year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1164–1165"*. Lontoo: Wyman & Sons 1887. <https://archive.org/details/piperollsociety08pipeuoft>
- PR12 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the twelfth year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1165–1166"*. Lontoo: Wyman & Sons 1888. <https://archive.org/details/piperollsociety09pipeuoft>
- PR13 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the thirteenth year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1166–1167"*. Lontoo: Hansard publishing union, 1889. <https://archive.org/details/piperollsociety11pipeuoft>
- PR14 The Pipe Roll Society, *"The Grea Roll of the Pipe for the fourteenth year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1167–1168"*. Lontoo: Hansard publishing union, 1889. https://dcms.lids.org/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE523452
- PR15 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the fifteenth year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1168–1169"*. Lontoo: Wyman & Sons 1890. <https://archive.org/details/piperollsociety13pipeuoft>
- PR16 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the sixteenth year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1169–1170"*. Lontoo: Wyman & Sons 1892. <https://archive.org/details/piperollsociety15pipeuoft>
- PR17 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the seventeenth year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1170–1171"*. Lontoo: Wyman & Sons 1893. <https://archive.org/details/piperollsociety16pipeuoft>
- PR18 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the eighteenth year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1171–1172"*. Lontoo: Wyman & Sons 1894. <https://archive.org/details/piperollsociety18pipeuoft>
- PR19 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the nineteenth year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1172–1173"*. Lontoo: Wyman & Sons 1895. <https://archive.org/details/piperollsociety19pipeuoft>
- PR20 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the twentieth year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1173–1174"*. Lontoo: Wyman & Sons 1896. <https://archive.org/details/piperollsociety21pipeuoft>
- PR21 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the twenty-first year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1174–1175"*. Lontoo: Love & Wyman 1897. <https://archive.org/details/piperollsociety22pipeuoft>
- PR22 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the twenty-second year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1175–1176"*. Lontoo: Spottiswoode & Co Ltd. Printers 1904. <https://archive.org/details/piperollsociety25pipeuoft>
- PR23 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the twenty-third year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1176–1177"*. Lontoo: Spottiswoode & Co Ltd. Printers 1905. <https://archive.org/details/piperollsociety26pipeuoft>

- PR24 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the twenty-fourth year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1177–1178"*. Lontoo: Arthur Doubleday 1906. <https://archive.org/details/piperollsociety27pipeuoft>
- PR25 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the twenty-fifth year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1178–1179"*. Lontoo: Arthur Doubleday 1907. <https://archive.org/details/piperollsociety28pipeuoft>
- PR26 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the twenty-sixth year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1179–1180"*. Lontoo: The St. Catherine Press Ltd 1908. <https://archive.org/details/piperollsociety29pipeuoft>
- PR27 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the twenty-seventh year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1180–1181"*. Lontoo: The St. Catherine Press Ltd 1909. <https://archive.org/details/piperollsociety30pipeuoft>
- PR28 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the twenty-eighth year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1181–1182"*. Lontoo: The St. Catherine Press Ltd 1910. <https://archive.org/details/piperollsociety31pipeuoft>
- PR29 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the twenty-ninth year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1182–1183"*. Lontoo: The St. Catherine Press Ltd 1911. <https://archive.org/details/piperollsociety32pipeuoft>
- PR30 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the thirtieth year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1183–1184"*. Lontoo: The St. Catherine Press Ltd 1912. https://dcms.lids.org/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE523117
- PR31 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the thirty-first year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1184–1185"*. Lontoo: The St. Catherine Press Ltd 1913. <https://archive.org/details/piperollsociety34pipeuoft>
- PR32 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the thirty-second year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1185–1186"*. Lontoo: The St. Catherine Press Ltd 1914. <https://archive.org/details/hists59413167>
- PR33 The Pipe Roll Society, *"The Great Roll of the Pipe for the thirty-third year of the reign of King Henry the Second, A.D. 1186–1187"*. Lontoo: The St. Catherine Press Ltd 1915. <https://archive.org/details/piperollsociety37pipeuoft>
- Torigni Robert Torigni, *Chronica Roberti* teoksessa Chronicles of the reigns of Stephen, Henry II, and Richard I vol 4. Longman &co: London 1889. Digitoitu. <https://archive.org/details/chroniclesofreig04howl>

Tutkimuskirjallisuus

- Bartlett 2000 Robert Bartlett, *"England under the Norman and Angevin kings, 1075–1225"*. Clarendon Press: New York 2000.
- Beeler 1966 John Beeler, *"Warfare in England 1066 –1189"*. Cornell University Press. New York 1966.
- Boorman 1994 Julia Boorman, "The sheriffs of Henry II" teoksessa George Garnett ja John Hudson (toim.) *Law and government in medieval England and Normandy*. Cambridge University Press 1994, s. 255–275.
- Brown 1999 Stephen D.B. Brown, *"Military Service and Monetary Reward in the eleventh and Twelfth Centuries"* teoksessa Maurice Keen (toim.), *Medieval Warfare*. Oxford University Press: New York 1999.
- DeVries 2008 Kelly DeVries, "Medieval Mercenaries: Methodology, Definitions and Problems", teoksessa John France (toim.), *Mercenaries And Paid Men*. Brill: Alankomaat 2008, 43–60.
- Duffy 2007 Seán Duffy, "Henry II and England's Insular Neighbours" teoksessa Harper-Bill & Vincent (toim.) *Henry II: New Interpretations*. Boydell Press: Woodbridge 2007, 129–153.
- Eyton 1878 R.W.Eyton, *"Court, Household, and Itinerary of King Henry II. Instancing also the Chief Agents and Adversaries of the king in his Government, Diplomacy, and Strategy"*. Taylor and co.: Lontoo 1878.
<https://archive.org/details/courthouseholdit00eyto>
- Frame 2012 Robin Frame, *"Colonial Ireland 1169-1369 (2nd edition)"*. Fourts courts press: Espanja 2012.
- France 1999 John France, "Introduction" teoksessa *Medieval Warfare* (toim. John France). Oxford University Press: New York 1999.
- Gillingham 2001 John Gillingham, *"The Angevin Empire (2nd edition)"*. Arnold: Cornwall 2001.
- Hollister 1965 C. Warren Hollister, *"The Military Organization of Norman England"*. Clarendon Press: Oxford 1965.
- Hosler 2007 John D. Hosler, *"Henry II: a medieval soldier at war, 1147–1189"*. Brill: Leiden 2007.
- Hosler 2004 John D. Hosler, "Henry II's Military Campaigns in Wales, 1157 and 1165" teoksessa Bernard S. Bachrach, Clifford J. Rogers, Kelly DeVries (toim.) *Journal of Medieval Military History vol 2*. Boydell Press: Woodbridge 2004, 53–72.
- Hosler 2005 John D. Hosler, "Revisiting mercenaries under Henry Fitz Empress, 1167–1188", teoksessa John France (toim.), *Mercenaries And Paid Men*. Brill: Alankomaat 2008, 33-42.

Introduction 1884	The Pipe Roll Society, <i>"Introduction to the Study of the Pipe Rolls"</i> . Wyman & Sons: Lonto 1884. https://archive.org/details/introductiontost00pipe/
Latimer 1989	Paul Latimer, <i>"Henry II's Campaign against the Welsh in 1165"</i> . Luettu 7.2.2018. http://www.deremilitari.org/RESOURCES/SOURCES/latimer.htm
Latimer, appendix 1989	Paul Latimer, <i>"Appendix: The 1165 Levy for the Army of Wales"</i> . Luettu 7.2.2018. http://www.deremilitari.org/RESOURCES/SOURCES/latimer1.htm
Latimer 2015	Paul Latimer, <i>"How to Suppress a Rebellion: England 1173–74"</i> teoksessa Dalton & Luscombe (toim.) <i>Rulership and Rebellion in the Anglo-Norman World, c. 1066–1216. Essays in Honour of Professor Edmund King</i> . Ashgate Publishing: Iso-Britannia 2015, 163–178.
Lloyd 1912	Sir John Lloyd, <i>"A history of Wales from the earliest time to Edwardian conquest vol. 2, 2nd edition"</i> . Longmans, Green and co: Lontoo 1912. https://archive.org/details/historyofwalesfr02lloyuoft/
Mallet 1999	Michael Mallet. <i>"Mercenaries"</i> , teoksessa Maurice Keen (toim.), <i>Medieval Warfare</i> . Oxford University Press: New York 1999, 209–229.
Mellors 2010	Robert Mellors, <i>"Kingston-on-Soar: Then and now"</i> . Verkkosivu. http://www.nottshistory.org.uk/articles/mellorsarticles/kingston1.htm Luettu 17.3.2019.
Morillo 2001	Stephen Morillo, <i>"Milites, Knights and Samurai: Military Terminologi, Comparative History, and the Problem of Translation"</i> teoksessa Richard P. Abels ja S. Bachrach (ed.) <i>The Normans and Their Adversaries at War</i> . The Boydell Press: Woodbridge 2001.
Morris 1927	W.A.Morris, <i>"The Medieval English sheriff to 1300"</i> (<i>uudelleenpainos vuodelta 1927</i>). Manchester University Press: 1968.
Nurmiainen 1997	Jouko Nurmiainen, <i>"March Block ja "totaalihistoriallinen" feodalismikäsitys"</i> teoksessa <i>Feodalismi. Uuden ajan käsite, keskiajan ilmiö, maailmanhistorian kategoria</i> . Vastapaino: Tampere 1997, 57–74.
Oksanen 2013	Eljas Oksanen, <i>"Flanders and the Anglo-Norman world, 1066–1216"</i> . Cambridge University Press: New York 2013.

- Oksanen 2008
Eljas Oksanen, "The Anglo-Flemish treaties and Flemish soldiers" teoksessa John France (toim.), *Mercenaries And Paid Men*. Brill: Alankomaat 2008, 261–273.
- Poole 1912
Reginald L. Poole, "*The Exchequer in the Twelfth Century*." Oxford, Clarendon Press 1912.
- Powicke 1962
Michael Powicke, "*Military obligation in medieval England*". Clarendon Press: Oxford 1962.
- Prestwich, J.O 1999
J.O. Prestwich, "War and Finance in the Anglo-Norman state" teoksessa John France (toim.) *Medieval Warfare*. Oxford University Press: New York 1999.
- Prestwich, M 1999
Michael Prestwich, "*Armies and Warfare in the Middle Ages : The English Experience*." Yale University Press, 1999.
- Prestwich, M 2001
Michael Prestwich, "*The Garrisoning of English Medieval Castles*", teoksessa Richard P. Abels ja S. Bachrach (ed.) *The Normans and Their Adversaries at War*. The Boydell Press: Woodbridge 2001.
- Richardson & Sayles 1964
H.G. Richardson and G.O. Sayles, "*The Governance of Medieval England from the Conques to Magna Carta*". Edinburgh University Press: Edinburgh 1964.
- Rowland 2008
I. W. Rowland, "Warriors Fit for a Prince: Welsh Troops in Angevin Service, 1154-1216" teoksessa John France (toim.), *Mercenaries And Paid Men*. Brill: Alankomaat 2008, 207–230.
- Smith 2010
Nicholas James Crosby Smith, "*Servicium Debitum and Scutage in Twelfth Century England With Comparisons to the Regno of Southern Italy*". Durham theses, Durham University, 2010. <http://etheses.dur.ac.uk/454/>
- Stenton 1961
Frank Stenton, "*The first century of English feudalism 1066–1166*". Clarendon Press: Oxford 1961.
- Strickland 1996
Matthew Strickland, "*War and chivalry: the conduct and perception war in England and Normandy, 1066–1217*". Cambridge University Press: Cambridge 1996.
- Vincent 2013
Nicholas Vincent, "Norman Chartes from English sources: Antiquaries, archives and the rediscovery of the Anglo-Norman past." Leicester: Flexpress Limited 2013. PDF
- Warren 2000
W.L. Warren, "*Henry II*" (Yale edition). Yale University Press: Lontoo 2000.
- Warren 1987
W.L. Warren, "*The Governance of Normand and Angevin England 1086–1272*." Edward Arnold: Iso-Britannia 1987.